

Universiteit Gent
Opleiding Afrikaanse Talen en Culturen
Academiejaar 2006-2007

‘We bring Africa to your doorstep’:
‘netwerken’ als werkwoord binnen
Afrikaanse gemeenschap(pen) in Gent

Promotor: Prof. Dr. Jan Blommaert
Co-promotor: Dr. Karel Arnaut

Verhandeling, voorgelegd voor het behalen van de graad van licentiaat in de Afrikaanse Talen en Culturen door ELENA DIKOMITIS.

VOORWOORD

Oorspronkelijk was het schrijven van mijn thesis een opdracht maar al snel werd het een uitdaging, een confrontatie met mezelf. Mijn veldwerk was een grote ervaring en dat heb ik aan heel wat mensen te danken. Enkele van hen wil ik in het bijzonder vermelden.

Ten eerste alle mensen die een stukje van hun leven aan mij onthulden. Ik ben hen eeuwige dank verschuldigd. Niet enkel voor hun hulp als ‘informant’ maar ook als mens. Ik heb heel wat opgestoken van hun verhalen. Velen van hen staan te midden van de slepende procedure voor het bekomen van papieren. Ik wens hen met heel mijn hart al het beste toe. Van twee mensen in het bijzonder maak ik de procedure van dichtbij mee. Ik wil nog enkele woorden aan hen kwijt. Trésor, je belichaamt je naam als geen ander. Dank je omdat je me de ruimte geeft om nu en dan idealist te zijn. Je verhalen hebben me steeds ontroerd en ik hou je aan je belofte dat je die ooit zal neerschrijven in een boek. Je lezers zullen versteld staan van je levenslust en doorzettingsvermogen. Donna, bedankt voor je geduld wanneer ik teveel vragen stelde. Ik bewonder je voor je nederigheid in alles wat je doet. Blijf moedig in deze onzekere periode.

Vervolgens wil ik Prof. Dr. Jan Blommaert en Dr. Karel Arnaut bedanken. Jullie vaak overrompelende maar terechte woorden zullen me bijblijven. Ik apprecieer het enorm dat jullie de tijd namen om mijn vragen te beantwoorden tussen alle drukte door. Prof. Blommaert, ik herinner me levendig uw toespraak aan het begin van eerste jaar Afrikanistiek. Doorheen de jaren bleven de motiverende woorden nazinderen. Dr. Karel Arnaut, u wil ik in het bijzonder bedanken omdat u me de kunst van het nuanceren hebt aangeleerd. U confronteerde me telkens opnieuw met mezelf en mijn woorden. Daarvoor kan ik u niet genoeg bedanken.

Verder wil ik mijn vrienden danken voor het luisterend oor en de oprechte interesse. In het bijzonder een grote dank aan Maarten voor de boeiende gesprekken over onze scripties en over de toekomst. Jouw ambitie is inspirerend.

De grootste dank gaat uit naar mijn familie. Mijn moeder Martine dank ik voor haar belangstelling naar de mensen achter de namen van informanten. Mijn vader Andreas bedank ik voor zijn breddenkendheid en zijn wijze woorden. Dank ook aan mijn broer Simeon omdat hij me leert relativeren en me sterker maakt. Ook eeuwige dank aan mijn zus Lisa omdat ze lof en kritiek in perfecte balans houdt en meer dan wie ook in mij gelooft. Tot slot zou ik dit niet tot een goed eind gebracht hebben zonder de mentale steun van mijn vriend Bram en zijn prachtige pianomuziek tijdens het schrijven.

In het belang van mijn informanten en hun handelszaken benadruk ik dat niets uit deze thesis gekopieerd of gepubliceerd mag worden zonder uitdrukkelijke vraag om toestemming. Met het oog op de privacy van mijn contactpersonen gebruik ik voor elk van hen een pseudoniem. Mulongo Dimonekene-Vanneste, die deelnam aan de recentste verkiezingen in Gent (2006), gaf me de toestemming om zijn echte naam te gebruiken (cf. bijlagen figuur 8).

INHOUD

INLEIDING: ‘WE BRING AFRICA TO YOUR DOORSTEPS’	6
1. METHODOLOGIE	9
1.1. ALGEMEEN.....	9
1.2. DE AANLOOP NAAR HET EFFECTIEVE VELDWERK.....	9
1.3. SPECIFIEKE METHODES IN DE VERSCHILLENDE VELDWERKSITES	12
1.3.1. <i>Vzw A.H. (Ndako)</i>	12
1.3.2. <i>Het kapsalon ‘First Class Saloon & Fashion’</i>	13
1.3.3. <i>De Global Shop</i>	13
1.4. MOEILIKHEDEN	14
1.4.1. <i>Mensen zonder papieren</i>	14
1.4.2. <i>Ik als onderzoeker</i>	15
• <i>Leeftijd</i>	15
• <i>Gender</i>	17
2. THEORETISCHE SITUERING VAN MIJN ONDERZOEK	18
3. HET AFRIKAANS/GENTS NETWERK	22
3.1 NETWERKTHEORIEËN	22
3.2 VERHALEN OVER NETWERKEN	24
3.2.1 <i>Afrikaanse subnetwerken</i>	24
3.2.2 <i>Plaatsen met een expliciet Afrikaanse profilering: bewijs van een bestaand netwerk?</i>	29
• <i>Vzw A.H. (‘Ndako’)</i>	29
• <i>Cafés</i>	30
• <i>Kapsalons</i>	31
• <i>Winkels</i>	33
• <i>Verenigingsleven</i>	40
3.2.3 <i>Verhalen van Afrikaanse Gentenaars over Afrikanen elders</i>	42
3.2.4 <i>Frustraties door de relatie met de politie en het stadsbestuur</i>	44
4. IDENTITEITSCONSTRUCTIES EN NOTIES VAN ‘CULTUUR’	49
4.1 IDENTITEITSCONSTRUCTIES OP VERSCHILLENDE NIVEAUS	49
4.1.1 <i>Kosmopolitisme</i>	49
4.1.2 <i>A global African feeling ?</i>	52
4.1.3 <i>Een Afrikanen = een zwarte? Noord versus Subsahara Afrika</i>	56
• <i>Verhalen door/over Afrikanen</i>	57
• <i>De complexiteit van ‘zwart zijn’</i>	60
4.1.4 <i>Afrikaanse gemeenschappen onderling</i>	62
4.1.5 <i>‘Stammentwisten’ (les tensions tribales)</i>	63
4.1.6 <i>‘Sans papiers’: identiteit in het gastland?</i>	64

4.2	HET CONCEPT ‘CULTUUR’	65
5.	GEEN NETWERK(EN) ZONDER TALEN.....	68
5.1	TAAL = CULTUUR?	68
5.2	OVER RUIMTES EN TALEN	70
5.3	SOCIOLINGUISTIEK VAN GLOBALISERING	72
5.4	EEN MEERTALIGE REALITEIT.....	73
6.	(SMALL) MEDIA EN VIRTUELE GEMEENSCHAPPEN.....	75
6.1	DE CIRCULATIE EN HET BELANG VAN (SMALL) MEDIA IN DE DIASPORA.....	75
6.2	EEN VIRTUELE MIGRATIE.....	79
7.	CONCLUSIE.....	84
	BIBLIOGRAFIE	87
	BIJLAGEN.....	93

INLEIDING: ‘WE BRING AFRICA TO YOUR DOORSTEPS’

F When you say network that is it, where you can come and sit..and feel free, feel like you are living in Africa..but in Europe.
E Uhu
F ((stil)You see)
E You think African people in Ghent need that kind of feeling? That a piece of Africa..can exist in Belgium?
F ((luid)We need it) like I told you we need it but is not easy.
E Yeah.

[Bron: Fela [6'58'' → 7'28'']]

Op het etalageraam van de Global Shop in Gent prijkt de zin ‘We bring Africa to your doorsteps’. Het werd de openingszin van mijn toen nog lege veldwerkschrift. Oorspronkelijk vond ik de woorden gewoon mooi klinken maar na verloop van tijd kregen ze een nieuwe betekenis. Ze zouden de kern van mijn scriptie vormen, namelijk de Afrikaanse gemeenschap(en) in Gent.¹ Enkele vragen rezen op tijdens de wandelingen in de Hoogstraat waar onder andere de Global Shop gelegen is. Bestaat er al dan niet een zicht - of voelbaar ‘netwerk’ of ‘netwerken’ onder Afrikanen? Zoja, onder welke vorm(en)? Creëren de verschillende gemeenschappen al dan niet ‘een klein Afrika’ of verschillende ‘Afrika’s’ in Gent?²

Mijn veldwerksites bevinden zich allemaal in de Hoogstraat te Gent, namelijk vzw A.H. (Ndako), het kapsalon ‘First Class Saloon & Fashion’ en de Global Shop. Deze worden op figuur 2 gesitueerd op de kaart van Gent en figuren 3,4 en 5 zijn foto’s van de drie opeenvolgende sites (cf. bijlagen). Van januari 2006 tot en met september 2006 bestond mijn veldwerk voornamelijk uit het opbouwen van ‘research relationships’ die me later zouden helpen bij het effectieve interviewen. In de periode september tot en met december 2006 hield ik me voornamelijk bezig met het afnemen van interviews met personen of kennissen van personen waarmee ik gedurende maanden een vertrouwensrelatie had opgebouwd. Concreet

¹ Wanneer ik in deze scriptie de term ‘gemeenschap’ gebruik, bedoel ik concreet een groep mensen van dezelfde nationaliteit. Ik ben me ervan bewust dat dit slechts één mogelijke invulling is van de term. In hoofdstuk 3 komt deze opmerking in detail aan bod.

² Benamingen als ‘de Afrikanen in Gent’ of ‘de Afrikaanse gemeenschap in Gent’ verdoezelen heel wat verschillen. Ik ben me ervan bewust dat diverse nationaliteiten – en daarbinnen nog heel wat andere verschillen - schuilgaan onder die overkoepelde benamingen. Vandaar dat ik van bij het begin duidelijk wil stellen dat ik deze termen enkel hanteer om praktische redenen. Als ik doorheen mijn werk dus spreek over ‘de Afrikaanse gemeenschap’ heb ik het eigenlijk over alle mensen die afkomstig zijn uit een Afrikaans land. Tenzij anders aangegeven, heb ik het steeds over mensen uit Subsaharaans Afrika.

gaat het over 18 semi-gestructureerde interviews met mannen en vrouwen uit verschillende contexten en leeftijdscategorieën, waaruit ik relevante passages in transcriptie weergeef.³

Doorheen mijn bespreking wordt er van de lezer een zekere flexibiliteit verwacht bij het gebruik van het begrip ‘netwerk(en)’. Ik heb namelijk niet de intentie om aan de hand van mijn veldwerk tot een persoonlijke definiëring van dit begrip te komen. Deze scriptie is een analyse van mijn contact met mensen uit verschillende Afrikaanse gemeenschappen in Gent. Ik tracht weer te geven op welke manier zij zichzelf al dan niet als afzonderlijke ‘gemeenschap(pen)’ profileren. Wanneer ik aan mensen het onderwerp van mijn onderzoek uit de doeken deed, moest ik noodgedwongen gebruik maken van ‘populaire’ begrippen die misschien soms aan het academisch ‘correcte’ voorbij gingen. ‘Netwerk(en)’ lijkt mij zo een begrip. Het kan vanalles betekenen. Enkele zaken die onmiddellijk bij me opkomen zijn connecties, schakels, ontmoetingplaatsen, verschillende media enzovoort. Het concept leek van het begin af aan te omvatten waar ik naar op zoek was, namelijk een vorm van structuur in een complexe context. Met dat vertrekpunt hanteerde ik twee ‘populaire’ begrippen waarmee ik aan de slag kon tijdens de vele gesprekken die me te wachten stonden. Een vorm van structuur ging schuil onder de term ‘netwerk(en)’ en de complexe context die de achter- en voorgrond van mijn onderzoek vormt, labelde ik als ‘diaspora’. Twee bestaande begrippen waarover veel gesproken en geschreven wordt.⁴ Met die opmerking in het achterhoofd stel ik in deze scriptie enkele mensen aan u voor die de theorieën in beweging brengen en aan de basis liggen van de structuur én de complexiteit binnen dit onderzoek. Een probleemstelling als deze leent zich niet makkelijk tot een opdeling in hoofdstukken. De thema’s die ik aanhaal zijn in zekere zin artificieel omdat ze doen denken aan variabelen binnen een sociologisch onderzoek naar ‘netwerk(en)’. Ook de term ‘informant’, die ik puur uit praktische overwegingen hanteer, doet denken aan een ‘papieren’ onderzoek dat gebaseerd is op de informatie die enkele anonieme leden van een bepaalde groep aan de onderzoeker verschaffen. Hoewel dergelijk onderzoek in bepaalde contexten van groot belang is, wil ik benadrukken dat het mijne in geen enkel opzicht die aanpak volgt. Mijn scriptie is gebaseerd op etnografisch veldwerk. Het is een bundeling van verhalen van een beperkte groep individuen. Een poging om uit die verhalen een definitie te filteren van ‘hét Afrikaans

³ Deze thesis bevat passages uit interviews. Ik geef deze stukken transcriptie telkens op dezelfde manier weer, daarbij wordt gespecificeerd op welk moment in het interview u die bepaalde passage kunt terugvinden. Al mijn opnames dragen de naam (pseudoniem) van de contactpersoon die geïnterviewd wordt. Het pseudoniem wordt bij elk stukje transcriptie meegegeven. Ik geef mezelf als interviewer steeds weer met de letter E (Elena). Met het oog op de bescherming van de privacy van mijn contactpersonen voeg ik de opnames niet bij mijn thesis. In bijlage (document 1) vindt u een inventaris van de afgenomen interviews en een beknopte biografie van mijn hoofdinformanten.

⁴ Ik bespreek enkele theorieën in hoofdstuk 2 en 3.

netwerk in Gent', is gedoemd te mislukken. De mensen die ik ontmoette, hun verhalen en de termen die ze gebruiken om hun levens te ordenen, zijn in constante beweging.

Hoofdstuk 1 behandelt het methodologische aspect van mijn thesis. Ik beschrijf er de aanloop naar het effectieve veldwerk. Verder geef ik de gebruikte methodes weer en bespreek ik enkele moeilijkheden waarmee ik geconfronteerd werd tijdens mijn veldwerk. Ik ga ook dieper in op de confrontatie met mezelf als jonge en vrouwelijke onderzoeker en de gevolgen daarvan voor mijn onderzoek. In *hoofdstuk 2* situeer ik mijn onderzoek binnen de theoretische stroming van 'global ethnography'. Daarbij belicht ik het werk van Michael Burawoy, Peter Geschiere, Birgit Meyer, Arjun Appadurai en Manuel Castells. *Hoofdstuk 3* vormt de kern van mijn thesis met een focus op het concept 'netwerk(en)', de essentie van mijn onderzoek. Ik vertrek vanuit enkele bestaande netwerktheorieën. De auteurs die ik daarbij aanhaal zijn Li Wei, James L. Watson, Anthony P. Cohen, Manuel Castells en Marilyn Strathern. De hoofdbrok van het hoofdstuk focust echter op de invullingen die mijn contactpersonen zelf geven aan het begrip 'netwerk(en)'. De daarop volgende hoofdstukken pikken in op enkele zaken die in hun verhalen vaak opduiken. *Hoofdstuk 4* geeft een overzicht van de verschillende identiteiten die mijn contactpersonen aan zichzelf en anderen toeschrijven. Die identiteiten staan in verband met grotere en kleinere 'netwerken' waartoe men al dan niet wil behoren. Ik behandel ook het begrip 'cultuur' dat voortdurend opduikt in hun verhalen. *Hoofdstuk 5* handelt over het belang van taal en toont aan hoe een taalkundige barrière meer dan enkel linguïstische verschillen aangeeft. Ik ga daarbij dieper in op de link tussen cultuur en taal. *Hoofdstuk 6* pikt in op de theoretische situering van mijn onderzoek in het tweede hoofdstuk. Daar haal ik namelijk Appadurai's link tussen gedeterritorialiseerde mensen en media aan. Die link is het uitgangspunt van het zesde hoofdstuk. Ik geef een overzicht van de verschillende media die circuleren in de diaspora, zowel massamedia als zogenaamde 'small media' en ik onderzoek het belang ervan. Verder besteed ik aandacht aan de virtuele dimensie van hedendaagse migraties waarbij het internet een belangrijke rol speelt. Tot slot is er *de conclusie* waarin ik een antwoord geef op de vragen die ik lanceer in deze inleiding.

1. METHODOLOGIE

1.1. *Algemeen*

Zoals elk kwalitatief onderzoek is ook het mijne een *bottom up studie*, waarbij vertrokken wordt vanuit de ervaringen van informanten. Daarbij hanteer ik verschillende kwalitatieve methodes (Mason 2002). Ten eerste *ethnografisch veldwerk* waarbij ik voornamelijk aan *participerende observatie* deed. Het bleek hierbij van groot belang om op een reflexieve en kritische manier te werk te gaan, waarbij ik me steeds bewust bleef van de invloed die ik uitoefen in mijn veld (cf. infra). Het dagelijks bijhouden van een *veldwerkdagboek* was daarbij een grote hulp. Aan de hand van *individuele interviews* heb ik geprobeerd zoveel mogelijk zogenaamde '*life histories*' te bekomen die me meer duidelijkheid gaven over het soort netwerken waarnaar ik op zoek was. Ik verzamelde ook 'small media' (cf. hoofdstuk 7), enkele foto's en ander visueel materiaal. (cf. bijlagen) Deze vormen een aanvulling bij mijn geschreven data.

Wat de algemene aanpak van een onderzoek als het mijne betreft, wil ik opmerken dat ik de andere kant van wat Watson de 'migration chain' noemt, niet heb belicht. (Watson 1977: 182) Om een volledig beeld te geven van de netwerken naar waar ik op zoek ben, zou ik in principe ook gelijkaardig onderzoek moeten doen in het land van herkomst van mijn informanten. Om praktische redenen is dit niet mogelijk in het kader van een licentiaatverhandeling maar dit lijkt me toch een noodzakelijke opmerking wat betreft methodologie. Ik zou dit onderzoek nog verder kunnen uitbreiden door de blik van andere Gentenaars op de expliciet Afrikaanse plaatsen weer te geven. Zoals ik in mijn inleiding al aangaf staat dit onderzoek zeker open voor verder onderzoek.

1.2. *De aanloop naar het effectieve veldwerk*

Bij het onderzoek naar de Afrikaanse gemeenschap(en) in Gent is het uiteraard van belang om te weten waar die te situeren zijn. Wegens de onbetrouwbaarheid van statistische gegevens over de spreiding van bepaalde minderheidsgroepen in Gent is het moeilijk objectief te stellen hoeveel Afrikanen op een bepaalde plaats wonen en van welke landen zij afkomstig zijn. Vandaar dat ik voornamelijk vertrek van wat mijn informanten me vertelden over

Afrikanen in Gent en mijn eigen observaties. Zowel uit statistische informatie van de stad Gent als uit de verhalen van informanten kunnen we met zekerheid zeggen dat de Ghanese gemeenschap de grootste Subsaharaanse Afrikaanse gemeenschap is in Gent.⁵ Vele informanten vermeldden me ook dat ik de omvang van de Cameroenese gemeenschap in Gent niet mag onderschatten. Hoewel ik statistisch niet kan aantonen of er al dan niet meer Engelstalige dan Franstalige Afrikanen wonen in Gent, vertelden alle informanten me dat de eerste groep de grootste is. In hoofdstuk 5 toon ik aan dat de grens tussen Frans- en Engelstaligen in elk geval meer dan puur linguïstisch is. Er worden heel wat symbolische waarden verbonden aan een bepaald taalgebruik. Een andere noodzakelijke opmerking met betrekking tot het interpreteren van de verhalen van informanten, is het feit dat er in Gent vooral eerste generatie Afrikanen zijn.

Mijn onderzoek moet gesitueerd worden in de Hoogstraat in Gent. Deze straat, vlakbij het Dampoort station gelegen, is de meest uitgesproken ‘Afrikaanse buurt’ van Gent. Bij het benoemen van een buurt gaat het uiteraard over een concentratieverschil. Er zijn wel degelijk Afrikaanse handelszaken in andere buurten maar Dampoort blijft opvallend in de zin dat er in één straat ingespeeld wordt op verschillende behoeftes van (een) gemeenschap(pen). Dat is wat ik zie én wat klanten en eigenaars van handelszaken me vertelden. Een voorbeeld maakt dit duidelijk. In de Hoogstraat kan je iets drinken, boodschappen doen en je haar laten knippen door leden van een Afrikaanse gemeenschap. Omdat het niet mogelijk is om objectief vast te stellen waar Afrikanen wonen in Gent en wat ‘dé Afrikaanse buurt’ is, lag de start van mijn onderzoek in plaatsen die zich expliciet profileren als zijnde ‘Afrikaans’. Dan heb ik het specifiek over zogenaamde ‘Afroshops’, kapsalons uitgebaat door Afrikanen, Afrikaanse vzw’s en – hoewel in minder mate expliciet Afrikaans – callcenters. Ik heb in eerste instantie vertoefd in die ruimtes met drie begrippen in het achterhoofd, namelijk glocaliteit, multifunctionaliteit en informatie. Het begrip *glocaliteit* is een samensmelting van ‘global’ en ‘local’. Globale processen uiteten zich lokaal, in het gedrag van mensen maar ook in de profilering van ruimtes. Blommaert et al. gebruiken de beeldspraak ‘talking feet’ voor dit proces. Mensen spreken als het ware met hun voeten en in hun bewegingen zit heel wat informatie die veel verder reikt dan het lokale (Blommaert et al. 2004a: 228). Wat het concept *multifunctionaliteit* betreft, verwijs ik naar Desender (2005). Dit was het uitgangspunt van haar onderzoek in twee Afrikaanse winkels in de Hoogstraat. In grote lijnen toont ze aan dat een winkel meer dan enkel een commerciële functie vervult en inspeelt op het sociale leven

⁵ Dank aan Dr. Arnaut voor de statistieken van de stad Gent die hij me bezorgde.

van de gemeenschap(pen) in kwestie. Met mijn onderzoek tracht ik deze conclusies te verfijnen en te nuanceren. Mijn derde focus is gericht op *informatie*. In functie van een beter inzicht in de netwerken waar ik naar op zoek ben, tracht ik te weten te komen welk soort informatie via welke weg leden van de gemeenschap(pen) bereikt. In eerste instantie richtte ik mijn aandacht op de met affiches volgeplakte deuren van Afrikaanse winkels, callcenters en kapperszaken.

Als eerste mogelijke toegangspoort tot de netwerken waar ik zicht op wou krijgen, ging ik enkele Afrikaanse winkels bezoeken in Gent.⁶ Het onderzoek van Desender (2005) over twee commerciële centra in de Hoogstraat te Gent was hierbij mijn vertrekpunt. Op figuur 1 (cf. bijlagen) kunt u alle winkels zien die ik bezocht heb in die eerste fase van mijn veldwerk. Ook 'De Centrale' en 'Kom-Pas' (Integratiedienst Gent) staan aangeduid op de kaart omdat het twee schakels zijn die bewust gaan inspelen op die netwerken waar ik naar op zoek ging. Als tweede stap ging ik enkele cafés in Gent bezoeken die bekend staan als zogenaamde 'Afrikaanse cafés'. Zoals ik verwacht had, waren deze plaatsen niet echt makkelijke sites om veldwerk te doen. Vergezeld van een jongeman afkomstig uit Kabinda - die goed begreep naar welk soort plaatsen ik op zoek was - kwam ik terecht in Ndako. Deze plaats, officieel bekend als 'vzw A.H.' zou mijn belangrijkste veldwerksite worden. Ndako is vlak naast de Global Shop gelegen (cf. bijlagen figuur 5), later zou blijken dat er interessante verbanden bestaan tussen beide plaatsen. Op het moment van mijn eerste bezoek bestond de vzw slechts drie maanden officieel. Dit bleek bijzonder boeiend aangezien ik daardoor de gelegenheid kreeg om de evolutie van de vzw op de voet te volgen. Ik besloot om Ndako als hoofdschakel te beschouwen in mijn onderzoek. Van daaruit kon ik het duidelijkst zicht krijgen op het 'networking' van de verschillende Afrikaanse gemeenschappen in Gent. Het leek me belangrijk te vertrekken vanuit de ruimte op zich: Wat zijn de verschillende beweegredenen van mensen die naar Ndako gaan? Castells (2001 [2000]) is een belangrijke inspiratiebron in dat verband. Hij beschrijft netwerken als sociale beginselen waar huidskleur, nationaliteit, geslacht en andere factoren geen rol lijken te spelen. Fenomenen als pinksterkerken (cf. bijlagen, figuur 7) maar ook een initiatief als Ndako speelt daarop in. Hoe langer ik veldwerk deed in Ndako, hoe meer ik de complexiteit ging inzien van het fenomeen van netwerken op zich. Er doken vragen op over gender, leeftijd, de categorisering blank-

⁶ De meeste Afrikaanse winkels vond ik op de site van USE IT Gent onder de rubriek 'exotische winkels' (<http://www.use-it.be/gent/ned/exotischewinkels.php>, laatst geconsulteerd op 18/01/06), de eigenaars van die winkels leidden me naar andere plaatsen.

zwart, de relaties tussen verschillende gemeenschappen binnen het Afrikaanse netwerk en tenslotte ook de link tussen dat netwerk en de stad Gent.

1.3. *Specifieke methodes in de verschillende veldwerksites*

1.3.1. Vzw A.H. (Ndako)

Sinds ik eind februari toevallig terechtkwam in deze vzw nam mijn veldwerk meestal de vorm aan van ‘iets gaan drinken’ – gemiddeld twee maal per week - waarbij ik makkelijk informele gesprekken kon voeren. Ik besloot echter snel dat mijn bezoeken meer vruchten zouden opleveren indien ik die zou combineren met vrijwilligerswerk. Pierre, de eigenaar van de vzw, stond volledig achter dit idee. Omdat hij mij er al vaak op had gewezen dat Afrikanen in Ndako vaak beroep moeten doen op het Nederlands om te kunnen converseren met iemand uit een ander land (omdat de ene gesprekspartner bijvoorbeeld Engelstalig is en de andere Franstalig), kwam ik op het idee om Nederlandse lessen te organiseren. Aangezien ik intussen al had ondervonden dat Ndako een uitgesproken mannelijke omgeving is, ging ik op zoek naar een manier om ook vrouwen en bijgevolg ook kinderen te bereiken. Ik besloot in eerste instantie om de flyer met de aankondigingen van de lessen ook in – de ene al meer stereotiepe dan de andere – ‘vrouwelijke omgevingen’ te verspreiden (winkels, kapsalons, callcenters enzoverder). Pierre verwoordde het duidelijk: *‘Des femmes Africaines qui viennent comme ça...on pense qu’elles sont des putes.’* (‘Afrikaanse vrouwen die zomaar komen...men denkt dat het hoeren zijn.’) Vandaar dat het niet zo evident was voor vrouwen om naar mijn lessen te komen, zelfs al legde ik hen uit dat ik les zou geven in de voormiddag – dat dit dus niets met het ‘café’ te maken heeft dat enkel ’s avonds open is – en dat ik de vzw als klaslokaal zou inrichten. Volgens Pierre moest ik eerst de mannen in Ndako overtuigen en die zullen op hun beurt hun vrouw toestemming geven om te komen. Omdat ik op zich niet akkoord ging met deze manier van werken, heb ik overwogen om eventueel een andere ruimte te zoeken voor de lessen. Toch leek het me beter om het zo te houden, anders zou de activiteit van lesgeven té ver verwijderd geraken van mijn uiteindelijke thesisonderwerp. Het leek me ook aangewezen om mijn activiteit uit te breiden met hulp bij administratie en huiswerkhulp voor kinderen (cf. bijlagen, document 1). Zo zou ik in contact komen met de geletterdheidsproblematiek die niet te onderschatten is in de diaspora. Ondanks het feit dat de lessenreeks een goede stap was om

toch het vertrouwen van enkele informanten te winnen, bleek achteraf dat de huiswerkhulp en hulp bij administratie meer opleverde met betrekking tot mijn onderzoek.

1.3.2. Het kapsalon ‘First Class Saloon & Fashion’

Het veldwerk in kapsalons bleef steeds beperkt tot het stellen van enkele praktische vragen aan de eigenaar over de zaak en de producten die men er verkoopt. Ik concentreerde me dan ook vooral op de kapsalons in de Hoogstraat, vaak fungeren Afrikaanse winkels eveneens – meestal ongeweten – als kapsalon. Het is net zoals in de Afrikaanse winkels moeilijk om er aanwezig te zijn zonder dat je inspeelt op het doel van de plaats, namelijk je haar laten knippen. Aangezien men liever mijn haar niet knipte (cf. hoofdstuk 3) heb ik iemand die geen ‘Europees haar’ heeft, aangespoord om samen met mij naar het kapsalon te gaan. Tijdens ons bezoek sprak ik met de kapster en met de eigenaar van het kapsalon maar dat leverde niet veel op. Vandaar dat het me aangewezen leek om dezelfde aanpak te hanteren als bij de Afrikaanse winkels. Voor de analyse van deze sites toetste ik de gesprekken met mijn informanten óver die specifieke sites aan relevante literatuur. Het gaat dus eerder over het belang dat de gemeenschappen zelf hechten aan deze plaatsen dan de plaatsen op zich. Dit zal over het algemeen, met betrekking tot de alle veldwerkervaringen, het geval zijn. Een extra moeilijkheid bij veldwerk in kapsalons is het feit dat kapperszaken in Gent vaak problemen hebben omdat het in Afrika de gewoonte is dat meerdere mensen het haar van één klant verzorgen – ook als sociale activiteit – waarbij de klant uiteraard niet alle vrouwen betaalt maar wel een symbolisch bedrag geeft aan elk van hen. Dergelijke – naar eigen zeggen van Pierre - ‘traditionele’ gewoontes zijn wettelijk niet toegestaan in België. Dat zou ook één van de redenen kunnen zijn waarom eigenaars niet zo gewillig waren om met mij te spreken, zelfs als ik hen meer uitleg gaf over mijn onderzoek.

1.3.3. De Global Shop

Wat methodologie betreft heb ik me voor de beschrijving van het belang van de Global Shop en andere Afrikaanse winkels vooral gebaseerd op wat informanten me vertelden. De reden daarvoor loopt parallel met wat ik vertelde over de kapsalons. Het is moeilijk om eigenaars te spreken over hun bezigheden en producten, enerzijds omdat men weinig tijd heeft en anderzijds omdat men erg wantrouwig is wegens de regelmatige razzia’s van de politie. Via

contactpersonen weet ik dat enkele Afrikaanse winkels de laatste jaren opgedoekt zijn als gevolg van een razzia. In de eerste fase van mijn veldwerk heb ik echter veel informatie verzameld via korte gesprekken met de eigenaars, in het bijzonder over de profilering van hun winkels.

1.4. *Moeilijkheden*

1.4.1. Mensen zonder papieren

Heel wat mensen waarmee ik sprak tijdens mijn veldwerk en tijdens individuele interviews, waren ofwel illegaal in België aanwezig of nog steeds – en vaak alle lange tijd – bezig met de procedure om Belgische papieren te verkrijgen. Dit feit bracht uiteraard extra moeilijkheden met zich mee toen ik gesprekken met mensen op band wou opnemen. Het concept van interviewen wordt voor vele informanten rechtstreeks verbonden aan de interviews die men moet afnemen met ambtenaren tijdens hun aanvraag voor papieren. Vele mensen vroegen me dan ook letterlijk ‘It’s not for the government?’ (‘Is het niet voor de overheid?’). Het wantrouwen van mijn informanten is beter te verklaren tegen de achtergrond van het werk van Peter Pels en Oscar Salemink over de oorsprong van antropologie in de koloniale geschiedenis (1999). Deze auteurs tonen de continuïteit aan van methodes om culturele verschillen in kaart te brengen, enerzijds in de koloniale geschiedenis en anderzijds in de antropologie. Ze bespreken onder andere de administratie van de koloniale overheid en de daarop gebaseerde hedendaagse etnografische methodes van antropologen. Ik wil bijgevolg graag duidelijk stellen dat ik de vermelde methodes nooit heb toegepast zonder eerst de toestemming van mijn informanten te vragen en hen duidelijk te maken waar ik mee bezig was. Ik ben me bewust van de belangrijke, ethische vragen die mijn onderzoek oproept. De verschillende zogenaamde ‘mensen zonder papieren’ waarmee ik in contact kwam, leven in extreme onzekerheid en komen daardoor in de meest kwetsbare posities te staan. Ik heb dan ook nooit iets ondernemen tijdens mijn onderzoek waarmee ik hen en anderen op om het even welke manier schade kon toebrengen.

Los van het feit dat je informanten laat weten waar je precies mee bezig bent vooraleer hen te betrekken in je onderzoek, bestaan er verschillende manieren om je gegevens te bekomen. Li Wei heeft het – met verwijzing naar het werk van Jorgensen - over twee basisstrategieën, namelijk ‘overt’ en ‘covert’ (Wei 1994: 74-77). Voor zijn onderzoek moest

Wei doordringen tot wat hij ‘ a backstage van sociaal leven’ noemt, concreet spreekt hij hier over de familie. Hij gebruikt Gofmanns term ‘backstage’ om aan te geven dat de familie een context is die meestal onzichtbaar en gesloten is en waar je bijgevolg moeilijk kan binnendringen. Wei omschrijft het toegang krijgen tot zogenaamde ‘backstage situations’ bijgevolg als de moeilijkste stap in participerende observatie (Wei 1994: 74). Ik heb dit zelf ook aangevoeld tijdens mijn onderzoek. Toen ik in het begin van mijn veldwerk van plan was om winkeleigenaars te spreken in hun familiale omgeving en dus niet in de winkel tijdens hun werkuren, merkte ik dat dit helemaal niet evident was. De meeste eigenaars wezen me een bepaald uur aan waarop ik mocht komen omdat het op dat zekere moment minder druk zou zijn in de winkel. Het is enkel via de huiswerkhulp voor kinderen en hulp bij administratie dat ik echt in de woonkamer van mensen kon geraken. Li Wei omschrijft het kiezen voor een ‘covert’ strategie als een controversieel gegeven (Wei 1994: 75). Het onderzoek dat centraal staat in zijn boek past die strategie toe. Hij heeft drie jaar lang een vertrouwensband opgebouwd met enkele Chinese families in Tyneside (Engeland) aan de hand van kennis van zowel het Engels als Mandarijn. Hij zegt zelf dat hij aan de hand van de diensten die hij leverde aan de lokale Chinese gemeenschap, gemakkelijk informanten vond voor zijn onderzoek naar taalpatronen binnen de verschillende generaties in Chinese families (Wei 1994: 76). Mason wijdt eveneens een hoofdstuk aan wat ze ‘identity work’ noemt en kaart daarbij ook de controverse aan over een zogenaamde ‘covert’ strategie (Mason 2002: 93-95).

1.4.2. Ik als onderzoeker

- Leeftijd

Wat de factor leeftijd betreft is een reflexieve houding aan de orde. Als twintigjarige had ik de indruk dat mijn leeftijd vaak in mijn nadeel speelde. Vooral in Ndako voelde ik dit aan. Gezien de gemiddelde leeftijd van de vaste klanten rond de 40 jaar lag verliep het eerste contact vaak wat stroef. Hieronder geef ik een voorbeeld uit mijn veldnota's waarin ik rechtstreeks geconfronteerd werd met mijn eigen positie als onderzoeker en in het bijzonder met mijn leeftijd. Ik hield een heel onaangenaam gevoel over aan dit gesprek én aan de contactpersoon die me op die manier had aangesproken. Het is op die ongemakkelijke momenten dat ik me het meest bewust werd van mijn eigen positie als onderzoeker.

23 mei 's avonds in 'vzw A.H.' (Ndako) in de Hoogstraat. Ik was aan het spreken met een Belgische man van middelbare leeftijd toen een Liberiaanse jongeman zich bij het gesprek voegde. Deze gooide een opmerking in de groep. Hij zei dat ik als jonge studente een 'local' was en de man die bij me zat 'global' door al zijn levens- en reiservaring. (ter verduidelijking: de informant en de man die bij me zat ontmoetten elkaar op dat moment voor het eerst dus op zich kon hij zich niet over zoiets uitspreken). Toen ik hem om verduidelijking vroeg bij de term 'local' weigerde hij tegen me te spreken omdat ik nog te jong ben en nog geen 'home knowledge' bezit, enkel wat de professoren op de universiteit me aanleren.
(Bron: veldnota's)

In Ndako was ik steeds op mijn hoede om geen verkeerde indrukken te geven aangezien ik wist dat veel vrouwen de vzw als 'dating-place' beschouwen. Tijdens individuele interviews voelde ik me veel zekerder van mijn stuk omdat ik mensen aansprak waarvan ik wist dat ze te vertrouwen waren en op de hoogte waren van mijn onderzoek. Tijdens die tweede fase van onderzoek – het effectieve interviewen – kwam ik ook in contact met veel jongere mensen waaronder ook vrouwen, wat niet het geval was geweest tijdens mijn veldwerk in Ndako. Ik voelde uiteraard aan – zowel in Ndako als elders – dat mensen me wél in vertrouwen gingen nemen hoe langer ze me kenden. Bepaalde mensen deden ook vaak beroep op me voor praktische zaken. Zo werd ik naar aanleiding van mijn vrijwilligerswerk in Ndako gevraagd om huiswerkhulp te bieden bij twee gezinnen. Ayo, een Nigeriaanse vrouw, wou me zelfs aanwerven als persoonlijke hulp bij haar plan om producten uit Nigeria in België te verkopen in onder andere de Carrefour als concurrentie voor de Afrikaanse winkels in Gent. Die winkeleigenaars zijn nochtans goede vrienden van haar. De verantwoordelijken van de supermarkt Carrefour hadden ingestemd met haar plan maar konden niet in het Engels communiceren met haar. Ayo had mij dus nodig omwille van mijn kennis van het Engels (om met haar te communiceren) en het Nederlands (om met Carrefour zaken te regelen). Dit gegeven op zich is boeiend aangezien het aantoont dat bepaalde 'skills' afwezig zijn binnen haar persoonlijk netwerk waardoor ze iemand gaat aanspreken die ze uiteindelijk nog niet zo goed kent. Ze vertelde me ook heel wat over haar persoonlijke thuissituatie en vroeg me ook haar te vergezellen naar het Vlaams Woningfonds, opnieuw met de functie van tolk. Verder vroeg ze me om dagelijks privé lessen te geven aan haar drie kinderen. Het voorbeeld van Ayo toont aan dat bepaalde contactpersonen me heel snel gingen vertrouwen en beroep deden op me (cf. sectie 2.2.1). Het waren vaak ook die mensen die me vertrouwelijke informatie gaven in interviews. Anderzijds gingen mensen vaak misbruik maken mijn bereidwilligheid. Eén iemand vroeg me zelfs zonder schaamte geld voor een interview nadat ik hem vrijwillig

lessen Nederlands had gegeven én hem had geholpen met zijn administratie in het Nederlands.

- Gender

De overwegend mannelijke populatie in mijn veldwerksites had een belangrijke consequentie voor mijn onderzoek. Doordat ik me expliciet bekend had gemaakt als ‘het meisje dat Nederlandse lessen geeft in Ndako’, heb ik potentiële informanten van me afgesloten. Enerzijds ben ik ervan overtuigd dat enkele vrouwelijke informanten me bepaalde negatieve zaken niet vertelden over Ndako omdat ze veronderstelden dat ik er graag ging en er vrienden had. Ayo zei dit zelfs letterlijk toen ik haar een vraag stelde over haar visie op Ndako. Anderzijds heb ik als vrouw en als goede klant in Ndako vaak mensen aangetrokken met andere intenties. Niettegenstaande ik aan opdringerige mannen steeds het ‘professionele’ doel van mijn regelmatige bezoeken aan Ndako duidelijk maakte, vond ik het toch niet evident om als vrouw onderzoek te doen in deze veldwerksite. Bepaalde mannen met overduidelijk andere intenties, vroegen om privé les Nederlands of hulp bij hun administratie ’s avonds in het weekend bij hen thuis. Gender bleek met andere woorden niet enkel belangrijk in de observaties die ik maakte met betrekking tot mijn probleemstelling maar had ook een sterke impact op mijn eigen positie als onderzoeker.

2. THEORETISCHE SITUERING VAN MIJN ONDERZOEK

“Surely, ‘global ethnography’ is an oxymoron? How can the global be ethnographic? How can ethnography contribute to the understanding of globalization?” (Burawoy 2001: 147)

Mijn onderzoek situeert zich binnen de stroming ‘global ethnography’ waarvan Michael Burawoy de grondlegger is. Het boek dat hiervan aan de basis ligt, bevat een driedeling waarbinnen ik mijn centrale probleemstelling kan kaderen (Burawoy et al. 2000). Burawoy heeft drie onderzoeksfoci, namelijk ‘global forces’, ‘global connections’ en ‘global imaginations’. De eerste focus vormt het algemene kader waarbinnen mijn onderzoek geplaatst moet worden, hiervoor verwijs ik naar het volgende luik van dit hoofdstuk. De tweede focus in het werk van Burawoy biedt een concreter kader voor mijn onderzoek. In eerste instantie omschrijft Burawoy het soort gemeenschappen waarvan ook mijn informanten deel uitmaken. In tegenstelling tot het verleden waar vooral de natiestaat het kader vormde voor sociale relaties en bijgevolg ook voor het vormen van gemeenschappen, worden hedendaagse gemeenschappen gevormd door ‘people with a foot, either physically or ‘virtually’, in many places around the world’ (Burawoy et al. 2000: 139). Het is in deze context dat de term ‘transnational social place’ opduikt. In het werk van Burawoy maar in principe in elk onderzoek binnen die stroming van ‘global ethnography’, vormt die transnationale sociale sfeer de achtergrond. De essentie van diaspora gemeenschappen, zoals de Afrikaanse gemeenschappen in Gent, is dat fysiek en virtueel aanwezig zijn op meerdere plaatsen. In de opeenvolgende hoofdstukken van deze thesis zullen deze twee elementen dan ook voortdurend aan bod komen. Het is net die aanwezigheid op verschillende plaatsen, dat transnationale, dat mij intrigeert bij mijn bedenkingen over de zogenaamde ‘netwerken’ die Afrikaanse gemeenschappen al dan niet vormen in de diaspora. Het fysiek aanwezig zijn op verschillende plaatsen tezelfdertijd komt ook op een heel treffende manier aan bod in een artikel van Alejandro Portes (1997). Hij beschouwt het fenomeen van transnationale gemeenschappen als de reactie van ‘common people’ op het proces van globalisering (Portes 1997: 3). Uit de netwerken die migranten creëren ontstaan bijgevolg transnationale ondernemingen. Daarbij moeten we ons echter steeds bewust blijven van het feit dat die ondernemingen niet zomaar een lokale reactie zijn op een globaal iets (globalisering) maar

wel net die globalisering vorm geven. Transnationale gemeenschappen en hun ondernemingen zijn wat we ‘globalisering’ noemen. In hoofdstuk 3 ga ik dieper in op dit fenomeen aan de hand van het artikel van Portes en anderen. Het virtuele aspect van de hedendaagse gemeenschappen dat Burawoy (cf. supra) aanbrengt, komt uitgebreid aan bod in hoofdstuk 6. Het derde luik in Burawoys werk, namelijk ‘global imaginations’, handelt over de manier waarop mensen omgaan met globalisering en hoe dat geuit wordt op politiek vlak. Vooral in hoofdstuk 4 wordt het duidelijk dat zowel het motief tot migratie, de migratie zelf en het leven als lid van een migrantengemeenschap in een gastland, volledig ingebed zit in een politieke sfeer. De verschillende verhalen van mensen zonder papieren die sinds hun aankomst in België voortdurend met allerlei administratieve obstakels geconfronteerd werden, zijn politiek gekleurd. Daarbij aansluitend ‘kleuren’ ook heel wat connecties (cf. ‘global connections’ Burawoy) binnen de netwerken die mensen opbouwen in het gastland of tussen het gastland en het land van herkomst. Dit politiek engagement komt aan bod in hoofdstuk 6. Ook het verenigingsleven, dat een belangrijke rol speelt in het leven van verschillende Afrikaanse gemeenschappen in Gent, past binnen dat derde luik van ‘global imaginations’. Mensen trachten binnen een groep een identiteit en bijgevolg ook een stem te verwerven in de diaspora context die hen niet onmiddellijk een duidelijk afgelijnde plaats in de maatschappij biedt. Het begrip ‘glocality’ overspant de drie luiken in Burawoys werk. Globale stromingen uit zich lokaal. Ook in het boek ‘Counterworks’ (1995) wordt dit idee uitgewerkt. Richard Fardon bundelt daarin verhalen van tien antropologen die allen vertrekken vanuit een heel specifieke lokale situatie om aan te tonen dat de veronderstelde oppositie tussen sterke Westerse, globale krachten en zwak lokaal verzet, fout en ideologisch geladen is. Dit brengt mij terug bij het citaat van Burawoy aan het begin van deze sectie. Globalisering wordt niet in het ijle geproduceerd en geconsumeerd maar komt tot uiting in concrete organisaties, instituties, gemeenschappen enzovoort. Het is net via dit uitgangspunt dat het globale etnografisch wordt (Burawoy 2001:148). Hannerz’ uitspraak ‘globalization has to be brought down to earth’, geeft dit idee mooi weer (1996: 19). In hoofdstuk 3 verbind ik hieraan ook de beeldspraak ‘talking feet’ (Blommaert et al. 2004a: 228). Peter Geschiere en Birgit Meyer (1998: 602) kaarten hetzelfde standpunt aan in andere woorden. Ze wijzen erop dat studenten die globalisering bestuderen een balans moeten vinden tussen ‘global flows’ en ‘cultural closure’ of tussen ‘flux’ en ‘fix’. We mogen ons niet blindstaren op de snelle verhoging in mobiliteit van mensen, goederen en beelden. Niettegenstaande de auteurs zich bewust blijven van de globalisering van bepaalde consumptiestijlen (McDonalds, Coca-Cola) moeten we beseffen dat ‘flow’ op vele plaatsen hand in hand gaat met ‘closure’. Het proces van

globalisering verscherpt vaak culturele contrasten of creëert zelfs nieuwe opposities. Met verwijzing naar Hannerz stellen de auteurs dat de oefening voor onderzoekers erin bestaat greep te krijgen op de ‘flux’ zonder te vervallen in een beeld van globalisering als een wereldwijde golf van homogenisering enerzijds of anderzijds hardnekkig vast te houden aan begrensde eenheden die ook voordien al artificieel waren (Geschiere & Meyer 1998: 603).

Een andere auteur die schrijft over de transnationale publieke sfeer, is Arjun Appadurai. De kern van Burawoys citaat waarmee ik deze sectie geïntroduceerd heb, wordt ook door Appadurai onder handen genomen. Eén van de vijf dimensies waarmee Appadurai globale culturele stromingen omschrijft, is ‘ethnoscape’. Hiermee verwijst hij naar mensen en hun acties in onze globaliserende wereld. Hij pleit daarbij sterk voor een focus op bewegingen van mensen (Appadurai 2003[1996]: 33). Parallel met Burawoys programma van ‘global ethnography’ confronteert Appadurai de antropologie met zijn neologisme ‘ethnoscape’ waarbij hij het ambigue karakter van ervan benadrukt. Groepsidentiteiten, de zogenaamde ‘ethnoscapes’, zijn niet meer gebonden aan een territorium en zijn ook niet cultureel homogeen (Appadurai 2003[1996]: 48). Hij benadrukt doorheen zijn werk heel sterk die deterritorialisering van mensen. De deterritorialisering van mensen gaat uiteraard samen met afbeeldingen, ideeën en mogelijkheden die van elders komen en vaak aan de hand van massamedia de wereld rond gaan (Appadurai 2003[1996]: 54). Antropologen moeten volgens Appadurai en de andere vermelde auteurs hun methodes aanpassen aan die veranderde situatie. Een ander relevant inzicht van Appadurai met betrekking tot mijn probleemstelling, is zijn visie op het begrip ‘lokaliteit’ en hoe dat geproduceerd kan worden in de hedendaagse transnationale publieke sfeer waarin we ons als mens voortbewegen. Naar aanleiding van Appadurai’s theorie rond het concept ‘ethnoscape’ hebben we besloten dat ‘beweging’ van groots belang is. Bijgevolg besluit Appadurai dat het werkelijk een strijd is om lokaliteit te produceren in een dergelijke omgeving. Zijn omschrijving van lokaliteit als een ‘structuur van gevoel’, een eigendom van sociaal leven en een ideologie van een gesitueerde gemeenschap lijkt me erg relevant in het kader van mijn onderzoek.⁷ De auteur geeft drie dimensies van die strijd voor lokaliteit aan, ik behandel slechts de derde dimensie, namelijk de relatie tussen ruimtelijke (geografische) en virtuele buurten en de impact van massamedia op die relatie (Appadurai 2003[1996]: 189). Hiervoor verwijs ik naar hoofdstuk 6.

⁷ ‘Structuur van gevoel’ is een vertaling van het begrip dat Raymond Williams ontwikkelde (‘structure of feeling’) om zowel de notie ‘structure’ als ‘feeling’ in vraag te stellen. Hij bekritiseerde het schijnbaar onveranderlijke en gedertermineerde karakter van beide concepten én de veronderstelde oppositie tussen ‘structuur’ en ‘gevoel’ (Anderson, Kay (eds.) 2003: 270).

Het werk van Manuel Castells focust op de gevolgen van de informatie technologie in de hedendaagse wereld. Castells geeft een gezicht aan het begrip 'netwerk' en be vraagt de rol van verschillende media in het proces van globalisering. Castells beschrijft onrechtstreeks ook zijn visie op het concept 'glocality'. Hij stelt dat lokale gemeenschappen specifieke bronnen van identiteiten zijn, door collectieve actie geconstrueerd en door collectief geheugen behouden. In de meeste gevallen zijn die identiteiten defensieve reacties tegen de opgelegde globale chaos en oncontroleerbare, snelle verandering (Castells 2004 [1997]: 68). Hoewel deze passage blijk lijkt te geven van gescheiden lokale en globale processen, dat het globale gebeurt en het lokale daarop reageert, is het doorheen het werk van Castells duidelijk dat beide verweven zijn. Die verwevenheid komt sterk aan bod in hoofdstuk 6 waar ik het heb over (politiek) engagement via het internet. Daar zal ik terugkomen op het werk van Castells over sociale bewegingen die zich via het internet uitbreiden. De manier waarop er 'lokaal' creatief omgegaan wordt met 'het globale' maar vooral de verwevenheid tussen beiden, 'het glokale', wordt er beschreven.

3. HET AFRIKAANS/GENTS NETWERK

Dit hoofdstuk is opgebouwd uit een theoretisch en een empirisch luik. Ik benadrukte in de inleiding dat de begrippen waarmee ik mijn contactpersonen confronteer niet eenduidig zijn. Een begrip als ‘netwerk’ kan heel wat betekenen. Waar ligt bijvoorbeeld de grens tussen een ‘gemeenschap’ en een ‘netwerk’? Toch ben ik ervan overtuigd dat een exacte definiëring van dergelijke termen geen meerwaarde biedt voor mijn onderzoek. Woorden als ‘gemeenschap’ of ‘netwerk’ zijn bijgevolg geen analytische maar wel beschrijvende termen. Ik wil weten of er al dan niet iets ‘gebeurd’ tussen mensen uit verschillende Afrikaanse landen die terechtkomen in éénzelfde stad. Met Anderson’s ‘Imagined Communities’ (2006 [1983]) in het achterhoofd ga ik kijken hoe een mogelijk netwerk ‘verbeeld’ wordt door mijn contactpersonen. Het arbitraire label van ‘groepen’ mensen blijkt ook duidelijk uit het werk van de auteurs die ik in dit hoofdstuk bespreek. Het tweede, empirische luik van dit hoofdstuk concretiseert het begrip ‘netwerk(en)’ dat tot zover enkel in abstracte termen besproken werd. Daarin geef ik weer welke constructies mijn informanten maken met het concept dat ik hen aanreik: ‘netwerk(en)’. Daarbij ga ik dieper in op de verschillende subnetwerken die mijn contactpersonen in leven roepen via hun verhalen. Verder beschrijf ik het belang van enkele expliciet Afrikaanse handelzaken in Gent. Een korte subsectie handelt over de perceptie van Afrikanen in Gent ten opzichte van Afrikanen in andere steden. Tot slot beschrijf ik enkele redenen tot frustratie van mijn informanten met betrekking tot de politie en het stadsbestuur.

3.1 Netwerkttheorieën

“Our exploration of emergent social structures across domains of human activity and experience leads to an over-arching conclusion: as an historical trend, dominant functions and processes in the information Age are increasingly organized around networks.” (Castells 2001 [2000]: 500)

In het werk van Li Wei (1994) en Watson (1977) wordt er nagedacht over het begrip ‘gemeenschap’. Beide auteurs werken specifiek rond Chinese emigranten in Engeland. Wei stelt zich de vraag in welke mate de Chinezen een gemeenschap vormen en waarom deze groep mensen stereotiep als een homogene groep wordt beschouwd (1994: 50). Diezelfde vraag is relevant met betrekking tot mijn onderzoek (cf. hoofdstuk 4). Watson omschrijft een

gemeenschap als een sociologisch concept dat gedefinieerd kan worden als een samenhangende en zelfbewuste sociale groep (Watson 1977: 195). Uit de uiteenlopende invullingen die mijn contactpersonen geven aan het begrip ‘netwerk(en)’ kunnen we afleiden dat het moeilijk in te schatten is of er al dan niet zoiets bestaat als ‘een Afrikaanse gemeenschap’. Het lijkt me daarom aangewezen om net zoals Li Wei doet in zijn onderzoek over de Chinese gemeenschap in Engeland, eerder de heterogeniteit dan de homogeniteit te benadrukken (Wei 1994: 50). Wei merkt op dat die diversiteit en veranderlijkheid van de sociale netwerken van individuen een uitdaging vormt voor onderzoekers (Wei 1994: 119). Hij onderscheidt soorten netwerken volgens het verschillende taalgebruik dat er van toepassing is. Zonder dieper in te gaan op deze specifieke indeling is het boeiend om stil te staan bij het feit dat er verschillende manieren zijn om netwerken in te delen in categorieën. Marilyn Strathern stelt zich de vraag ‘do networks have lengths?’. Daarbij aansluitend vraagt ze zich af op welke manier een netwerk opeens kan stoppen met uitbreiden (to be ‘cut’) (Strathern 1996: 523). Ze concludeert dat technologie netwerken kan uitbreiden maar dat bezit (‘ownership’) deze netwerken tezelfdertijd begrenst. Dit brengt me bij de complexiteit van al dan niet toegelaten worden tot een netwerk. In het empirische luik van dit hoofdstuk kom ik daarop terug. We kunnen voorlopig besluiten dat ‘gemeenschap’ en ‘netwerk’ dynamische begrippen zijn die constant hergedefinieerd worden door de leden ervan. In ‘The Symbolic Construction of Community’ (1985) analyseert Cohen in detail de notie ‘gemeenschap’. Hij benadrukt doorheen zijn werk het belang van de inhoud van een gemeenschap. Naar zijn mening wordt er altijd teveel nadruk gelegd op de structuur ervan. Cohen benadrukt dat het begrip ‘gemeenschap’ tezelfdertijd gelijkheid en verschil omvat. Mensen uit een bepaalde groep hebben namelijk iets gemeenschappelijk dat hen tezelfdertijd onderscheidt van andere groepen. Vandaar dat het begrip ‘grens’ centraal staat in zijn werk (Cohen 1985: 12). Hij besluit tenslotte dat mensen symbolisch een gemeenschap construeren als hulpmiddel en bewaarplaats van betekenis en een referent van hun identiteit (Cohen 1985: 118). De centrale probleemstelling van dit boek sluit heel nauw aan bij Andersons ‘Imagined Communities’ (2006 [1983]). Anderson werkt rond het concept ‘ingebeelde gemeenschappen’ op basis van nationaliteit en onderzoekt de processen die aan de basis ervan liggen. Hij definieert de natie als een ingebeelde politieke gemeenschap die inherent begrensd en soeverein is. De auteur gebruikt de term ‘ingebeeld’ omdat zelfs de leden van de kleinste natie nooit de meeste van hun medeleden zullen kennen, ontmoeten of zelfs gewoon iets van hen horen. Toch leeft in ieders gedachten het beeld van hun gemeenschap (Anderson 2006 [1983]: 6).

3.2 Verhalen over netwerken

3.2.1 Afrikaanse subnetwerken

Bron: Dalila [3'16'' → 3'47'']

D Ma..ik ga spreken voor mijn eigen want=
E =tuurlijk das de bedoeling.
D Ik ben zo'n persoon die wa afstand neemt van euh..mensen die..Afrikanen zijn..want ik wil nie zoveel problemen meer hebben.
E Uhu.
D Want eens da jullie samen zijn dan is..dan is er altijd iets..moest ik..kheb liever zo..afstand maar euh..moest ik iemand zien op straat ofzo, dan zeg ik 'allo' euh..als die nood..nood heeft aan een luisterend oor dan geef ik ze ma: echt contact van..kom een keer bij mij eten..nee.

De ene persoon beschouwt zichzelf meer als lid van een bepaald soort 'netwerk' dan de andere. Toch gaan al mijn contactpersonen ervan uit dat er zoiets bestaat als een 'netwerk' onder de verschillende Afrikaanse gemeenschappen in Gent. Mensen die zich hiervan distantiëren vertellen me dat dit te wijten is aan hun eigen karakter of aan het feit dat ze het te druk hebben om vaak samen te komen met andere Afrikanen. Sommigen – zoals Dalila – wijzen 'het netwerk' op zijn geheel af. Nog anderen verkiezen een specifiek subnetwerk (cf. infra). Het feit dat de ene informant zich meer distantieert van een netwerk dan de andere houdt uiteraard verband met de manier waarop die bepaalde persoon dat netwerk zelf percipieert. Dalila omschrijft de Afrikaanse gemeenschap(pen) in Gent overwegend negatief tijdens ons gesprek. In het bovenstaande stukje transcriptie verbindt ze Afrikanen met 'problemen'. Wanneer ik haar om verduidelijking vraag vertelt ze met dat Afrikanen vaak in contact komen met de politie omwille van drank- en drugszaken. Ze wil daar niet bij betrokken zijn. Dalila's woorden drukken uiteraard slechts één visie uit. Ik onderscheid een aantal grote lijnen in de verhalen van mijn informanten.

In eerste instantie zijn er twee grote stromingen wat betreft de overtuiging van de samenhang van verschillende Afrikaanse gemeenschappen. De ene groep beschouwt het netwerk van Afrikanen in Gent als een hechte verzameling van verschillende nationaliteiten. Binnen die eerste stroming zijn er bepaalde mensen die heel extreem de samenhang benadrukken, zelfs in die mate dat het bij een soort negritude-betoog aanleunt (cf. hoofdstuk 4). Doorheen de verschillende hoofdstukken vermeld ik dikwijls Fela, die duidelijk deze mening verkondigt. De tweede stroming is ervan overtuigd dat netwerken heel *nationaal* gericht zijn. Binnen die groep is er echter nog een subgroep die zelfs de samenhang

binnen een dergelijk nationaal- gericht netwerk betwist. Zij beweren dat *regionale verschillen* – vaak gebruikt men het woord ‘stammen’ (*tribus*) – voor spanningen zorgen. Enkele informanten wezen me erop dat netwerken van individuen ook verschillen naargelang de reden en de manier waarop ze naar België zijn gekomen. Een jongeman vertelde me dat hij geen contact heeft met zijn moederland omdat niemand weet dat hij in Europa is behalve de persoon die hem geholpen heeft om er te geraken. Die persoon moet dat geheim een leven lang bewaren. De mensen die door bepaalde omstandigheden verplicht waren om te vluchten – zoals hijzelf – houden over het algemeen geen contact met het land van herkomst. Mensen die echter migreerden om in België geld te verdienen en daarna terug te keren naar hun land, houden wel contact. Watson maakt een gelijkaardige opsplitsing in zijn werk (Watson 1977: 1). Hij voegt daar echter nog een derde categorie aan toe, zogenaamde ‘educational transients’ die naar Europa komen om te studeren en daarna terug keren naar het land van herkomst om de opgedane kennis in de praktijk toe te passen (Watson 1977: 6). Tijdens mijn veldwerk heb ik niemand ontmoet die tot deze groep behoort. Watson wijdt een sectie aan de oorzaken van migratie en levert daarbij een kritiek op het ‘push-pull model’, een populaire methode om migratiegolven te verklaren. Daarbij wordt ‘push’ omschreven als de economische noden in het land van herkomst en ‘pull’ als de mogelijkheden in het buitenland (Sayad 1999). Dit model verdoezelt de complexiteit van het proces en behandelt de subjecten als automatismen die reageren op machten die buiten hun controle liggen (Watson 1977: 6). Uit de verhalen van informanten kan ik eveneens besluiten dat niet alle migratiebewegingen te verklaren zijn door eenduidige motieven. De ‘agency’ van de mensen in kwestie en de vele factoren die meespelen in een beslissing om te migreren, mogen niet onderschat worden. Naast subnetwerken die bepaald worden door de factor afkomst of het *migratiemotief*, bestaan er ook enkele die bepaald worden door de specifieke bezigheid of visie die ervan aan de basis ligt. Zo wezen enkele contactpersonen me erop dat het gebruik van *drugs* op zich een sterk afgebakend subnetwerk vormt waar geen buitenstaanders welkom zijn. De onderstaande conversatie is hierbij een duidelijke illustratie.

Bron: Kofi (deel A) [23'02'' → 24'38'']

Voorafgaand: gesprek over de functie van de Global Shop als ontmoetingsplaats. Ik vraag Kofi of hij het kamertje achteraan de winkel als een café beschouwt.

K En tout cas ceux qui boivent..

E Oui.

K quelque chose..ça je remarque..ceux qui boivent quelque chose dans des chambres là au fond, c'est eux-mêmes pas eux-mêmes hein..moi,

quelques mois..je n'ai jamais entré dans la chambre là,pour boire quelque chose.

E Oui.

K Ceux qui boivent quelque chose là, ils ont..euh leur circuit.

E Oui.

K Oui. C'est ça comme j'ai dit comme je n'ai pas un bon frère..ni un frère..ni un vrai camarade..

E Oui.

K qui a un café, alors c'est difficile de euh..=

E =de savoir ce qui se passe.

K Oui.

E ((stil) qui se passe vraiment)

K Parce que..ça arrive..tu arrives quelque part tu es tout nouveau, on te dit éh pourquoi tu amènes celui ici ? Il doit sortir il doit sortir.

E Vraiment?

K Vraiment..et donc il (xxxx) non il ne il ne..répond tout ça..et toi tu te sens..tu te sens..ridiculisé ?

E C'est ça.

K Et tu dis mais pourquoi il doit venir ça? Mais c'est entre eux..ils se connaissent mais toi tu ne connais rien du tout.

E Et ça a quelque chose à faire avec la drogue souvent=

K =à mon avis.. à mon avis.. à mon avis.

E Uhu.

K Si quelqu'un dit mais pourquoi donc c'est (xx)=

E =C'est ça parce que c'est tout secret aussi hein ?

K Voilà.

E C'est pas vraiment ouvert comme=

K =Voilà.

E Oui.

K C'est pour cela moi je t'avais dit que euh..si on..tu peux faire des interviews à Ndako.pas si'il y a beaucoup de gens.

E Oui Oui c'est ça..c'est quelque chose quand-même un peu euh..=

K Voilà.

Kofi blijft duidelijk discreet over het thema drugs. Dit specifieke subnetwerk wordt meestal direct gesitueerd in de ruimtes waar de leden ervan rondhangen. Waarom wordt de vzw A.H. en het kamertje achterin de Global Shop door vele mensen negatief omschreven.

Bron: Ayo [49'51'' → 51'01'']

E Someone told me that in the..in Florian's shop (*Florian is de eigenaar van de Global Shop*)..in the room there..behind, that sometimes people stay there and..I even heard that they take drugs.

A Who told you that?

E Someone I just someone I talked to..someone who's not here for a long time in Belgium. But you don't think it's the same people that go to Ndako?

A ((stil) I don't know)) because for me..let me tell you something..

E Yeah.

A If I have to go to Florian..I go to the shop..I buy something..I play with them and if I have to:..talk to the one that has to make my hair,

E Yeah.

A I go upstairs and (xxx). Normally there are rooms there and I can hear some guys boys..maybe watching football..something I don't know whatever whatever.I don't know what they are doing there.

E yeah.
(Ayo doet tekens naar me)

E ((stil)What do you tell me?)

A ((fluistert) It's possible)

E (gelach) Yeah.

Ayo kent me goed maar staat duidelijk erg wantrouwig tegenover mijn vraag naar drugsgebruik in de Global Shop. Tot slot geeft ze toch aarzelend toe dat er drugs gebruikt wordt. Bij de gedetailleerde bespreking van de Global Shop en Ndako verder in dit hoofdstuk zal duidelijker blijken hoe gevoelig het onderwerp drank en drugs ligt voor de eigenaars van beide plaatsen. Het is ook in deze context dat we de visie moeten plaatsen van mensen die *religieuze plaatsen* verkiezen om samen te komen. Latasha bijvoorbeeld, is er van overtuigd dat de kerk de beste plaats is om elkaar te ontmoeten: er wordt over God gesproken en na de dienst kan er iets gegeten en gedronken worden. Ze vergelijkt de kerk met plaatsen als cafés en winkels die een negatieve reputatie bezorgen aan vrouwen die er vaak rondhangen. In hoofdstuk 1 gaf ik al aan dat alleenstaande vrouwelijke klanten in Ndako vaak als prostituee beschouwd worden. Ayo benoemt het *prostitutienetwerk* als oorzaak voor haar afstandelijkheid tegenover Afrikaanse vrouwen in Gent.

Bron: Ayo [7'35'' → 8'17'']

Achtergrond: lawaaierige kinderen.

Voorafgaand, over prostitutienetwerk als reden waarom zij zich distantieert van andere vrouwen in de diaspora. Vele meisjes zijn erin betrokken en Ayo wil erbuiten blijven.

E You think African girls here..they sometimes have to prostitute themselves to survive?

A to to..

E To survive..to (x)=

A =Yes a lot.

E But..they didn't came to Belgium with the intention to do so or some [do?]

A [oh they don't know] these people bring you there and don't tell them this is what they are coming to do. Some of them they know.

E So people really bring them it's not that they come voluntarily=

A =no people bring them..you never see anybody on the street (xxx)
((stil) he has a boss) she has a boss. Only they would tell them if you tell my name..like that=

E =and they took her in in..one African country?

A This is a secret..this is a secret éh that can kill me so
(ze doet teken dat ik de recorder af moet zetten)

Tijdens een latere informele ontmoeting vraag ik Ayo om meer uitleg over de bovenstaande passage. Ze vertelt me dat de pooiers op de luchthaven dreigen dat ze schaamhaar, hoofdhaar, urine en menstruatiebloed van het meisje zullen verzamelen en daarmee het slachtoffer kunnen beheksen. De meisjes geloven het want het is ook zo, zegt Ayo. Ze is ervan overtuigd dat die pooiers bovennatuurlijke krachten bezitten om meisjes onvruchtbaar te maken of om bijvoorbeeld iemand maandenlang te constiperen. Ze geeft ook enkele voorbeelden van kennissen van haar die het al ervaren hebben. De verschijning van oudere mannen met zwarte tieners wordt snel opgemerkt of onderzocht op de luchthaven. Zelf moest ze urenlang verklaringen afleggen toen haar kinderen alleen met het vliegtuig naar België kwamen en zij hen stond op te wachten. Ik slaagde er niet in om van andere contactpersonen informatie te krijgen over het prostitutienetwerk. Ik merkte al snel dat dit onderwerp heel moeilijk bespreekbaar is.

Twee andere factoren die ik opnam in mijn interviews om zicht te krijgen op de aard van de netwerken, zijn leeftijd en gender. Om de rol van leeftijd in netwerkvorming in te kunnen schatten, vroeg ik mijn informanten of oudere en jongere Afrikanen naar dezelfde cafés gaan. Iedereen antwoordde dat er geen afzonderlijke plaatsen voor jongeren bestaan maar dat ouderen misschien vaker naar een plaats als Ndako zouden gaan om iets te drinken terwijl jongeren eerder naar Ndako gaan als ‘opwarming’ en zich daarna meestal naar danscafés zoals Diarama, Africunda of Ruzizi begeven. Uit gesprekken blijkt duidelijk dat jonge informanten veel minder gebonden zijn aan expliciet Afrikaanse cafés en vaak rondhangen in plaatsen als Charlatan en Dambert, die in het algemeen populaire cafés zijn voor jongeren in Gent. Wat gender betreft heb ik al aangegeven dat Ndako een overwegend mannelijke populatie heeft. Zowel vrouwelijke als mannelijke contactpersonen beweren dat het niet in de cultuur van Afrikanen ligt om als vrouw iets te gaan drinken op café (cf. hoofdstuk 4). Vrouwen die dat wel doen worden als onzedelijk beschouwd door andere Afrikanen. Anderen vertellen me dat vrouwen door huishoudelijke taken nooit de tijd hebben om weg te gaan ’s avonds en dat er in Afrikaanse landen weinig cafés zijn zoals wij die hier kennen. Matunde wijst me erop dat er in moslimlanden – zoals het zijne – enkel illegale cafés bestaan waar mannen iets gaan drinken in het geniep. Als men toch wil afspreken met vrienden gebeurt dat soms in kapsalons of nog vaker in elkaars huis zodat men de kinderen kan meenemen. Zowel vrouwen als mannen vertellen me precies hetzelfde. Mulongo vat het idee samen als de ‘vrouw aan de haard’. Zoals ik al aangaf in hoofdstuk 1 bepaalde de perceptie rond leeftijd en gender ook mijn eigen positie als onderzoeker.

3.2.2 Plaatsen met een expliciet Afrikaanse profilering: bewijs van een bestaand netwerk?

Ik vermeldde bij de bespreking van mijn methodologie dat ik voor mijn onderzoek vertrokken ben vanuit plaatsen met een expliciete Afrikaanse profilering. Concreet gaat het over de vzw A.H., Afrikaanse cafés, kapsalons en winkels.⁸ Ook het verenigingsleven van Afrikaanse gemeenschappen heb ik van dichtbij bekeken. In deze sectie beschrijf ik de verschillende locaties in detail. Ik baseer me hiervoor enerzijds op de observaties die ik maakte vertrekkende vanuit de drie kernbegrippen *glocaliteit*, *multifunctionaliteit* en *informatie* (cf. hoofdstuk 1). Anderzijds steun ik op de verhalen van informanten, waaronder zowel de eigenaars als de klanten van de verschillende locaties.

- Vzw A.H. ('Ndako')

Pierre, de eigenaar van Ndako, omschrijft zijn zaak als een locatie met een heel belangrijke maatschappelijke functie. Enerzijds kunnen de verschillende Afrikaanse gemeenschappen in contact blijven met hun eigen cultuur door te vertoeven in Ndako, anderzijds draagt het bij aan het promoten van multiculturalisme. De vzw bevordert het contact tussen de verschillende gemeenschappen in Gent. Ik bekeek samen met Pierre het contract van de vzw waarin deze doeleinden vermeld stonden. Pierre wil in de toekomst vanalles organiseren in de vzw, zoals computerlessen, haarvlechtsessies enzovoort. Voor die activiteiten zou hij subsidies kunnen aanvragen, wat nu nog niet het geval is.

Tijdens de week is het altijd erg rustig in Ndako. Meestal zitten er hoogstens vijf mensen. Er zijn duidelijk enkele vaste klanten die in de buurt van de vzw wonen. Daaronder zijn er een viertal blanke mannen die ik er geregeld zie. Vaak zijn enkel de drie mannen die op hun beurt Ndako openhouden, aanwezig. Er is ook een 25- jarige blanke vrouw die er geregeld binnenspringt. Haar persoonlijke reden om naar Ndako te gaan is haar liefde voor Afrika, vertelt ze me. Ze heeft haar hart verloren in Zuid-Afrika en komt naar Ndako om de Afrikaanse sfeer op te snuiven. De mensen die er tijdens de week komen zijn hoofdzakelijk blanke mannen. De gemiddelde leeftijd van die vaste klanten schat ik op 40 jaar. In het

⁸ Hoewel 'callcenters' het straatbeeld sterk bepalen en ook voor de Afrikaanse gemeenschappen in Gent van groot belang zijn, laat ik ze achterwege in deze sectie. Deze plaatsen hebben geen expliciet Afrikaanse profilering. Ze komen wel aan bod in hoofdstuk 6.

weekend ligt de gemiddelde leeftijd duidelijk lager aangezien Ndako voor vele jongeren de plaats is waar men samenkomt om iets te drinken vooraleer men naar danscafés gaat. Van vrijdag tot zondag zie je niet enkel veel jongeren in Ndako maar ook – en vooral – veel Afrikanen in vergelijking met andere dagen. Ndako is in het weekend meestal vroeger open dan tijdens de week omdat de eigenaars niet naar het werk moeten. Zoals ik al vermeldde zie ik in Ndako zelden of nooit Afrikaanse vrouwen. Het is een uitgesproken mannelijke ruimte waarbij het zowel door mannen als vrouwen niet geapprecieerd wordt als er een Afrikaanse vrouw alleen rondhangt in de vzw. Slechts enkele contactpersonen weten dat Ndako officieel een vzw is. Eén informant die zelf sterk betrokken is in het verenigingsleven zegt dat Ndako niet als vzw beschouwd kan worden omdat de eigenaar andere doelstellingen heeft en vooral gericht is op de winst die hij wil maken. De meeste mensen beschouwen de plaats als een ordinair café waardoor vrouwen er niet zomaar kunnen vertoeven. Als ik een algemeen beeld moet geven van de klanten van Ndako, zou ik stellen dat er voornamelijk Afrikaanse mannen aanwezig zijn, in mindere mate blanke mannen en nog minder blanke vrouwen. Vele contactpersonen bekritisieren Ndako en de Congolese eigenaar. Zo wordt er gezegd dat de vzw een heel Congolese uitstraling heeft, dat er altijd Congolese muziek gespeeld wordt en dat ook het taalregime – er wordt overwegend Lingála en Frans gesproken – bepaalde mensen uitsluit. Vele informanten zeggen dat de ontvangst in de Global Shop veel hartelijker is dan in Ndako. Er wordt ook dikwijls gesproken over de relatie tussen Florian – de eigenaar van de Global Shop – en Pierre – de eigenaar van Ndako. Deze laatste wordt door sommige informanten opgehemeld als de vader van de Afrikanen in Gent omdat hij een plaats gecreëerd heeft waar Afrikanen elkaar kunnen ontmoeten, daar waar er voordien geen ontmoetingsplaats bestond. Pierre wordt door velen omschreven als iemand die van zichzelf denkt dat hij de ‘chef’ van alle Afrikanen in Gent is en men beschuldigt hem ervan dat hij winsten van Florian afsnoept door zich vlak naast de Global Shop te vestigen. Het is ook mede daardoor dat ik het gevoel had dat ik misschien Florian en zijn klanten afstootte door vaak rond te hangen in Ndako.

- Cafés

Aangezien ik slechts met één eigenaar van een café gesproken heb baseer ik me voor deze subsectie vooral op de verhalen van klanten. De meeste mensen vertelden me dat Afrikanen zich vrijer voelen in Afrikaanse cafés omdat de muziek hen meer ligt en er een heel specifieke Afrikaanse sfeer hangt. Charles benoemt het als de ‘African vibe’. In andere dan Afrikaanse

cafés is het vaak de gewoonte dat mensen per twee aan een tafeltje zitten en onder elkaar een gesprek voeren. Afrikaanse cafés zijn over het algemeen geen ‘babbelfeestjes’ maar eerder dancings. Enkele Ndako kan als praatcafé beschouwd worden hoewel er ook vaak gedanst wordt in het weekend. Anderzijds zijn er veel jongeren die de Charlatan en andere populaire niet-Afrikaanse cafés verkiezen omdat er geen controle is van oudere Afrikanen die hen erop zouden wijzen dat ze te jong zijn om op café te gaan. Zoals ik in het begin van dit hoofdstuk al aangaf, gaan jongeren en ouderen naar dezelfde cafés. Wat me vooral boeit in de verhalen van informanten over Afrikaanse cafés is de manier waarop men vaak in termen van ‘cultuur’ spreekt. Ik kom daarop terug in hoofdstuk 4.

- Kapsalons

“The barbershop and hair salons are integral and specific cultural sites within the Black community. Although the word *salon* refers to a site of hair care and comfort, it can also be defined as a constructed community for social and intellectual talk on agreed issues.” (Bryant 2003: 105)

Aan de hand van enkele anekdotes uit zijn kindertijd toont Bryant het belang van kapperszaken aan. Het verzorgen van haar wordt als het ware een sociaal gegeven. Dat blijkt ook uit de gesprekken met mijn contactpersonen. Vooral vrouwen beschrijven kapperszaken als plaatsen waar men samenkomt om bij te praten. Het is niet zozeer de ruimte van een kapsalon maar wel de activiteit op zich waar belang aan gehecht wordt. Meestal gaan vrouwen namelijk bij elkaar thuis om het haar te verzorgen. Ook mannen wijzen me erop dat vrouwen samenkomen in elkaar huis omdat ze de kinderen zonder problemen kunnen meenemen. Met verwijzing naar Andersons werk omschrijft Bryant kapsalons zelfs als ‘imagined communities’ (Bryant 2003: 107). De auteur maakt een onderscheid tussen ‘barbershops’ (specifiek voor mannen) en ‘hairsalons’ (eerder voor vrouwen maar soms ook voor mannen). Hij beschrijft een situatie waarbij hij zich als enige man in een kapsalon vol vrouwen bevindt. De gemengde gevoelens die hij verwoordt stemmen perfect overeen met wat Dalila zegt.

Bron: Dalila [10'48'' → 11'46'']

E Ik vraag me af waar dat de vrouwen kunnen samenkomen.

D Ah vrouwen é in de..in de kapsalons=

E =in de kapsalons. Ma lik in Hoogstraat is er een kapsalon ma das zo gewoon met ne stoel voor de mannen, en een stoel voor de vrouwen..allé waar da hun haar gedaan wordt. Ma kvraag mij dan af=

D =twee stoelen maar?
 E Ja..neenee vier stoelen maar kwil zeggen..de ene kant is meer voor de mannen de andere kant voor de vrouwen.
 D Ah ge gaat het verschil zien é.
 E Ja.
 D Als er mensen binnenkomen ge gaat zien dat aan de kant van de mannen veel mannen erbij staan..de kant van de vrouwen..dat die eigenlijk echt apart zijn ge kunt ze zo scheiden.
 E Ja dus dat is wel=
 D =een meisje die..in een groep van mannen zit, die wordt..die..die gaat een slecht beeld van iedereen..men zegt van ja das een bitch..of ja das iemand die zich nie respe..euh respecteert enzo, ma meestal..in de kapsalon, willen de mannen nie komen zo van ja daar zijn er veel vrouwen ik ga mij nie daartussen zetten.
 E Jaja.
 D Euh..anders gaan ze mij zien gelijk een janet ofzo.

Zowel het artikel van Bryant als de woorden van Dalila tonen aan dat een kapsalon niet zomaar mag afgedaan worden als een ‘vrouwelijke plaats’. Het valt op dat deze ruimte of althans de handeling van het verzorgen van haar, zowel door vrouwen als mannen als iets ‘cultureels’ omschreven wordt. Bryant omschrijft heel treffende de wijze waarop mannen in kapsalons hun ‘black masculinity’ construeren. Die mannelijkheid mag echter niet in de stereotiepe zin - machogedrag - opgevat worden maar eerder als een sfeer waarin mannen steun vinden bij elkaar (Bryant 2003: 120). Harris Trudier (1979) toont eveneens het culturele belang aan van kapsalons voor Afrikaanse gemeenschappen maar doet dit aan de hand van bestaande literaire werken. Met in het achterhoofd mijn focus op informatie (cf. hoofdstuk 1) merk ik dat ook Trudier het belang van kapsalons als publieke forums en informatiecentra benadrukt. Ze vormen een setting waar er gediscussieerd kan worden over politieke, sociale en morele zaken en waar informatie uitgewisseld wordt (Trudier 1979: 117). Ook de mannelijkheid waar Bryant over schrijft wordt op een heel poëtische manier weergegeven door Trudier.

“The barbershop is indeed a home away from home, whether it hurts or helps; the hurting part might be the price for much needed help and understanding. The men come because they feel a part of a certain kind of world, one that is mostly devoid of women; they come to the barbershop for male fellowship, conversation, and companionship.” (Trudier 1979: 118)

Tythacott geeft in haar boek de andere kant van het verhaal weer, het vrouwelijke perspectief. Ze toont aan dat kapsalons voor vrouwen belangrijke plaatsen zijn voor socialisering, discussies en het afgezonderd zijn van mannen (Tythacott 1994: 15).

Met het oog op nauwer contact met de kapster in de Hoogstraat, vroeg ik haar of ze mijn haar wou knippen. Ze antwoordde *'We don't cut European hair'* ('We knippen geen Europees haar'). Afrikaanse kappers hebben geen blanke klanten behalve wanneer men 'dread locks' wil. Het is dus niet evident om als blanke onderzoeker te observeren in Afrikaanse kapsalons. Een andere moeilijkheid bij onderzoek in deze site is het feit dat kapperzaken vaak niet officieel geregistreerd zijn. Zo is er boven de Global Shop een ruimte die als kapsalon is ingericht. Toch zijn ook die 'onzichtbare' kapsalons gekend bij mijn informanten, vaak zelfs beter dan de officiële.

- Winkels

Er zijn opvallende overeenkomsten tussen het onderzoek van Mankekar in Indische kruidenierszaken in Californië (Mankekar 2002: 82-83) en het mijne. Afroshops zijn van belang voor mijn informanten omdat ze specifieke producten uit Afrika aanbieden die niet te verkrijgen zijn in supermarkten. Meer en meer echter spelen supermarkten in op de vraag van Afrikaanse gemeenschappen. Ayo wil zelf winst slaan uit die veranderde situatie en onderhandelt met Carrefour (cf. hoofdstuk 1). Afrikanen gaan echter vaak naar supermarkten omdat de producten er goedkoper zijn dan in de Afrikaanse kruidenierszaken. Fela gebruikt de beeldspraak 'integration food' voor het bereiden van voedsel uit Belgische supermarkten met kruiden uit Afrikaanse winkels. Ik sprak met Florian over de brede waaier van producten die hij in zijn winkel aanbiedt. Toen ik hem vroeg naar de muziekinstrumenten en maskers, merkte hij op dat die zaken niet goed verkopen. Meestal worden ze gekocht door Afrikanen die naar hun land op reis gingen en een cadeau vergaten mee te nemen voor vrienden in België of door Belgen die een 'exotisch' voorwerp willen kopen. De eigenaar van Afrikoko (cf. bijlagen figuur 1) lacht omdat Westerlingen vaak verleid worden door het exotisme dat bepaalde etiketten op producten uitstralen: 'wijn op basis van druiven uit de bergen van Kenia' of 'Rijst gekweekt in de Himalaya'. Het tegemoet komen aan exotisme komt ook naar voor in het artikel van Mankekar waar de winkels voor niet-Aziaten die specifieke functie vervullen (Mankekar 2002: 81). De eigenaar van de Global Shop vertelde me dat er ook vaak Turkse klanten naar zijn winkel komen om onder andere sigaretten, haarproducten en geparfumeerde rijst te kopen omdat ze dergelijke zaken niet kunnen vinden in hun eigen winkels. Tot zover de commerciële functie van Afrikaanse winkels.

De eigenaar van Afrikoko bestempelde zijn winkel als een advies- en informatiecentrum. Hij vertelde me dat goederen constant in beweging zijn, er worden zaken meegegeven met mensen die naar Afrika gaan en vice versa. Hij wees me erop dat hij zijn aanbod aan modeartikelen enkel update kan houden door de regelmatige input van mensen die naar Afrika gereisd hebben en hem weten te vertellen wat er vandaag de dag in dat bepaald Afrikaans land in de mode is. Hij zegt dat zijn winkel verschilt van supermarkten in de zin dat hij aan zijn klanten ook ‘unconscious services’ geeft, zoals bijvoorbeeld praktische informatie over de stad Gent. De supermarkten hebben naar zijn mening enkel een commerciële functie. Verder noemde hij zijn winkel ook een ‘heating-center’ omdat klanten blijkbaar de verwarming afleggen bij hen thuis om te besparen en dan in zijn winkel komen opwarmen. Tot slot zei hij al lachend dat zijn winkel in elke gevallen ook al dienst gedaan had als ‘dating-center’. Zijn woorden tonen duidelijk aan dat bepaalde functies nooit uitgesproken worden maar dat die winkels wel degelijk meer dan enkel commerciële centra zijn. Klanten vertelden me dat een winkel niet echt als adviescentrum dienst doet, enkel als het op voedsel en bereidingsmanieren aankomt. Afrikaanse winkels doen wel dienst als oriëntatiepunten voor nieuwkomers om Afrikanen te ontmoeten en via die weg advies krijgen over allerlei zaken. Ook het feit dat er vaak heel wat folders en affiches in de winkels hangen voor allerlei evenementen maakt van de winkel een nuttige plaats om binnen te springen. Ook de meeste eigenaars van winkels beschouwen zichzelf niet zozeer als adviseur voor nieuwkomers. Florian vertelde me dat hij tien jaar geleden vaak advies gaf aan klanten over advocaten en andere administratieve zaken maar dat de meeste mensen vandaag de dag naar het Klein Kasteeltje in Brussel gaan. Aansluitend bij de vaststelling dat vele Afrikaanse winkels dienst doen als oriëntatiepunt voor nieuwkomers kunnen we besluiten dat de winkels een belangrijke ontmoetingsplaats zijn voor vele Afrikanen. Vaak lijken de winkels zelf cafés omdat klanten er vaak iets drinken en een babbeltje slaan. Zowel eigenaars als vaste klanten van winkels gaan hier niet graag op in omdat ze weten dat het volgens de Belgische wet verboden is om alcohol te drinken in een winkel.

Bron: Fela [24'15'' → 26'19'']

- E You think it also has a non-commercial function as a meeting place?
F Me, I never take up African shop as a meeting place.
E But you do stay there, you hang around..or just coincidence because you need someone there.
F If I go to the African shop..I buy my food...I don't think (xxx) it's allowed doing there..it's (a subject) I don't like to talk about, you know.

E Ah ok no problem yeah yeah of course..but I just meant..except for a drink..just as a meeting place..to see friends..to hang around or..

F Now we use to take Hoogstraat as an..African network place, where we can meet ourselves.

E Yeah.

F But we couldn't continue it..because to much police brutality.

E Yeah..like for example=

F =to much police brutality..coming there..see you..because you are what..black man standing on the street so you have drugs on your pockets just following me and do all this shit you understand?

E They are focussed on blacks, just without reason.

F You understand?

E Yeah.

F So now we stopped going there..why? Because who ever goes to African..kind of network cafés..people are drinking alcohol..so they think that all of them are stoned..drunk..and smoke wheet. Once when they go to euh..Turkish café, no alcohol no beer..so they are afraid to go and talk to this people.

E Uhu.

F Because I know..anyhow you won't make them drunk.

E Yeah.

F You see the difference?

E Uhu.

F That's why I say the real network we have to make, have a place without (café) without euh..alcohol..only coffee, tea.

Uit het bovenstaande fragment blijkt duidelijk dat Fela weet dat het verboden is op alcohol te drinken in winkels. Hij zegt zelfs letterlijk dat dat de reden is waarom hij niet graag spreekt over dat onderwerp. Ik weet dat hij één van de mensen is die bijna altijd rondhangt in de Global Shop en voornamelijk in het achterste kamertje waar vele informanten zo geheimzinnig over spreken.

Bron: Fela [16'21'' → 17'11'']

F We have a café..it's not a café self it plays the (role)...where the alcohol is..is forbidden..we drink tea, coffee, water..juice.

E Like the Turkish community?

F Yes.Yes..and we have some..games there..

E Uhu.

F You see. I mean..when Belgian people are there then we'll always be happy because they gonna see something that they have never witnessed..and when there (would) be no alcohol it (would) be (a possibility).

E Yeah I under=

F =because there will be no fight..

E Because many Belgians=

F =many people try to create a network but the alcohol destroys every time..because where the Africans are sometimes when the alcohol is to much (xx)

Fela insinueert dat Afrikanen vaak veel drinken als ze uitgaan en dat alcohol een slechte reputatie bezorgt aan Afrikanen in Gent. Hij denkt bijgevolg dat het goed zou zijn voor Afrikaanse gemeenschappen dat ze plaatsen creëren waar men samenkomt en non-alcoholische dranken kan verkrijgen. Daarbij refereert hij naar de Turkse gemeenschap in Gent.

De Afrikaanse winkels spelen duidelijk in op een aantal behoeftes van de gemeenschap(en). De commerciële functie is de belangrijkste maar de winkels doen duidelijk ook dienst als ontmoetingsplaats. Met betrekking dat het laatste vertelde de eigenaar van de Global Shop dat meer vrouwen dan mannen naar zijn winkel komen om inkopen te doen maar dat mannen altijd blijven rondhangen in de winkel. Pierre ontkracht het stereotiep van de vrouw die de inkopen doet en beweert dat rollenpatronen wijzigen in de diaspora.

Bron : Pierre [63'24'' → 64'38'']

- E Et euh..vous avez une idée que plus de femmes ou plus d'hommes viennent aux magasins Africains? Ou ça dépend.
- P Bon vous savez ici en Europe nous sommes pas dans le contexte Africain hein..en Afrique, ce sont les femmes qui vont faire les courses.
- E Uhu.
- P Qui vont au marché.
- E Oui.
- P Mais en Europe c'est tout à fait différent. En Europe, la femme et l'homme, vous êtes obligés de vous compléter. Mais en Afrique, la femme joue un rôle plus importante dans la famille..
- E Uhu.
- P Et c'est à dire euh..(xx) l'autre dans la famille, s'occuper des enfants, faire la cuisine, allez acheter à manger.
- E Uhu.
- P Mais ici en Europe c'est plutôt différent. La femme peut rester à la maison s'occuper des enfants et l'homme il va faire les courses.
- E Uhu.
- P Tu vois un peu? C'est ça le euh..c'est.. c'est pas toujours évident de euh..d'évaluer l'objet des hommes ou des femmes qui fréquentent les magasins ou les milieux Africains quoi.
- E Donc ça c'est quelque chose qui est différent dans la diaspora..=
- P =oui dans la diaspora par rapport à nos pays d'origine.

Als ik het fenomeen van Afrikaanse winkels in de diaspora tegen de achtergrond van een globaliserende wereld plaats, kom ik terecht bij het werk van Watson (1977). Hij toont het belang aan van het onderzoek aan beide kanten van de zogenaamde 'migration chain' omdat diaspora gemeenschappen vaak rechtstreeks bijdragen tot de economische ontwikkeling van het land van herkomst (cf. hoofdstuk 1). Winkeleigenaars deden me inzien dat hun zaken effectief een belangrijke economische schakel vormen tussen het land van herkomst en

België. Watson gebruikt de term ‘emigrant communities’ om gemeenschappen aan te geven in het land van herkomst die volledig afhangen van de inkomsten van de familieleden die naar – in zijn onderzoek - Engeland migreerden (Watson 1977: 4). Emigranten staan dan ook onder grote sociale druk om zoveel mogelijk inkomsten af te geven aan hun achtergebleven familie (Watson 1977: 209). Ik herken hetzelfde patroon bij mijn informanten die via Western Union regelmatig geld opsturen naar hun familie in het land van herkomst. Nyatanyi merkt op dat de geldtransfers naar het land van herkomst niet onbelangrijke, omvangrijke bedragen zijn die positieve macro-economische gevolgen hebben (Nyatanyi 2007: 193). De Global Shop is waarschijnlijk het beste voorbeeld van een informele transnationale onderneming op ‘grassroots niveau’, zoals Portes het omschrijft in zijn artikel (Portes 1997: 3). De eigenaar vertelde dan ook dat hij zelf levert aan andere winkels in België en tezelfdertijd een leverancier in Ghana heeft die hem producten bezorgt. Dit soort transnationale ondernemingen is ontstaan uit de behoeftes van gemeenschappen in de diaspora. Portes omschrijft ze als de economische activiteiten van gemeenschappen die zich aan weerskanten van politieke grenzen bevinden, ‘neither here nor there’ maar simultaan op beide plaatsen. De auteur benadrukt wel dat niet alle migranten en familieleden in het land van herkomst betrokken zijn in dergelijke transnationale ondernemingen maar dat het cumulatieve karakter ervan niet onderschat mag worden (Portes 1997: 16-17). Wat heel relevant is met betrekking tot mijn onderzoek is het besluit dat Portes trekt uit zijn voorbeelden. Hij zegt dat transnationale ondernemingen in eerste instantie een economisch doel nastreven maar na verloop van tijd ook op politiek, sociaal en cultureel vlak een rol gaan spelen (Portes 1997: 15). In zijn stelling schuilt de essentie van de netwerken waar ik zicht op tracht te krijgen.

Winkeleigenaars vertellen me dat hun handelszaken een stukje Afrika creëren in Gent. De zin op het etalageraam van de Global Shop ‘We bring Africa to your doorstep’ omvat dit idee. Mankekar (2002) omschrijft op een treffende manier hetzelfde fenomeen bij Indische winkels in Californië. Hij onderzoekt welke rol Indische kruidenierszaken spelen in de constructie van India en de Indische cultuur in de diaspora. De auteur beschouwt de winkels als heel specifieke sociale sites in de zin dat mensen en voorwerpen ‘on the move’ erin samenvloeien (Mankekar 2002: 77). Hij onderzoekt ook hoe Indiërs aan de hand van de kruidenierszaken een identiteit kunnen vormen en zich kunnen integreren in de maatschappij zonder in de ‘melting pot’ te vervallen (Mankekar 2002: 80). Mankekar citeert een winkeleigenaar die beweert dat klanten niet enkel komen om inkopen te doen maar wel voor het hele pakket: ‘India Shopping’. Dit sluit naadloos aan bij wat mijn contactpersonen vertellen. Ze wezen me er vaak op dat ik de Afrikaanse winkels en andere expliciet

Afrikaanse plaatsen moest zien als sites waar men zich in Afrika waant. Waar men kan bewegen, kan spreken, hun haar laten doen en kan koken zoals men het in Afrika doet. Aldus ‘Africa Shopping’. Ik toetste mijn eigen onderzoek aan enkele van Mankekar's bevindingen. Mankekar gaat bewust op zoek naar herinneringen, verlangens en vaak ambivalente gevoelens die winkels en hun producten – wat hij ‘voorwerpen-in-beweging’ heeft genoemd - oproepen bij vrouwelijke en mannelijke migranten uit India (Mankekar 2002: 81). Het was niet evident om mijn informanten te laten filosoferen over iets alledaags als boodschappen doen. Daarom ging ik me meer focussen op de manier waarop ze spraken over Afroshops. Mankekar onderzoekt verder ook nog hoe kruideniers noties van het thuisland produceren in hun winkels. Hij focust zich op drie thema's: de relatie tussen voedsel en herinneringen in de diaspora, de nostalgie die merknamen oproepen en de manier waarom kruidenierszaken sociale sites worden (Mankekar 2002: 81). Wat het eerste betreft, besluit Mankekar dat taal en voedsel vaak als de enige manieren zijn waarop de migrant zijn ‘cultuur’ kan behouden in de diaspora. Dat vertellen ook mijn informanten. Een vrouwelijke kruidenier vertelde Mankekar dat ze via haar winkel de tweede generatie Indische vrouwen leert koken zoals hun moeders dat steeds voor hen hebben gedaan (Mankekar 2002: 84). Charles vertelde me iets gelijkaardigs. Hij zei dat hij vaak sprak met de vrouw van Florian, de eigenaar van de Global Shop, om te weten hoe hij iets moet klaarmaken zoals zijn moeder dat steeds voor deed toen hij nog in zijn land was. Wat de tweede focus van Mankekar betreft, de nostalgie die verbonden is aan merknamen, heb ik eveneens ondervonden dat ook mijn informanten bepaalde producten die ze vroeger in hun land gebruikten als heel bijzonder achten en er ook op zoek naar gaan in de diasporacontext. Dat is wat Mankekar over de hele lijn in zijn artikel tracht duidelijk te maken, dat zogenaamde ‘voorwerpen-in-beweging’ een heel andere waarde krijgen. Tot slot kom ik tot zijn derde focus, winkels als specifieke sociale site. Mankekar merkt dat de Indische kruidenierszaken voor vrouwen vaak als claustrofobisch ervaren worden omdat ze er duidelijk onderworpen worden aan een vorm van patriarchale controle. Ze mogen alleen naar die winkels gaan omdat hun mannen weten dat het ‘gossip centers’ zijn en hun vrouwen bijgevolg niets ‘slecht’ kunnen doen zonder dat het opgemerkt wordt. Pierre, de eigenaar van Ndako, vertelde dat mannen elkaars vrouwen in zekere zin gaan controleren. Hij zei dit naar aanleiding van mijn observatie dat er weinig vrouwen in Ndako aanwezig waren. Getrouwde vrouwen mogen niet zomaar alleen op café gaan. Winkels zijn wél plaatsen waar men alleen kan vertoeven omdat iedereen elkaar daar toch kent. Pierres verhaal sluit aan bij de term ‘familiarity’ die Mankekar gebruikt in zijn artikel. Er worden bepaalde spanningen en hiërarchieën gereconstrueerd in de kruidenierszaken die ook bestonden in het land van

herkomst. Het claustrofobische dat vrouwen ervaren omschrijft hij als de donkere zijde van die ‘familiarity’ (Mankekar 2002: 91). Kortom, het feit dat vrouwen zonder problemen in de kruidenierszaken kunnen vertoeven is een teken aan de wand dat er net in die sites een vorm van controle is. Ik ondervond hetzelfde tijdens in de Afrikaanse winkels. Ondanks de gemeenschappelijk expliciet Afrikaanse profilering van Afroshops leggen de verschillende zaken toch duidelijk andere accenten waardoor ze een heel specifiek profiel aannemen ten opzichte van de klant. De Global Shop is de bekendste Afrikaanse winkel in Gent. Het cliënteel is heel divers en de winkel benadert goed de ‘wereldse’ filosofie waarnaar de naam van de winkel verwijst. De Kissi International Afroshop daarentegen straalt een ‘in-group’ gevoel uit en is bijgevolg helemaal niet zo toegankelijk als de Global Shop. De eigenaars waren heel wantrouwig en ik hoorde enkele keren het woord ‘razzia’ vallen. Achteraf vertelde een klant dat de eigenaars van die winkel dachten dat ik door de politie gestuurd werd omdat ik gevraagd had naar het gebruik van enkele specifieke producten die ik niet kan thuiswijzen. In de Blessed Afro Shop speelt religie een grote rol. De eigenares van de winkel beweert geen alcohol en sigaretten te verkopen omdat het ingaat tegen haar Christelijke geloofsovertuiging. Het interieur getuigt van haar sterk geloof en ze trachtte me te lokken naar één van de evangelische kerken waar ze lid van is. Toen ik vroeg hoe lang haar winkel al bestond werd ze heel wantrouwig en weigerde ze te antwoorden. Een andere groep ‘Afrikaanse winkels’ distantiëren zich duidelijk van dat label zoals Berkane Elomari (Oudburg). De eigenaar van deze Marokkaanse kruidenierszaak wees me resoluut door naar de Hoogstraat toen ik vertelde over mijn interesse in Afrikaanse winkels. Dit hangt samen met de vaak gespannen verhouding tussen Noord-Afrikanen en Subsahara Afrikanen. Daarvoor verwijst ik naar hoofdstuk 4. Vele informanten bekritisieren de benaming ‘Afrikaanse winkel’ of ‘Afroshop’ omdat de producten die er verkocht worden van overal ter wereld ingevoerd worden en zeker niet enkel uit Afrika. De benaming ‘Global Shop’ vindt men toepasselijk. Ik vroeg aan de eigenaar waarom hij op de website expliciet vermeldt dat hij producten uit Latijns-Amerika en Azië verkoopt.⁹ Hij zei dat de eetgewoontes van de drie continenten gelijkaardig zijn maar dat de manier waarop het eten bereid wordt, verschilt. Florian verantwoordt de naam van zijn winkel als ‘buitenlandse producten voor iedereen’. Dit sluit opnieuw aan bij het artikel van Mankekar over de marketing technieken die Indische kruideniers hanteren om zoveel mogelijk klanten aan te trekken. Men wijzigt soms zelfs de naam van kruidenierszaak om een

⁹ <http://www.foreignshop.be>, laatst geconsulteerd op 26/01/07.

breder publiek aan te trekken, bijvoorbeeld ‘Indo-Pak store’ in plaats van ‘Indian store’ (Mankekar 2002: 81).

Een veel besproken en beschreven casus binnen het onderzoek in diasporagemeenschappen is de Chinese diaspora in Engeland. Het werk van Li Wei (1994), Watson (1977) en Tuchman (1993) hielp me om mijn veldwerkgegevens te interpreteren. In het kader van mijn onderzoek naar het belang van bepaalde plaatsen voor de Afrikaanse gemeenschappen in Gent zie ik gelijkenissen met het onderzoek in de Chinese diaspora gemeenschappen. Li Wei (1994) merkt op dat de zogenaamde ‘Chinatowns’ in grote steden zoals Londen, Liverpool en Manchester eerder commerciële dan residentiële doeleinden hebben. Er is in dit opzicht een groot verschil tussen de Chinese en andere minderheden gemeenschappen in Engeland die wél samenwonen in specifieke buurten (Wei 1994: 48). Deze observatie geldt ook voor de Afrikaanse buurten in België zoals Matonge in Brussel en in mindere mate de Hoogstraat in Gent. Op het fenomeen van gettovorming kom ik later in dit hoofdstuk nog terug. Watson omschrijft op een heel treffende manier het belang van Chinese restaurants voor de Chinese gemeenschap in Engeland.

“The economic niche that the Chinese control allows the migrants to live, work, and prosper without changing their way of life to suit British social expectations. (...) The catering establishments are virtual islands of Chinese culture in the larger British society, isolated pockets where the migrants can interact with the outside world on their own terms.” (Watson 1977: 193)

Hoewel het netwerk van Afroshops niet dezelfde proporties aanneemt als dat van de Chinese restaurants vervullen ze een gelijkaardige functie voor de gemeenschappen in kwestie. Een andere gelijkenis is het feit dat zowel de winkels als de restaurants over het algemeen familiezaken zijn (Wei 1994: 56). In de Global Shop bijvoorbeeld komt dat duidelijk tot uiting. De winkel wordt uitgebaat door de vader en de zonen terwijl de moeder het ‘onzichtbare’ kapsalon runt op de tweede verdieping. Zo wordt er binnen één familie ingespeeld op verschillende behoeftes van de Afrikaanse gemeenschappen.

- Verenigingsleven

Vanuit het verenigingsleven worden er heel wat evenementen georganiseerd en wordt er hulp advies gegeven wat betreft administratieve zaken. Oji omschrijft die evenementen als momenten waarop hij de sfeer van zijn land van herkomst kan opsnuiven. Je ziet er enkel zwarten en zo ga je denken dat je in Afrika bent. De emoties die daarbij loskomen zijn volgens hem dé reden voor het succes van dergelijke evenementen. Ik heb gesproken met enkele mensen die geëngageerd zijn in het verenigingsleven. Ze gaven me een duidelijk zicht op het belang van de verschillende verenigingen maar waren ook kritisch ten opzichte van hun eigen organisaties en die van anderen. Fana is de voorzitter van de vzw Senegal Bantamba en secretaris van de Gentse tak van het platform dat verschillende Afrikaanse vzw's coördineert. De hoofdzetel van het platform bevindt zich in Antwerpen. Hij gaf me in een interview een kort overzicht van de evolutie die de vzw's de laatste jaren hebben ondergaan. In '95 waren er weinig Afrikanen in België. Vanaf 2000 is er een opstoot geweest waarbij er eerst vooral oudere mannen en families migreerden en later ook steeds meer jongeren. Fana vindt het opvallend dat meer en meer Afrikanen zich gaan organiseren in vzw's. Vroeger was er één vzw voor alle Afrikanen genaamd 'de Afrikaanse raad', terwijl vandaag de dag bijna alle Afrikaanse gemeenschappen een eigen vzw hebben. Ze organiseren activiteiten en trachten op die manier hun land bekend te maken bij Belgen. Fana vertelt me dat de verschillende vzw's vooral afzonderlijk werken maar dat het platform - met De Centrale als belangrijke vergaderplaats in Gent - een mogelijkheid biedt aan vzw's om op bepaalde gelegenheden samen te komen. Er zijn ook enkele landen die geen officiële vzw hebben in Gent zoals Sierra-Leone. Ghedi, de vice-president van de vzw 'Belgo-Guinéens', zegt dat er geen netwerk bestaat tussen Afrikanen in Gent op het platform na en zelfs daarin zijn er slechts vijf vzw's vertegenwoordigd. Hij bekritiseert de Afrikaanse gemeenschappen die een vzw oprichten om winst te maken en persoonlijke faciliteiten te kunnen verkrijgen. Oji vertelde me dat Afrikanen niets degelijks op poten kunnen zetten omdat er steeds wel iemand de baas wil zijn. Hij betrok de hele Afrikaanse koloniale geschiedenis daarbij en wees me erop dat Afrikanen doorheen heel de geschiedenis steeds verplicht werden te strijden voor hun belangen en dat nu nog steeds doen. Ze doen het instinctief, zegt hij. Zo, aldus Oji, zullen Afrikanen die mogelijkheden zien om ergens een belangrijke positie te verwerven steeds in hun eigen belang handelen. Toen ik deze opmerking voorlegde aan Fana en Ghedi, die sterk betrokken zijn in het verenigingsleven en duidelijk een tegenbewijs leveren voor Oji's opmerking, reageerden ze ambigue. Ghedi merkte – met duidelijk verwijzing naar initiatieven als Ndako – op dat er toch een stukje waarheid zit in Oji's opmerking. De vzw cultuur is nog in volle bloei waardoor niet alles steeds vlotjes verloopt. Ik heb gemerkt dat vele mensen niet

op de hoogte zijn van de mogelijkheid om zich aan te sluiten bij een vzw die hun land vertegenwoordigt in Gent. Nyatanyi merkt op dat de meeste zelforganisaties nood hebben aan bijstand voor vertalingen, samenstelling van dossiers (erkenning, subsidies...) en het vinden van geschikte lokalen voor vergaderingen, seminaries, spektakels...De organisaties moeten meer moeite doen om zichtbaar te worden en zich kenbaar te maken maar anderzijds worden zwarte Afrikanen die al jaren in het verenigingsleven zitten, Nederlands praten en gemotiveerd zijn, zelden benaderd door bijvoorbeeld adviesraden. De inspanning moet dus van beide kanten komen (Nyayanyi 2007: 70).

3.2.3 Verhalen van Afrikaanse Gentenaars over Afrikanen elders

Fela zegt dat er enkel in Parijs, Amsterdam en Londen een echt ‘zwart netwerk’ bestaat omdat er in die steden een grote groep tweede generatie Afrikaanse migranten is in tegenstelling tot Gent of andere Belgische steden. Ik heb ook gepolst naar de visie van Afrikaanse Gentenaars over Afrikanen elders in België. Eén van mijn hoofdvragen wat dat betreft was of de Hoogstraat al dan niet kon evolueren tot een gelijkaardige buurt als Matonge in Brussel. Het spreekt voor zich dat de antwoorden op deze vraag geen feitelijke informatie bieden over Matonge, het zijn subjectieve – maar daarom niet minder waardevolle – visies van individuen op de Afrikaanse buurt in Brussel. Over het algemeen antwoordde men dat de fysionomie van Matonge té verschillend is van de Hoogstraat om de twee te kunnen vergelijken. Slechts één persoon noemt de Hoogstraat ‘klein Matonge’. De Hoogstraat wordt over het algemeen niet als een Afrikaanse buurt beschouwd omdat veel bewoners niet uit een Afrikaans land afkomstig zijn. Charles bijvoorbeeld, vindt het positief dat er niet enkel Afrikaanse zaken zijn in de straat omdat Afrikanen nooit brood verkopen en hij anders naar de andere kant van de stad zou moeten wandelen om brood. Dankzij de Turkse bakkerij is dat niet nodig. De concentratie van Afrikaanse handelszaken is er ook veel kleiner dan in Matonge. Vele contactpersonen vertelden me dat Afrikanen die van rust houden net voor die reden veel eerder in Gent dan in Brussel willen wonen. Anderzijds hoorde ik ook geregeld dat er omwille van dat concentratieverschil veel meer racisme is in Gent dan elders. Dat komt aan bod in de volgende sectie. Pierre bekijkt mijn vraag naar de gelijkenissen en verschillen tussen Matonge en Dampoort eerder vanuit het maatschappelijke belang en zegt dat beide buurten een economische en sociale functie hebben. Een economische ten opzichte van de stad

(handelszaken) en een sociale ten opzichte van de verschillende Afrikaanse gemeenschappen die er wonen (vzw's).

Bron : Pierre [48'46'' → 50'44'']

E Et vous avez l'impression que: Dampoort c'est surtout comme Matonge, un centre euh..plutôt commerciale ? ou est-ce que les gens vivent aussi ici vraiment.

P Oui mais normalement c'est un centre=

E =Parce que Matonge c'est surtout la commerce eh ?

P Oui.

E Les gens vivent plutôt plus loin=

P =par rapport à vous mais on peut plutôt dire que c'est un caractère sociale et économique.

E Uhu.

P Parce que il y a des paramètres sociales qui (xx) qui jouent un rôle très important=

E Comme l'asbl ou..

P L'asbl et euh..non seulement l'asbl justement le réseau de relations..ça adient dans un caractère sociale..mais aussi..économiquement aussi parce que ce sont des activités économiques c'est un magasin Africain c'est une activité économique.

E C'est ça.

P Un petit café c'est une activité économique..vous comprenez ?

E Oui.

P Donc c'est plutôt un caractère sociale et économique. Economique pour la ville..vous comprenez ?

E Oui.

P Economique pour la ville..sociale pour deux communautés..pour la communauté belge et pour la communauté Africain..pour les différentes communautés en faite.

E Oui.

P Sociale pour les différentes communautés..économique pour le stad.

E Vous pouvez comparer ça avec euh..le Sleepstraat pour la communauté Turq=

P =oui c'est comme le Sleepstraat..c'est sociale pour la communauté Turque et c'est aussi économique parce que tout les magasins q'il y a là et tout tout tout..des activités économiques qui participent aussi quelque part d'une manière ou d'une autre à la vie économique de la ville quoi.

Niet enkel de infrastructuur van Matonge wordt vaak vergeleken met die van de Hoogstraat. Enkelen spreken over het 'soort' Afrikanen in Brussel in vergelijking tot Gent. Oji vertelt me hij blij is dat hij niet in Matonge woont omdat hij daar als zwarte onmiddellijk als Congolees bestempeld zou worden. Als Afrikaan in de buurt van Dampoort kan je vanuit alle hoeken van Afrika afkomstig zijn. De Afrikanen in Gent en Brussel worden echter ook vergeleken op basis van hun dagdagelijkse leven.

Bron: Oji [13'49'' → 15'15'']

- E Et euh..concernant les magasins Africains..euh..par exemple ici à Global Shop..vous pensez que la nationalité du euh.. propriétaire du magasin joue un rôle ? Par exemple il y a beaucoup de Ghanéens..
- O Non..non pas vraiment..pas vraiment. A matière de son business, pas vraiment. Pour moi déjà il a déjà fait un grand geste..qu'il a fait le Global Shop..la forêt est..près de vous, la brousse est près de vous..la culture Africaine est près de vous. C'est déjà un geste donc euh..je m'en vous de la nationalité qu'il aide..seulement je vend..je paie..je sort. Je suis content que je gagne la chose que j'aime.
- E Oui et vous pensez que ça joue un rôle pour certains personnes ?
- O Non. Pas vraiment..parce que je pense que beaucoup d'hommes, beaucoup d' (xxx) beaucoup d'Africains ici que tu vois, sont simple..
- E Uhu.
- O C'est pas les Africains de l'Anvers ou bien les Africains de..Bruxelles. Tu comprends ? Les Africains de Gand c'est des travailleurs.
- E C'est quoi la différence ?
- O La différence est quoi..c'est à dire dans une grande ville,(xx) beaucoup d'ambition.
- E Uhu.
- O Tu vois donc.Ceux qui travaillent ceux qui ne travaillent pas.
- E Uhu.
- O Mais à Gand ici,tout (xx) Africains..tous travaillent.Le lundi tu vas chercher tu ne vas pas trouver.

Oji omschrijft de Gentse Afrikanen als 'simpler'. Florian sluit zich hierbij aan en zegt dat Afrikanen in Matonge vaak door de straten slenteren terwijl Afrikanen in Gent hard moeten werken om hun familie te kunnen onderhouden. Hij zegt dat hij tijdens de normale werkuren nauwelijks klanten heeft omwille van die reden. Uit alles wat ik hoorde met betrekking tot de vergelijking tussen Dampoort en Matonge is er slechts één praktische zaak waarvoor Matonge boven Dampoort verkozen wordt, namelijk het prijsverschil. Vele Afrikaanse Gentenaars doen hun inkopen in Matonge omdat het er veel goedkoper is dan in Gent.

3.2.4 Frustraties door de relatie met de politie en het stadsbestuur

Vele contactpersonen spreken over de brutaliteit waarmee politieagenten Afrikanen benaderen in Gent. Naar aanleiding van een rondetafel gesprek tussen de Gentse politieafdeling en woordvoerders uit allerlei verschillende maatschappelijke groeperingen, kreeg ik de kans een beter zicht te krijgen op deze problematiek. Pierre, de eigenaar van Ndako, werd namelijk gevraagd om de Afrikaanse gemeenschappen in Gent te vertegenwoordigen tijdens het gesprek. Daarbij had hij mijn hulp ingeroepen omdat hij ter voorbereiding van het debat een verslag moest maken van de bestaande klachten binnen 'zijn groep'. Ik stelde voor een avond te organiseren in de vzw zelfs zodat alle geïnteresseerden er hun zorgen zouden kunnen uiten.

Pierre verkoos echter om onder vier ogen met enkele van de klanten in Ndako te spreken over het debat en op die manier hun grieven te verzamelen. Ik schrok ook van de zelfkritiek die sommige informanten uitten in dit verband.

Bron: Dalila [38'59'' → 40'27'']

Voorafgaand: gesprek over feit dat afrikanen vaak zeggen dat ze geïdoleerd worden door de politie.

- D Echt viseren, das nie waar..want..die mensen doen hun werk eigenlijk, zo neem ik het aan. Zij doen hun werk en zij hebben misschien geleerd van als ge zoiets ziet ziet ziet..da..da kan euh..oe noemt e da? Euh..suspectieve..das euh=
- E =verdacht zijn=
- D =ja, da kan verdacht zijn..dus die gaan nie kijken van..omdat het een zwarte is..omdat het zo zit maar euh..onze gemeenschap, da..das zo gekend van die nemen veel drugs, die gaan veel uit, die drinken veel.
- E Ja.
- D Maar je hebt ook veel blanken die veel drinken é=
- E =tuurlijk.
- D Natuurlijk valt da minder op omdat de mensen..die..die gaan mij makkelijker erkennen dan gij..in een groep. Das 't probleem dus..dus daarom we worden snel opgemerkt en dan reageren zij en wij denk..omda wij de waarheid weten als wij ier samen zitten..gij ebt euh..gij ebt euh drugs gepakt..en euh..en ikke niks.
- E Ja.
- D Ma omda wij samen zaten, da..die rook, da heb ik ook.
- E Uhu.
- D Ma jaw a wou ik zeggen..ik weet da gij da genomen hebt, ma die gaan nie zeggen van..kijk..die gaan mij laten en mij geloven van ok ze heeft da nie genomen maar als ge da zegt..die gaan mij ook meepakken é om..ofwel als ik dronken ben en gij zij normaal ge kunt da verdragen, die kunnen jullie makkelijk laten gaan, als ge met veel zijt en ik val veel op dan..dan..ja das raar..

Dalila's mening over het gedrag van de politie ten opzichte van Afrikanen sluit duidelijk aan bij de reden waarom ze zich distantieert van Afrikanen (cf. transcriptie begin hoofdstuk). Ze is niet de enige met deze mening. De relatie met de politie is een gevoelig thema bij vele mensen. Velen klagen over het feit dat agenten de privacy schenden door bijvoorbeeld Afrikanen om verantwoording te vragen voor een mooie jas of een dure auto. In eerste instantie is er de grote angst van vele mensen zonder papieren om gevat te worden. Zelfs eenmaal men papieren heeft wordt men steeds gecontroleerd door de politie, vaak zonder aanleiding. In het verslag van het rondetafelgesprek met de politie merkte ik dat er ook op dat niveau hardnekkige clichés over Afrikanen opduiken (Afrikanen doen geen moeite om de taal te leren, ze staan steeds in groep, ze gebruiken vaak geweld). Pierre en ik gingen in op de vraag van de organisatie naar verdere opmerkingen na het lezen van het verslag. We zetten de grieven van Pierre op papier en stuurden het op. Ten eerste vermeldde hij dat de politie en

anderen zich bewust moeten zijn van het feit dat het voor allochtonen veel moeilijker is dan voor Belgen om te slagen in het sociale leven. Dat brengt frustratie met zich mee waarover ook politieagenten gesensibiliseerd moeten worden. Verder wees hij verschillende media met de vinger omdat deze een negatief beeld van allochtone jongeren in stand houden en te weinig inspanningen doen om te nuanceren in hun berichtgeving. Tot slot moet de politie beseffen dat diversiteit – waaraan Afrikanen bijdragen - niet problematisch is en ook tot uiting moet komen in het politiecorps. Tot slot vindt Pierre dat allochtonen kansen moeten krijgen om zich te bewijzen vooraleer afgewezen te worden op basis van een paar verkeerd uitgesproken woorden Nederlands.

Ook ten opzichte van het stadsbestuur voelen vele Afrikanen zich benadeeld. Mulongo, die in de recentste verkiezingen (2006) in Gent zelf kandidaat was, vertelt me dat er zelfs in De Centrale, dé ontmoetingsplaats voor Afrikaanse verenigingen in Gent, geen enkele Subsaharaanse Afrikaan te werk gesteld is.

Bron: Mulongo [46'12'' → 47'23'']

- E En euh..denk u..gent specifiek dan..wordt het als een gastvrije stad ervaren ? of denkt u dat er negatieve kanten aan zijn voor euh..euh..Afrikanen in Gent.
- N Eum..wat er in Gent..Gent wordt niet als een gastvrije stad ervaren.
- E Nee?
- N Gent wordt beschouwd als gesloten..zeer gesloten..euh..en..de mensen uit de Afrikaanse gemeenschappen voelen zich absoluut niet gewaardeerd. Waarom? Omda ze zeggen..de stad Gent heeft alle voorzieningen getroffen voor Turken..die zijn natuurlijk in grotere (xx) ze hebben alles..alles alles geconcentreerd op deze gemeenschap..waarom..omdat ze misschien electoraal zwaarder wegen dan euh..de anderen. Dat is het dus euh..da wordt zeer negatief ervaren.
- E Ja.
- N Er wordt te weinig gedaan voor die gemeenschap.
- E Ja.
- N Dus bij wijze van spreken..tis precies alsof ze nie bestaan.

Dit komt ook aan bod in het boek van Nyatanyi. Hij wijst erop dat de vertegenwoordiging en het belang van zwarte Afrikaanse gemeenschappen in België op politiek, cultureel en socio-economische niveau quasi onbestaande is (Nyatanyi 2007: 68). Afrikanen in Gent ervaren duidelijk een groot verschil tussen hun netwerk en bijvoorbeeld dat van de Turkse gemeenschap.

Bron: Fela [20'27'' → 21'48'']

F But we Africans, we just came, that's why I say it's difficult for we to make a network maybe our children..but who who came doesn't like to involve in politics..you see?..and if you don't like to involve in politic..it's difficult to have a position in this country.You see all this..euh Turkish network..you see many Turkish people are involved in politics.

E Exactly yeah.

F You see?

E Especially now this year eh?

F Yes.They are (gekucht) more involved and to create a network if you have no relation in the politic, they will never give you that opportunity.

E Yeah..you don't think it's positive that some people are involved in politics? Like now there is one guy..he's Congolese I will meet him tomorrow..Mulongo I think?

F ((stil)Mulongo).

E His picture is in Ndako and euh he=

F =yeah Mulongo yeah.

E Yeah..so I don't know what his objective is but you think it's positive that people are involved in politics or not..not necessarily?..

F I think it's what I was telling you..to involve in the politics you got to know the language..you got to study..before you get in.

De opvallende focus van de sp.a op de Turkse gemeenschap tijdens de recentste verkiezingen in Gent wordt zowel opgehemeld als aangeklaagd door informanten. Enerzijds ziet men het als een positief voorbeeld waar ook de Afrikanen naar moeten streven, anderzijds ervaart men het als een bewijs dat het integratiebeleid van de stad Gent en de faciliteiten die men aanbiedt, steeds gericht zijn op de Turkse gemeenschap, ten nadele van de Afrikanen.

Een andere klacht ten opzichte van het stadsbestuur draait om de sociale woningen in Gent. Kofi, zelf inwoner van een sociale woning, zegt dat mensen per nationaliteit geordend worden in appartementsblokken als de zijne. Hij merkt dit op naar aanleiding van mijn vraag naar gettovorming bij Afrikanen in Gent. Net zoals quasi al mijn contactpersonen zegt Kofi dat hij geen behoefte heeft om samen te wonen in dezelfde buurt als andere Afrikanen. Hij vindt het zelfs gevaarlijk omdat het makkelijk is om iedereen van je 'groep' te besmetten met een persoonlijke frustratie en op die manier conflicten te veroorzaken. In een buurt met veel diversiteit zullen er minder problemen zijn, zegt hij. Kofi, die steeds al zijn woorden wikt en weegt, voegt hieraan toe dat hij de staat niet wil beschuldigen maar dat hij het toch geen goed idee vindt om mensen van dezelfde nationaliteit samen op één verdiep te behuizen omdat het op die manier ook moeilijk wordt om één iemand met slechte bedoelingen van de anderen te onderscheiden. Zelf probeert hij zoveel mogelijk weg te blijven van zijn medebewoners omdat hij weet dat ze drugs gebruiken. Het gevaar dat hij ook beschuldigd wordt indien men

dat zou ontdekken, is groot. Mulongo's woorden stemmen overeen met de mening van alle mensen waarmee ik sprak in verband met gettovorming.

Bron: Mulongo [40'33'' → 41'11'']

Thema: over gettovorming

N Hier in in..fin..bij de Afrikanen subsahara heb ik dat fenomeen nog nooit gezien. Dat de mensen echt bij elkaar..bij elkaar gaan wonen euh..samenklitten..dat bestaat niet..omdat veelal mensen komen uit verschillende landen en euh..je hebt verschillende soorten mensen, je hebt intellectuelen..mensen die gekomen zijn om te studeren dan ier blijven plakken zijn en je hebt mensen die uit avontuur naar hier gekomen zijn..da rijmt nie altijd met elkaar. Dus ik denk nie dat er euh..behoefte zal zijn om samen te wonen met die mensen enzo.

4. IDENTITEITSCONSTRUCTIES EN NOTIES VAN ‘CULTUUR’

Leden van diaspora gemeenschappen bevinden zich op het kruispunt van heel wat verschillende identiteiten. Ik sprak hierover met mijn informanten om te weten te komen welke identiteit of welk ‘label’ men het liefst aanneemt en waarom. Dit is een andere manier om hun persoonlijke invulling van het begrip ‘netwerk’ te bekomen. Uit hun antwoorden kon ik heel wat afleiden met betrekking tot de beeldvorming van informanten over zichzelf, over andere Afrikanen en over Europeanen. Het eerste luik van dit hoofdstuk geeft een overzicht van de verschillende identiteiten die een gezicht kregen in de vele verhalen. Daarbij vertrek ik van het ‘hoogste’ niveau, namelijk kosmopolitisme, om vervolgens continentale, nationale en verschillende subnationale identiteiten op te lichten. Het tweede luik handelt over de notie ‘cultuur’, die in het proces van categorisering in allerlei gedaantes aangewend wordt.

4.1 Identiteitsconstructies op verschillende niveaus

4.1.1 Kosmopolitisme

Bron: Kajumba [47'02'' → 48'56'']

- E Si je vous demande..si je vous demande..vous sentez vous.. Africaine ou Congolaise, Africaine ou Congolaise vous allez dire..ou même..ou cosmopolite ?
- K Moi..(à vous je dis) je ne peux pas dénier mon a..mon appartenance..je..je suis Congolaise..mais je ne suis pas une Congolaise maladie (xx) je suis Congolaise comme ça (xxx)..je ne suis pas non..je suis Congolaise, je peux critiquer positivement donc euh..mon..mon pays.
- E Uhu.
- K Ou euh (xxxx) je suis Africaine, ça appartient à euh (ze wijst naar haar huid) je ne peux pas le dénier non plus, je suis Africaine..quand je me retrouve avec un Africain, je suis Africaine, je n'ai pas de problèmes (x). Quand je me retrouve euh..je me retrouve en Belgique, je suis un humaine, je suis une personne humaine..malgré la différence de peau, je ne suis pas complexée devant l'autre personne parce que je sais quand on enlève la couleur de peaux, nous sommes pareilles..nous avons la même culture. La même formation la même éducation donc nous pouvons faire les mêmes choses attend que vous êtes la blanche, moi je suis (xx)en fait la même chose..moi je ne suis pas complexée. Je suis à l'aise, tant que je suis..moi je me dis je suis terrienne...si je..je ne viens pas de Mars ou de euh..la planète Mars non non non (xxx) extraterrestre ici..ici je suis sur la Terre. Je suis humaine et terrienne et partout je suis à l'aise. J'irai chez..si non je ne connais pas la langue,

j'apprendrai la langue je vais communiquer..je serai à l'aise. Tant que c'est une personne..humaine comme moi..mais (xx) je trouve des gens avec des gros yeux, des choses on dit c'est un martien, j'aurai peur de martien (*gelach*) mais le Terrien.. partout sur la Terre je suis à..à l'aise.

Ulf Hannerz (1996) benadrukt het belang van een goed begrip van de term 'wereldcultuur'. Het draait namelijk niet om uniformiteit maar wel over de organisatie van diversiteit, een stijgende verbondenheid tussen verschillende lokale culturen en de ontwikkeling van culturen die niet geankerd zijn in een bepaald territorium. Mensen kunnen zich op twee manieren verhouden tot die wereldcultuur, als kosmopoliet of als een 'local' (Hannerz 1996: 102). Hannerz zegt dat kosmopolitisme twee zaken vereist, enerzijds een vrijwillige oriëntatie naar 'de Andere' en anderzijds de competentie om met die andere culturen om te gaan (Hannerz 1996: 103). Mochten er enkel 'locals' zijn, zou de wereldcultuur waar Hannerz over spreekt slechts de som van de afzonderlijke delen zijn. Kosmopolieten zorgen voor de nodige coherentie binnen de wereldcultuur. Anderzijds zouden er geen kosmopolieten zijn zonder 'locals' die speciale niches voor hun culturen ontwerpen (Hannerz 1996: 111). Mijn contactpersonen zijn precies 'locals' in het buitenland. Ze tekenen de cultuur van hun land heel scherp af. Velen vinden dan ook dat die niet verzoenbaar is met andere culturen behalve die van bepaalde andere Afrikaanse landen. In mijn onderzoek lijken de categorieën 'local' en 'kosmopoliet' te vervagen. Vormen Afrikanen in Gent een niche als 'locals'? Het overschrijden van grenzen lijkt me op zich niet voldoende om iemand een kosmopoliet te noemen. Migreren naar België wordt in het geval van mijn informanten niet gedaan om een andere cultuur te leren kennen. Toch zorgt de migratie van verschillende mensen voor meer diversiteit ('flow') in de Belgische samenleving maar anderzijds is er opnieuw sprake van 'closure' door het expliciete 'Afrikaan zijn' in Gent. Kajumba belichaamt met haar uitspraak 'moi je suis terrienne' (cf. supra) het idee van kosmopolitisme. De rest van het gesprek dat ik met haar voerde getuigt echter van de complexiteit van dergelijke termen. Ze vertelde me over het cultuurverschil dat ze voelt ten opzichte van blanken, over de specifieke kwaliteiten van Congolezen in tegenstelling tot andere Afrikanen, de ambigue positie van mulatten onder Afrikanen enzovoort. Kajumba's verhaal toont aan dat mensen tegelijkertijd een 'local' en kosmopoliet kunnen zijn.

Hannerz bespreekt ook in detail de culturele rol van wereldsteden. Hij identificeert vier sociale categorieën van mensen die een belangrijke rol spelen in het maken van hedendaagse wereldsteden. Wat de mensen uit die verschillende categorieën gemeen hebben,

is het feit dat ze allen in zekere zin transnationaal zijn. Ze zijn fysiek aanwezig in wereldsteden voor een bepaalde periode van hun leven maar ze hebben ook sterke banden met enkele andere plaatsen in de wereld. Zij zorgen voor het globale karakter van steden (Hannerz 1996: 129). Eén van de vier categorieën wordt gevormd door migranten uit de Derde Wereld (Hannerz 1996: 130). Watsons boek 'Between Two Cultures' (1977) sluit hierbij aan. Het handelt over etnische minderheden in Engeland. Watson stipt aan dat vele leden van die minderheidsgroepen – vooral diegene die in Engeland geboren zijn - gewrongen zitten tussen de culturele verwachtingen van hun ouders (de eerste generatie migranten) en de sociale verwachtingen van de bredere maatschappij. Enkelen voelen dat ze in geen van de twee culturen 'passen' en starten op die manier een proces van etnische herdefiniëring of 'creolisatie'. De culturele traditie die daaruit ontstaat, heeft enkel zin in de Engelse context (Watson 1977: 3). Dit inzicht is heel relevant met betrekking tot mijn eigen onderzoek. Ik vroeg informanten vaak of ze een deel van hun cultuur verloren hadden door te migreren. De meesten antwoordden dat dit 'verlies' een logisch gevolg is van migratie, dat je niet dwangmatig mag vasthouden aan je eigen gewoontes en dat de nieuwe context in het gastland in ieder geval een aanpassing vereist. In hun verhalen merk ik die gewrongenheid op waar Watson over schrijft. Niet in de zin van een generatiekloof – gezien de kleine tweede generatie bij Afrikaanse gemeenschappen in Gent - maar eerder als een 'in-between' gevoel tussen het moederland en het gastland. Het overschrijden van grenzen, het 'transnationale', ligt aan de basis van dat 'tussenin gevoel'. Het proces dat Watson omschrijft als 'etnische herdefiniëring' lijkt me een logisch gevolg. Bij mijn bespreking van de Afrikaanse winkels in hoofdstuk 3 vermeldde ik dat Fela het mengen van producten uit Afroshops en supermarkten 'integration food' noemt. Informanten gebruiken vaak gelijkaardige termen om die mix aan te geven als het op hun 'cultuur' aankomt (cf. sectie 4.2 'Het concept 'cultuur)'). Werbner toont dit heel treffend aan met haar casus van Pakistani in Engeland. Ze stelt dat deze gemeenschap tot verschillende diaspora's behoren (Werbner 2002: 17). Ook met betrekking tot mijn veldwerk wil ik wijzen op deze 'hybride diaspora'. Mijn contactpersonen vereenzelvigen zich met verschillende diaspora's: een Afrikaanse, een nationalistische, een welbepaalde religieuze diaspora enzovoort.

4.1.2 A global African feeling ?

Bron: Fana [29'59'' → 31'48'']

- E En euh..hebt u de indruk dat er..veel mensen zijn..Afrikanen die zich..die expliciet naar buiten willen brengen van wij zijn Afrikanen en..we zijn dezelfde..of denkt u dat dat over het algemeen eigenlijk nie zo geliefd is, die houding van..veralgemening zo.
- F Oh..ik merk..vooral als ze met sommigen praten..Afrikanen..euh..dat ze vaak eum eum..mensen met rasta's..dreadlocks..over Afrika spreken en dan euh..en ook ik merk dat zij vaak euh..euh..euh..qua niveau sociaal..een sociaal verschil en..en studie ook..het niveau van studie ook verschil maakt. De mensen die gaan zich euh..beschouwen als Afrikanen ga je zien dat sociale afkomst en studie verschillend zijn van de mensen die gaan zeggen wij zijn eerst euh..we hebben eerst onze [nationaliteit]en..en kunnen da argumenteren.
- E [nationaliteit]
- F Euh..euh..dus in Gent euh..mensen die ik ontmoet meestal in de muziekwereld..zien zichzelf als Afrikanen. Euh..en ik ga nie debatteren tegen hun om te zeggen kijk ge moet eerst..das hun eigen..mening en visie waarschijnlijk over de wereld. Euh en dat is ook euh..door invloed van euh..wat ze krijgen van buitenaf..dat ze gaan zichzelf beschouwen als Afrikaan.

Fana schrijft een Afrocentristische houding toe aan mensen die tot de rasta (reggae) subcultuur behoren. Mijn observaties sluiten daar grotendeels bij aan. Er is echter een duidelijk onderscheid tussen mensen die benadrukken dat alle Afrikanen bepaalde gemeenschappelijke culturele kenmerken hebben en anderen die het zo extreem stellen dat Afrikanen en Europeanen elkaar niet kunnen begrijpen. De eerste visie wordt gedeeld door quasi al mijn contactpersonen. De extremere mening wordt echter door veel minder mensen gevolgd. Fela, die ik al meerdere malen citeerde, is het beste voorbeeld van die tweede groep. Ik heb geprobeerd om meer zicht te krijgen om het al dan niet aanwezige samenhorighedsgevoel van Afrikanen door aan mensen te vragen of men zich Afrikaan voelt of specifiek burger van een bepaald Afrikaans land. De meeste mensen vertelden me dat ze zich Afrikaan voelen in bepaalde omstandigheden maar op andere momenten liever hun specifieke nationaliteit benadrukken. Een Liberiaanse jongeman zei het volgende tegen me: 'Florian (eigenaar van de Global Shop) and Pierre (eigenaar van Ndako) are both a piece of shit. They are just black brothers.' Normaal gebruiken mijn contactpersonen de term 'black brothers' of 'black sisters' gebruikt om de cohesie van de Afrikanen te benadrukken. Deze jongeman geeft het woord 'black brother' echter een totaal andere betekenis. Hij zegt in principe dat hij niets geeft om Florian en Pierre maar dat het wel 'black brothers' zijn,

waarmee hij insinueert dat hun huidskleur op zich al voldoende is om respect te tonen. Ook in de verhalen van anderen merk ik deze ingesteldheid op. Toen ik inpikte op de woorden van de Liberiaanse jongeman, wees hij me erop dat het in zijn 'cultuur' heel erg ongeleefd is om iemand zomaar te onderbreken (Bron: veldnota's (23/05/06)). Ik hoorde wel vaker mensen zeggen dat enkel Afrikanen elkaar kunnen begrijpen. Fela's woorden zijn daar een treffend voorbeeld van.

Bron: Fela [34'02'' → 35'38'']

- E Once you told me that you..one of your dreams would be to have your own office..interimkantoor ((stil)what do you say?)because then..as a black man..you could give more opportunities to black people.
- F Yeah that it is..that is the part of the network..it's that what I call positive network.
- E Yeah but wouldn't it be positive if Belgian officers would be more open-minded..just to give also good jobs to black people?I mean wouldn't it also be a beginning?
- F Yeah there is some always think like this but I think that to..to solve the problem for an African it must be an African.
- E How come? Explain=
- F =Because..I know Africans they can work like a dog,but sometimes they can tell you yes I woke up this morning and they don't feel to go to work and they don't go. They don't do nothing.As an African you would you would understand..you can still give him a chance but when you try one time to Belgian it's finished..you don't get job no more with them.
- E Hm yeah.
- F ((stil) you understand.)
- E Yeah I understand=
- F =One time an African come into your office and start to tell you all kind of stories..
- E Yeah.
- F Belgian man won't have a chance to even listen to (him)he says this is one of them again..yeah you see?
- E But is it a question of culture? I mean is it..is it a difference in culture or euh..
- F That is a part of culture..it's a part of way of living.

Zoals ik al aangaf, blijven ook de mensen die heel kritisch staan ten opzichte van veralgemeningen ervan overtuigd dat er enkele eigenschappen zijn die alle Afrikanen delen. Men vermeldt in dat verband meestal de gastvrijheid, de specifieke manier van tijd in te vullen en de capaciteit om veel te relativiseren. Ook de gewoonte om zich te groeperen, wordt door velen als Afrikaans kenmerk aangegeven. Uit de sectie over de relatie met de politie in het vorige hoofdstuk blijkt dat bepaalde eigenschappen, vooral de laatste, vaak tegen Afrikanen als groep gebruikt worden. Jafari wees me op het gevaar van veralgemeningen over Afrikanen en bekritiseerde daarbij de verschillende media die niet enkel racisme ten opzichte

van Afrikanen voeden maar ook de onwetendheid. Als voorbeeld gaf hij het feit aan dat vele Belgen mede door de eenzijdige berichtgeving van verschillende media denken dat alle Afrikanen met een bootje aankomen in Europa.

Aan een uitgesproken zelfperceptie hangt vaak een sterke categorisering van anderen vast. Dit is ook het geval wat de relatie Afrikanen – Europeanen betreft. Hoewel velen niet akkoord gaan met de stelling dat er één algemene Afrikaanse cultuur bestaat, vindt men de scheiding Afrikanen – Europeanen wél terecht. Europeanen krijgen in die context vaak de tegenovergestelde kenmerken van Afrikanen toegeschreven.

Bron: Dalila [81'48'' → 83'28'']

Voorafgaand: voel je je vreemdeling?

- D Wa da kik ga vermijden..das eigenlijk in een groep Afrikanen zelf, mij beschouwen als een Belg. Da ga ik nie doen want..dan worden zij afstandelijk..ah (die die) zich als een blanke neer..en zo wordt echt..je wordt echt aan de kant gezet.
- E Dus ge probeert een middenweg te vinden=
- D =Ik pas me aan..ik pas me aan. Ik ben in een Belgische groep dan pas ik me aan..ik ben Belg..we zijn allemaal gelijk. Als ik ben euh..als ik ben in een Afrikaanse groep, ik ben Afrikaan.
- E Uhu.
- D Ma ik probeer wel euh..dinges aan te leren da ik ken..als ik in een Afrikaanse groep ben, en ze zeggen iets over Belgen ofzo..dan zeg ik van ja kijk, tzit zo tzit zo tzit zo..ge moet u ook nie laten doen ge moet zo reageren of zo.
- E Ja een beetje=
- D =ja en als ik bij de Belgische ben dat is net zo van..kijk die mensen hebben nie graag da gij hen zwarte noemt..gij zal toch ook nie graag hebben da kik u blanke noem..ei wit kom e keer langs ier. Ge zijt wit..ik ben..ik ben geen zwart..kijk ge draagt een zwarte..zwarte trui=
- E =Uhu.
- D Ik zeg zo..zeg eerder Afrikaan..die zal zich minder aangevallen voelen dan euh..ei zwartje.
- E Ja da is=
- D =da klinkt anders.
- E Tuurlijk er is een heel andere connotatie=
- D =neger zeggen ze, das een negerinnetje..dan zegge kik weet e gij de betekenis van neger te zeggen? Neger das euh..das een slaaf é.

Dalila vermeldt letterlijk dat andere Afrikanen het kwalijk zouden nemen mocht ze zich te veel gaan vereenzelvigen met blanken of Belgen. Dit sluit nauw aan bij de ontgoocheling die Subsaharaanse Afrikanen uitdrukken wanneer ze spreken over de houding van Noord-Afrikanen (cf. infra). Vele Afrikanen voelen met andere woorden een zekere druk vanuit de Afrikaanse gemeenschappen dat men niet mag ‘verwesteren’. Dit stemt overeen met de kritiek die geuit wordt ten opzichte van Afro-Amerikanen.

Bron: Ayo [57'44'' → 57'59'']

Voorafgaand: over het feit dat kledinggewoontes vaak veranderen in de diaspora, zedelijk in Afrika, minder zedelijk hier.

- E But some people do..sometimes I see really young African girls=
A =(luid)Yes that's a strange culture here) they want to be like the model on the TV they see.
E Yeah.
A They want to be like American black girls..they see on TV..they don't belong to us anyway.

Net zoals Ayo klagen vele oudere vrouwen omdat ze soms jonge Afrikaanse meisjes zien rondlopen in Gent in een 'typisch Afro-Amerikaanse' kledingsstijl. Ayo's laatste zin toont ook duidelijk aan dat ze Afrikanen als één groep beschouwd ('us') waartoe Afro-Amerikanen zeker niet behoren. Slechts één iemand wees me erop dat ook de kledij in het land van herkomst verandert en dat oudere migranten in België dat vaak vergeten. Dit sluit aan bij wat Watson schrijft over het feit dat verandering van kledij niet noodzakelijk een resultaat is van assimilatie aan de cultuur van het gastland (Watson 1977: 206). Fela, die erg Afrocentristisch ingesteld is, benadrukt eveneens dat de cultuur van Afro-Amerikanen anders is.

Bron: Fela [62'10'' → 63'12'']

- E About African culture eh..what..is there a difference between Africans and Afro-Americans? In culture or..do they share..mutual=
F =no the culture is to different you know?
E How?
F Afro-American talk with gun..you see. (xx) they only shoot themselves that is their culture I think so. You see..but we don't do that.
E So you do feel different from other blacks in America.
F Yeah we're different.We are different for culture, we are different from seeing, we are different for everything. You see there..you can see one..the shoe is 48 you see? The way the foot is 48 is very tall (gelach)and very big also.And I haven't seen so tall Africans that is so big.
E Uhu.
F you see so,everything is different. we can have some similar culture but it's different.

De gewelddadige mentaliteit en de uiterlijke verschillen die Fela aanhaalt als kenmerkend voor Afro-Amerikanen getuigt van zijn perceptie van Afro-Amerikanen als één groep net zoals Afrikanen ook één groep vormen volgens hem. Ayo vertelde me dat een Afrikaanse vrouw in de diaspora gebruik maakt van de 'Westerse' visie op relaties wanneer ze een conflict heeft met haar man. Zo zal ze willen behandeld worden als een 'Europese vrouw'. Concreet betekent dit dat de vrouw ook zelf kan gaan werken en een babysit kan vragen voor

de kinderen of dat de man enkele huishoudelijke taken op zich neemt. Deze opmerking past perfect in het artikel van Chavez (1991) waar hij vermeldt dat de nadruk die de mannen leggen op traditionele genderpatronen vaak botst met de afstand die de vrouwen nemen van die rollenpatronen in de diaspora. Chavez vertelt in zijn verhaal een anekdote waarbij een man uit Nicaragua zijn ongenoegen uitte over het feit dat zijn echtgenote als een Amerikaanse vrouw wil behandeld worden en zelfs een eigen bankrekening wil (Chavez 1991: 271).

4.1.3 Een Afrikaan = een zwarte? Noord versus Subsahara Afrika.

Bron : Latasha [48'13'' → 49'09'']

- E Les Africains de l'Afrique du Nord, ils se considèrent comme Africains ou plutôt comme..=
- L =Non, ils..d'abord (ils vont dire) ils ne sont pas Africains pendant qu'ils sont Africains..ils disent ((luid) non ils) ne.. on n'est pas Africain on est Magrébin. C'est ça qu'il dit mais ils sont Africains..eux ils disent que c'est (xx) de la peau noire. Quand ils disent que non..non on n'est pas Africain c'est pour dire que..on n'est pas noir. C'est..c'est un peu ce qu'ils veulent..parce que eux, ils veulent bien se distinguer de la peau noire..au métissage..qu'ils sont.
- E Uhu.
- L ((snel) et (x) parfois ils disent non on n'est pas noir, on est blanc)...on dit vous n'êtes pas blanc vous êtes métisse donc..ce sont des manques de races, donc les métissages c'est un mélange..de noir et de blanc qui font les métissages.
- E Uhu.
- L Mais les noirs, c'est un..c'est une race pure, les blancs c'est une race..pure. Et les métissages n'ont pas de race. Et quand on dit on n'est pas Africain c'est pour dire on n'est pas..noir. C'est en faite ça.

Latasha's woorden tonen aan dat er een complexe relatie bestaat tussen Noord-Afrikanen en Subsaharaanse Afrikanen. Ik merkte dit voor het eerst op toen ik in een Marokkaanse winkel het onderwerp van mijn thesis voorstelde en afgewimpeld werd met de opmerking dat ik voor Afrikaanse winkels in de Hoogstraat moest zijn. De winkeleigenaar distantieerde zich duidelijk van Afrika en Afrikanen. Toen ik repliceerde dat hij zelf afkomstig was uit een Afrikaans land antwoordde hij dat er een verschil is tussen hem en een Afrikaan. Het is een feit dat er wel degelijk andere producten liggen in zijn winkel dan in de Afroshops in de Hoogstraat. Toch had ik de indruk dat de grens die hij trok tussen zichzelf en Afrikanen uit de Hoogstraat meer dan enkel de specifieke eetgewoontes omvatte. Ik besloot mijn bedenkingen hieromtrent te integreren in de individuele gesprekken die ik voerde met het andere 'kamp' in deze problematiek, namelijk Subsaharaanse Afrikanen. Hun verhalen sloten aan bij de mening

van de Marokkaanse winkeleigenaar. De woorden van Latasha aan het begin van deze sectie zijn hiervan een illustratie. Latasha zegt dat Noord-Afrikanen geen ras hebben. Tijdens een informeel gesprek vertelt ze me dat Noord-Afrikanen in een identiteitscrisis zitten omdat ze tot geen enkele van beide groepen – zwarten of blanken – behoren. Aansluitend bij deze uitspraak geef ik enerzijds de grote lijnen weer uit de verhalen van informanten en anderzijds enkele bijzondere stellingen. Ik benadruk dat mijn beschrijving gebaseerd is op verhalen van Subsaharaanse Afrikanen en dus slechts één kant van het verhaal belicht. Ik wil vooral de complexiteit van ‘zwart zijn’ aantonen zoals onder andere Rahier dat doet (Rahier 2003).

- Verhalen door/over Afrikanen

Er werd me verteld dat Noord-Afrikanen zelden binnenkomen in Ndako omdat ze zich superieur voelen ten opzichte van Subsaharaanse Afrikanen. Ze beschouwen zichzelf niet als Afrikaan. Enkel als ze problemen hebben op straat en een zwarte zien in de buurt zullen ze die persoon aanspreken als zijnde 'hun Afrikaanse broer'. Fana staft zijn overtuiging van het superioriteitsgevoel aan de hand van de houding van Noord-Afrikaanse landen tijdens de matches voor de wereldbeker. De Marokkaanse ploeg zou letterlijk gezegd hebben te voetballen voor Marokko en de Maghrebijnse landen met duidelijke uitsluiting van Subsahara Afrika. Hoewel de algemene toon van de verhalen over deze problematiek overwegend negatief is, is het van groot belang om ook de nuances weer te geven die men aanstipt.

Ghedi brengt de factor *context* in het spel door het verschil te benadrukken tussen mensen die gereisd hebben of in de diaspora terecht gekomen zijn en anderen die nooit hun eigen streek verlaten hebben met als gevolg een andere visie op Subsahara Afrikanen.

Bron : Ghedi [41'29'' → 42'06'']

- G Les Africains du Nord...dans leurs pays ils utilisent des termes pour désigner les noirs..de la peuple de sub-saharienne.
E Comme par exemple..=
G =Il peut dire cherb cherb ..c'est pas (cherbo) ça désigne un chien.Ca existe hein..ça existe mais c'est pas ceux qui vivent ici..ceux qui vivent là-bas..qui ont jamais quitté le territoire euh..Marocain ou Algérien..qui n'ont presque jamais rencontré une communauté noire.
E Ils se considèrent pas comme les Africains ?
G Non. C'est ça.

Ghedi beschouwt Noord-Afrikanen duidelijk niet als een ‘zwarte’ gemeenschap in tegenstelling tot Subsahara Afrikanen. Hij bevestigt dus eigenlijk zelf de grens die hij betwist

door vooral te focussen op huidskleur. Pierre's woorden sluiten hierbij aan, hij duidt de *diaspora* context aan als bepalend voor het gedrag van Noord- en Subsaharaanse Afrikanen.

Bron : Pierre [89'06'' → 90'24'' (einde band)]

Voorafgaand: over het feit dat verschillende nationaliteiten moeten leren samenleven en dat lukt perfect, volgens Pierre.

- E C'est aussi comme ça entre les Africains de l'Afrique du Nord et euh..l'Afrique subsaharienne ?
- P Bien sûr parce que quand vous êtes de même..quand vous êtes vous n'êtes pas de même origine..
- E Oui.
- P Mais plus vous vivez ensemble, vous prenez des habitudes communes.
- E Oui. Parfois on dit qu'il y a beaucoup de racisme entre les deux groupes.
- P No:n racisme ça..le racisme d'abord c'est lié à la race, ce sont tous les noirs, donc on ne peut pas parler de racisme euh=
- E =Oui mais=
- P =entre les populations d'un d'un..d'une même race.
- E Pour le: euh..discrimination..
- P Discrimination par rapport à quoi parce que les deux..les deux communautés sont butés aux mêmes problèmes sociales..c'est à dire ils sont tous les deux butés aux problèmes de papiers, tous les deux butés aux problèmes d'embauche,
- E Uhu=
- P =tous les deux butés à tous les problèmes sociales.
- E Oui.
- P Le problème de logement..donc,
- E Uhu oui.
- P Ce sont des gens qui ont des problèmes communs..
- E Oui.
- P C'est ça leur force..c'est ça qui leur permet de euh..de se rassembler parce que ils ont..
- E Oui.
- P Ils ont un ennemie commun..si on peut appeler ça comme ça..le système européen (gelach).

Dit sluit aan bij wat Watson omschrijft als 'dampening of ethnic hostilities'. Dit betekent dat mensen in de diaspora context etnische verschillen onderdrukken ten voordele van gemeenschappelijke belangen (Watson 1977: 205). Jafari vertrekt vanuit een algemene visie op Afrikanen en verlegt de focus van individuen naar mechanismen zoals de verschillende *media* die een invloed hebben op de beeldvorming.

Bron: Jafari [6'33'' → 8'09'']

- E J'ai entendu..mais peut-être c'est une opinion personnelle de cette personne hein..eum..qu'il y a vraiment une sorte de racisme entre..les Africains qui vient du Nord d'Afrique et les Africains de sub..de l'Afrique subsaharienne. Euh..cet homme là, il m'a expliqué que le racisme, c'est surtout euh..une forme de..les..les Nord Africains ils ne veulent pas que..qu'on appelle les Africains, ils

préfèrent d'être appelé les Arabes ou..ça existe ? C'est une réalité ou..

J C'est une réalité du point de vue que..être Africain, être nommé Africain aujourd'hui..c'est devenu une honte. C'est devenu une honte ça veut dire quoi ? Mêmes les médias ils sont..ils sont intéressés par les histoires..ils (encourage) tous ces histoires parce que à chaque fois..quand on parle de l'Afrique..on voit la misère..on voit..on voit tout qui est mauvais. (x) quand on voit un Africain aujourd'hui..même quand on le voit habillé comme moi tout le monde me regarde parce que ça (chez moi) on n'a pas de veste. Ce n'est pas..la réalité.(xxxxx) moi j'aimerais..mieux que les gens comprennent que..qui sont les Africains. Qui sont les Africains. Les médias ici montrent les histoires à la télé que moi..personnellement..je peux condamné un jour. Quand on veut montrer l'Afrique, on montre les gens avec les..sans habilles..les gens avec les histoires..moi, depuis que je suis né j'ai habité en Afrique, j'ai jamais vu dans les gens comme ça.

Jafari wees me erop dat West-Europeanen niet graag vergeleken worden met Oost-Europeanen en dat het precies hetzelfde is in het geval van Noord- en Subsaharaanse Afrikanen. Mede door een verkeerde beeldvorming is het als het ware een schande geworden om Afrikaan te zijn. Het werk van Sreberny-Mohammadi sluit hierbij aan. Ze stelt zich de vraag wat we werkelijk van 'anderen' leren via elektronische media. Wordt er altijd gesproken voor de 'anderen' of kunnen die mensen voor zichzelf spreken (Braman & Sreberny-Mohammadi 1996: 14)? Verschillende contactpersonen benadrukken dat het superioriteitsgevoel van Noord -Afrikanen wel een realiteit is maar dat ik ook het *individuele aspect* niet mag negeren. Zo hebben veel Subsaharaanse Afrikanen Noord-Afrikaanse vrienden.

Bron Dalila [25'53'' → 26'50'']

D Ze beschouwen zich als blanken en..die zwartjes daar moeten ze niks van weten..das echt zo.

E Ja.

D Das eigenlijk triestig maar ge hebt ook andere..sommige die toch..gelijk ik..ik zit met een Marokkaans meisje bij mij op school..en ik zat zo iets te zeggen, over Afrikanen.

E Ja.

D Ik weet nie..over wa dat da was, zo van..bijvoorbeeld..ik weet nie da was iets van..over de examen denk ik, ik heb gezegd..aja we gaan het op ons euh..op z'n euh..op z'n Afrikaanse manier doen.

E Uhu.

D Zo van, de helpt buizen en de helpt erdoor en dan in tweede zit (gelach) de helpt inhalen..en zij zei zo ei ei je mag nie zo spreken é..da was zo van..ik..ik verschoot eigenlijk zo van we zijn allemaal Afrikanen we gaan het doe..goed doen.

E Ja.

D Kwas..da was zoiets van..ok zij weet..zij beseft da zij ook van Afrika komt.

Dalila's anekdote is boeiend omdat ze aan de hand van één stereotiep – Afrikanen doen alles nogal nonchalant – een ander gedeeltelijk afbreekt, namelijk dat Noord – Afrikanen zichzelf niet als Afrikanen beschouwen.

Uit de verschillende stukken transcriptie die ik besprak blijkt duidelijk de complexiteit van het 'Afrikaan-zijn'. Dit wordt ook aangestipt in het artikel van Mamdani over wat hij 'Culture Talk' noemt (Mamdani 2004). Deze auteur heeft het niet zozeer over de relatie tussen Noord- en Subsaharaanse Afrikanen maar eerder over de beschrijving van 'the other' - in dit geval Afrikanen – door het Westen.

“In a rare but significant example that lumped African “tribalists” and muslim “fundamentalists” together as the enemy (...)” (Mamdani 2004: 19)

Het valt op dat Mamdani ook de tweedeling 'Afrikanen' – meer en meer beperkt tot Subsahara Afrika – en 'Noord-Afrikanen' – steeds meer als moslims of Arabieren bestempeld - volgt. *Religie* is ook één van de factoren mensen aanbrachten als bepalend in het superioriteitsgevoel van Noord-Afrikanen. Ze zijn volgens mijn informanten té sterk overtuigd zijn van het feit dat hun religie – de Islam - de beste is. Matunde vertelde me dat de relatie tussen Noord-Afrikanen en Subsahara Afrikanen afkomstig uit een land met een moslimmeerderheid – zoals zijn land Senegal – beter is dan met Christelijke Subsaharaanse Afrikanen. Toch blijft er volgens hem een duidelijke afstand tussen beide groepen. Die afstand wordt bepaald door een zogenaamd *cultureel verschil* volgens de meeste informanten.

- De complexiteit van 'zwart zijn'

Rahiers artikel “Métis/Mulâtre, Mulato, Mulatto, Negro, Moreno, Mundele Kaki, Black,...The Wanderings and Meanderings of Identities” (2003) toont aan dat 'zwart zijn' een complex gegeven is. De auteur, die zelf mulat is, botst in diverse situaties op de grenzen die anderen opleggen aan zijn eigen identiteitsconstructie. Uit de verschillende verhalen van informanten kan ik afleiden dat dit mechanisme ook werkt in de relatie tussen Noord- en Subsahara Afrikanen. In Noord-Afrikaanse landen zijn er ook 'échte zwarten', vertelden informanten me vaak. Ze wijzen hierop om aan te tonen dat je soms het verschil niet kan zien

tussen een Noord-Afrikaan en een Subsaharaanse Afrikaan. Wanneer er wél een verschil is in huidkleur dan is het ook mogelijk dat het gaat over een halfbloed en niet per se over een Noord-Afrikaan. Daarover bestaat er alweer een heel andere visie. Ik ondervond dit eveneens aan de hand van gesprekken waarbij ik vroeg of mulatten als échte Afrikanen beschouwd worden. Over het algemeen worden ze als heel bijzonder beschouwd, als iets hoger dan zomaar ‘Afrikanen’. ‘Hoger’ betekent in die context echter niet ‘superieur’ (wat wél gezegd wordt over Noord-Afrikanen) maar eerder dat Afrikanen mulatten zélf behandelen als zijnde bijzonder. Mulongo, wiens zoontje mulat is, zegt dat mulatten bij blanken vaak als iets minder beschouwd wordt, als iets lager dan de norm, terwijl het bij Afrikanen net het omgekeerde is. Mulongo wees me er ook op dat een halfbloed die ook maar iets donkerder is dan een blanke, onmiddellijk als Afrikaan beschouwd zal worden binnen Afrikaanse gemeenschappen. Rahier besluit dat we ons bewust moeten worden van het gebrek aan ‘belonging’ dat sommige mensen ondervinden door de confrontatie met de aan hen opgelegde categorieën. Dit bewustzijn lijkt me erg essentieel in onze hedendaagse samenleving. De verhalen van mijn informanten tonen aan dat een lichtere huidkleur in de ene context als positief ervaren wordt en in een andere context negatief. Het wordt pas heel complex wanneer we erbij stil staan dat het soms helemaal niet duidelijk is of een bepaalde persoon een Noord-Afrikaan is of een mulat. De beeldvorming van Afrikanen ten opzichte van Afro-Amerikanen geeft duidelijk aan dat dat verschil ik huidkleur in zeker opzicht een dekmantel is voor andere (culturele) verschillen die men aanvoelt (cf. sectie 4.1.2 ‘A global African feeling?’).

Deze sectie is slechts een eerste prospectie in het kluwen van relaties, stereotiepen, beeldvorming en vaak ook racisme, dat bestaat tussen Noord – en Subsaharaanse Afrikanen. Toch vind ik het van belang om deze problematiek aan te stippen. Tijdens mijn veldwerk ben ik tot het besef gekomen dat de grens tussen een meerderheid en een minderheid altijd scherp is. Dat blijkt uit de vorige secties van dit hoofdstuk. Binnen de groep ‘minderheden’ bestaan er echter heel complexe maar wel bepaalde relaties met daaraan verbonden stereotiepen en verwachtingspatronen. Aan de hand van mijn bespreking van de houding ten opzichte van mulatten, Afro-Amerikanen en Noord-Afrikanen gaf ik al de banaliteit van de factor huidkleur aan. Toch speelt huidkleur vaak een toonaangevende rol bij spanningen tussen de verschillende ‘groepen’. Zo beschouwen Subsaharaanse Afrikanen iedereen die iets van kleur heeft – die dus niet blank is – vaak onmiddellijk als Afrikanen. Van hen wordt bijgevolg een vorm van solidariteit verwacht. Distantiëring ten opzichte van Subsaharaanse Afrikanen of sterke associatie met blanken of Europeanen, wordt voor mijn informanten als een belediging ervaren. Het is duidelijk dat de kritiek op de houding van Noord-Afrikanen samenhangt met

een kritiek op een mentaliteit die blank zijn als dé norm en hét positieve bestempelt. Dit idee komt ook terug in het artikel van Balibar (1992) waarin duidelijk wordt dat neo-racisme in se ook gebaseerd is op de ongelijke relatie tussen de zogenaamde universele cultuur (het Westen) en de particularistische culturen (andere landen), die de essentie vormde van het ‘oude’ biologische racisme.

4.1.4 Afrikaanse gemeenschappen onderling

De solidariteit die het Afrikaanse verenigingsleven in Gent teweegbrengt, blijft meestal beperkt tot de specifieke gemeenschap die de vzw in kwestie vertegenwoordigt. Bij een sterfgeval bijvoorbeeld bestaat er een zekere morele verplichting om als lid van de gemeenschap van de overledene een bedrag te schenken aan de familie. Deze verplichtingen zijn echter nationaal gericht, volgens het land dat de vzw vertegenwoordigt. Appadurai hecht veel belang aan het begrip ‘deterritorialization’. Hij merkt op dat het land van herkomst voor een deel enkel bestaat in de verbeelding van gedeterritorialiseerde groepen. Bijgevolg, zegt hij, kan die verbeelding zo eenzijdig worden dat het een basis vormt voor nieuwe etnische conflicten (Appadurai 2003[1996]: 49). Het is mogelijk dat mensen die al lang in het gastland verblijven en niet meer op de hoogte zijn van wat er in hun land van herkomst gebeurt, een vertekend beeld krijgen van de politieke situatie die er heerst. Vele van mijn contactpersonen vertelden echter dat ze net omwille van de afstand tussen België en hun land van herkomst beter omweg kunnen met mensen die vijanden zouden geweest zijn in hun land. Ze krijgen met andere woorden mede door de afstand een heldere kijk op de zaken in hun land van herkomst. Leeftijd speelt daarbij ook zeker een rol. Oudere mensen die conflicten in hun land lange tijd aan den lijve ondervonden hebben, zullen vanzelfsprekend meer moeite hebben om te relativiseren dan jongeren. Enkele van mijn gesprekspartners die van dichtbij betrokken zijn in het verenigingsleven wezen me er ook op dat spanningen tussen gemeenschappen op een heel discrete manier behandeld worden binnen de vzw’s. Er is een groot bewustzijn over het feit dat politieke problemen uit het land van herkomst soms gereproduceerd worden in de Gentse diasporacontext. Latasha merkt dit ook op. Wanneer de situatie in het Oosten van Congo verergert en de spanningen met Rwanda stijgen, zijn de gevolgen onmiddellijk voelbaar in Gent. Beide gemeenschappen staan vijandiger ten opzichte van elkaar en er zullen vlugger rellen zijn. Ook hierover is er echter onenigheid. We hebben het uiteraard over

individuen. Eén haatdragende persoon betekent niet dat iedereen van zijn of haar land datzelfde gedrag vertoont.

Er bestaan heel wat stereotiepen onder de verschillende Afrikaanse gemeenschappen. Zo is er een heel specifieke beeldvorming over Congolezen. Vele niet-Congolezen klagen over de chauvinistische houding van de Congolese gemeenschap. Het is ook in die context dat de eigenaar van de vzw, vaak bekritiseerd wordt (cf. hoofdstuk 3). Matunde vertelde me dat er ook op zijn gemeenschap kritiek geuit wordt omdat Senegalezen zogezegd té trots zouden zijn op hun land. Vaak werden er ook heel wat verwijten rondgeslingerd van het Francofone naar het Anglofone ‘kamp’ en vice versa, daar ga ik dieper op in in hoofdstuk 5.

4.1.5 ‘Stammentwisten’ (*les tensions tribales*)¹⁰

In hoofdstuk 3 gaf ik al aan dat bepaalde subnetwerken in de diaspora gebaseerd zijn op regionale verschillen in het land van herkomst. Ook op dit vlak bestaan er heel wat stereotiepen binnen de verschillende gemeenschappen. Ik geef slechts enkele voorbeelden. Pierre, die afkomstig is uit Kinshasa, zegt dat ‘les Kinois’ het al heel lang gewoon zijn om met mensen uit allerlei verschillende regio’s in vrede samen te leven. De diversiteit die de diasporacontext kenmerkt is bijgevolg niet echt anders dan de situatie in het moederland, aldus Pierre. Daarom hebben ze geen moeite om zich aan te passen in België. Verder wijzen Congolezen vaak de Ghanezen met de vinger als het om zogenaamde ‘stammentwisten’ aankomt. Ghanezen zouden daar veel moeilijker mee omgaan. Vice versa geven Ghanezen kritiek op Congolezen en al hun regionale spanningen. Anderen vertelden me dat spanningen tussen verschillende etnische groepen vaak gecreëerd worden door politici als tactische zet en dat de gewone mensen daar geen baat bij hebben. Matunde vertelde me dat de affiniteit onder ‘stamgenoten’ afhangt van de specifieke context in de diaspora. Als er een mogelijkheid is om mensen te ontmoeten van de eigen regionale groep uit zijn of haar land, dan zal men eerder met die mensen contact opnemen maar als er geen mogelijkheid bestaat dan komt men ook overeen met mensen uit andere regio’s.

¹⁰ Ik ben me ervan bewust dat deze term alles behalve politiek correct is. Het begrip werd echter zelf aangebracht door informanten (cf. hoofdstuk 3) en dat feit op zich lijkt me het vermelden waard.

4.1.6 'Sans papiers': identiteit in het gastland?

Bron: Fela [75'45'' → 77'06'']

F The network the real network we create here it was...four years ago?..to occupy the church..((stil)you know)..because there we had to work in group..I was there at that time I just free from that jail..so I organised a festival..and during the festival..before the festival it was the: people who occupy a church in France..the police came and break the church and take them all and repatriate them..in (Sabena) so we went there with a group of people without paper we went to talk to this people so when we came they start to occupy the church..after we..I made my festival the euh..on Saturday and Sunday we occupied the first church in (xx). Then it was a really..black family..I can say that was really a network.And to tell you all the people got the paper..why?because we were united..we have something who [sic:that] can unite us, which is the fighting for papers.

Aan de hand van het onderzoek van Chavez (1991) over ongedocumenteerde Mexicanen in de Verenigde Staten kreeg ik een beter zicht op het grote aantal 'sans papiers' in mijn eigen onderzoek. Chavez bekijkt de overgang van Mexicanen als migranten (voor de jaren tachtig) naar 'settlers' (na de jaren tachtig). Specifiek onderzoekt hij de problemen waarmee de migranten geconfronteerd worden in die transformatie. Aan de hand van Andersons concept 'imagined communities' stelt Chavez dat een volledige incorporatie in de gemeenschap niet enkel afhangt van de persoonlijke veranderingen die de migranten ondergaan maar ook van de wil vanuit de maatschappij om die migranten te 'verbeelden' als leden van de gemeenschap (Chavez 1991: 259). De auteur komt bijgevolg tot het besluit dat het net dat gebrek aan wil is dat aan de basis ligt van het feit dat mensen zonder papieren steeds in de marge van de gemeenschap gevangen zijn. Dat 'gevangen zijn' omschrijft Chavez als de 'liminale fase', een synoniem voor de transitiefase tussen de scheiding van de eigen gemeenschap en de integratie in de nieuwe sociale groep of maatschappij in het gastland (Chavez 1991: 258). Aan de hand van het werk van Foucault, Gramsci en Said schetst Chavez de houding van de dominante meerderheid ten opzichte van de migranten. Van Foucault en Said ontleent hij de term 'the Other', vervolgens voegt hij daarbij Gramsci's theorie over hegemonie, zo komt Chavez tot de plaats die migranten krijgen in het gastland. Mensen zonder papieren blijven steeds 'anderen' en de mentaliteit die aan de basis daarvan ligt is de 'common sense' die de dominante gemeenschap creëert ten opzichte van migranten (Chavez 1991: 262). Dit vormt een groot obstakel voor hun integratie en daarvan moeten we ons bewust blijven. Chavez vraagt zich af hoe migranten de moed kunnen opbrengen om toch in de VS te blijven ondanks de houding van die dominante gemeenschap. Het antwoord op die vraag ligt in de

verschillende banden die migranten geconstrueerd hebben tussen hen en de VS. Enkelen daarvan zijn werk, taallessen en sociale relaties. Ik herken in mijn onderzoek heel wat zaken die Chavez aanhaalt. Enkele voorbeelden daarvan zijn de communicatieproblemen (gebrek aan kennis van de taal van het gastland), isolatie van de dominante gemeenschap en culturele verschillen tussen moeder – en gastland (Chavez 1991: 272). De grootste reden tot frustratie, wat ook wordt vermeld door Chavez, is echter het bekomen van papieren op zich. Mensen voelen zich afgewezen door de gemeenschap waarin men terechtkomt en het vergt heel wat moed om toch door te zetten in die helse procedure om papieren te krijgen. Eén van de mensen die ik leerde kennen tijdens mijn veldwerk heeft me gevraagd om te getuigen voor hem als bewijs van integratie in zijn asielaanvraag. Doordat ik zo vaak met mensen zonder papieren en hun schrijnende verhalen geconfronteerd werd, krijgt het artikel van Chavez meerdere gezichten. Chavez maakt ook de belangrijke opmerking dat sans papiers in heel het beschreven proces geen passieve rol aannemen en dat hun eigen ‘agency’ moet benadrukt worden. Men is zich heel erg bewust van hun sociale status en de implicaties daarvan (Chavez 1991: 273).

4.2 Het concept ‘cultuur’

“So it seems that there are now quite a number of anthropologists who, when they hear the word “culture”, will reach for their guns.” (Hannerz 1996: 33)

In hoofdstuk 3 gaf ik aan hoe verschillende Afrikaanse winkels zich ‘cultureel’ profileren. Ook klanten beschrijven het belang van mijn veldwerksites vaak uitsluitend in culturele termen. Daarmee bedoel ik concreet dat er vaak gezegd wordt dat men ‘het zo doet in Afrika’. Het dagelijkse leven wordt met andere woorden vaak rechtstreeks gekoppeld aan ‘dé Afrikaanse cultuur’. Ook met betrekking tot de verschillende identiteiten van personen, waar ik in dit hoofdstuk dieper op inging, komt het begrip ‘cultuur’ vaak aan bod. Wat betekent die term eigenlijk en waarom zijn zowel onderzoekers als informanten vaak geneigd om op zoek te gaan naar cultuur als steunpunt? Het artikel van Rosaldo is hierbij een mooie illustratie. Het werd hem afgeraden om veldwerk te doen in de Filippijnen omdat de bevolking zogezegd geen cultuur zou hebben. Rosaldo deed toch zijn zin en beseftte dat culturele fenomenen die niet voldoen aan de standaard verwachtingen over het ‘typische’ en het ‘authentieke’ vaak aan het oog van de onderzoeker ontsnappen (Rosaldo 1988: 79). Ook de veronderstelde

transparante culturen in de ‘melting pot’ waar hij over schrijft, zijn even ‘cultureel’ als andere (Rosaldo 1988: 87). Pinxten wijst ook op de nodige voorzichtigheid bij het gebruik van de term ‘cultuur’. Hij omschrijft dit concept als het geheel van gebruiken, overtuigingen en tradities van een bepaalde gemeenschap. Hij merkt daarbij op dat een cultuur alles omvat wat niet tot de natuur van de mens behoort. Het is alles wat niet is aangeboren, maar door de mens wordt geleerd om te kunnen overleven (Pinxten 1999 [1994]: 12). Wanneer ik zelf doorheen mijn scriptie de term ‘cultuur’ in de mond neem, volg ik de omschrijving van Pinxten. Een tweede term die hiermee verband houdt is ‘culturele identiteit’. Dit verwijst naar verschillende niveaus waarmee mensen zich meer of minder identificeren (Pinxten 1999 [1994]: 14). Het zijn die verschillende ‘culturele identiteiten’ die ik bevraagd heb in interviews en waarvan ik een overzicht gaf in dit hoofdstuk. Een andere kritische blik op de meest fundamentele en schijnbaar onschuldige concepten in de sociale wetenschappen zoals ‘cultuur’, ‘maatschappij’, ‘gemeenschap’ en ‘natie’, komt van James Ferguson en Akhil Gupta. Zij focussen specifiek op het ruimtelijke aspect dat impliciet aanwezig is in de aangegeven begrippen (Ferguson & Gupta 1992: 18). Ze tonen met hun artikel aan dat we de schijnbaar natuurlijke verbanden tussen plaatsen en mensen moeten ondervragen en ook van dichtbij bekijken wie de macht heeft om die verbanden natuurlijk te doen lijken (1992: 11). Het strategisch spreken in termen van ‘stammen’ door politieke leiders sluit goed aan bij deze opmerking (cf. sectie 4.1.5 ‘Stammentwisten’). Onder andere Geschiere en Meyer wijzen er op dat de term ‘cultuur’ soms een homogeniserende ideologie omsluit waarbij mensen tot één identiteitscategorie gedwongen worden. Ze halen daarbij Fabians streven naar de ‘liquidation’ van cultuur aan (Geschiere & Meyer 1998: 603). Wallerstein (1991) geeft in zijn artikel een overzicht van de termen waarmee mensen gecategoriseerd worden. Hij werkt rond drie centrale begrippen, namelijk ‘race’, ‘nation’ en ‘ethnic group’ waarbij de nadruk respectievelijk op het genetische, het socio-politieke en het culturele ligt. Door te theoretiseren rond deze drie concepten toont hij aan dat mensen niet altijd even vrij zijn om hun eigen identiteit in te vullen. De van boven opgelegde classificaties leggen grenzen op aan het creatieve proces van identiteitsconstructie.

Zonder verder uit te wijden over de bestaande debatten rond het begrip ‘cultuur’ wil ik nogmaals benadrukken dat ik voor dit hoofdstuk vertrokken ben vanuit wat de informanten zelf bestempelden als ‘cultureel’. In de verschillende secties heb ik enkele van hun invullingen weergegeven. Ik beschouw de term ‘cultuur’ in dit kader dus in geen geval als een analytisch begrip. Uit de verhalen van mijn contactpersonen leid ik af dat ‘culturen’ geconstrueerd worden door mensen om orde te brengen in hun leefwereld en die van anderen.

Dit sluit aan bij Hannerz' mening. Hij stelt dat hij niet zozeer het concept van cultuur wil verwerpen maar dat het bekritisieren en hervormen van het begrip noodzakelijk is. Hij vindt 'cultuur' nog steeds het nuttigste kernwoord om samen te vatten hoe mensen hun leven samen met anderen creëren en behouden (Hannerz 1996: 43).

5. GEEN NETWERK(EN) ZONDER TALEN

“When they are carefully attended to and truly heard, people’s voices show who they are and who they would like to be. Shared voices help to create communities of people and reflect the texture of these communities.” (Johnstone 1990: 2)

In dit hoofdstuk beschrijf ik het belang dat mijn contactpersonen hechten aan talen en welke invloed dat heeft op de creatie van netwerken. De eerste sectie van dit hoofdstuk handelt over de link tussen taal en cultuur. Tijdens mijn veldwerk ondervond ik namelijk dat veel mensen hun taal als deel van hun cultuur beschouwen of zelfs als synoniem voor hun cultuur. Zo een overtuiging heeft vanzelfsprekend een impact op de relaties met andere taalgebruikers. In de tweede sectie bespreek ik in welke mate ruimte een invloed heeft op het taalregime en dat tracht ik te illustreren aan de hand van het taalgebruik in mijn veldwerksites. De daarop volgende sectie is een bondige weergave van enkele belangrijke opmerkingen met betrekking tot sociolinguïstiek in de context van globalisering en diaspora. Tot slot ga ik van dichterbij bekijken wat het Nederlands betekent voor Afrikanen in Gent.

5.1 *Taal = Cultuur?*

Vele mensen benadrukken hoe aangenaam het is om in hun moedertaal te kunnen spreken met iemand. Het symbolische belang van taal voor de personen in kwestie blijkt duidelijk in situaties waar taal negatieve gevoelens opwekt. Ayo vertelt dat ze vaak angstig is om mensen uit Nigeria te ontmoeten omdat men onmiddellijk zou horen aan haar accent van welke regio ze afkomstig is. In landen als het hare waar er veel regionale conflicten zijn, krijgt het dialect van de tegenstander vaak een negatieve connotatie, aldus Ayo. De ene informant hecht echter meer belang aan taal dan de andere. Gzifa en Danuwa stellen taal integraal gelijk aan cultuur met alle gevolgen van dien in de communicatie met anderstaligen.

Bron: GzifaDanuwa [5'23'' → 6'11'']

Geïnterviewden: Gzifa (G) en Danuwa (D)

Voorafgaand: over het feit dat elk land al dan niet een verschillende cultuur heeft omwille van het taalverschil.

- E So the language is a very important part of culture..let's say..because people with the..who speak the same language have similar=
D =Yeah=
G =Yeah=
E =feelings or?
D Yeah people who speak the same language for example..you speak my language you will join my (conscious) [also] because it's
G [yeah]
D what I'm doing you are going to do with me.
G Yeah.
D For example..I'm speaking the same language..you speak the same language you're from Nigeria, we cannot do the same thing because you don't understand what I'm doing here.
E Yeah ok yeah.Uhu.
G And we..we all wear one cloth,
D Uhu.
G one=
G/D shoe..one hair=
D one earring
G All African..black African..all over Africa
D we have.

Niet enkel tussen verschillende landen maar ook tussen de groep van Franstalige en Engelstalige Afrikanen lijkt de taal meer dan enkel een linguïstisch verschil te veroorzaken. Een uitbater van een Afrikaans danscafé vertelde me dat Engelstalige Afrikanen rijker zijn dan Franstaligen omdat ze harder werken. De eerste komen enkel in het weekend naar zijn café. Franstalige Afrikanen echter gaan op heel verschillende momenten tijdens de week iets drinken en blijven vaak ook langer hangen. De uitbater zei dat hij – hoewel hij zelf Franstalig is – voor die reden meer sympathie heeft voor Engelstalige Afrikanen. Tijdens mijn veldwerk hoorde ik vaak mensen in ‘culturele’ termen spreken over Engels -en Franstaligen. Engelstalige informanten halen vaak aan dat zij in de meerderheid zijn onder Afrikanen in Gent. Franstaligen zijn volgens hen eerder gesloten mensen die weinig contact opnemen met anderen. Vice versa beschrijven Franstaligen de Engelstaligen als mensen die zich superieur voelen omdat ze in de meerderheid zijn en vaker begrepen worden door Vlamingen omdat deze Engels boven Frans verkiezen. Beide groepen zijn zich bewust van het symbolisch kapitaal dat verbonden is aan kennis van het Engels en dat brengt vaak sterke emoties teweeg.

De taal heeft ook duidelijk een impact op de opkomst bij evenementen. De gasten zijn meestal van dezelfde ‘taalgroep’ (Frans of Engels) als de organiserende instantie. We kunnen stellen dat taal (in dit geval Frans en Engels) een afstand creëert tussen beide groepen. De

eigenaar van Ndako zegt als enige dat het Nederlands dé communicatietaal is tussen Frans -en Engelstalige Afrikanen. Ik heb echter in al die tijd dat ik in de vzw rondhing heel zelden twee Afrikanen in het Nederlands met elkaar horen communiceren, van welke taalgroep dan ook. Enkel in het verenigingsleven lijkt Nederlands me een optie als communicatietaal tussen mensen uit verschillende taalgroepen maar ook daar is het zeker geen evidentie. Dat werd me verteld door Fana, die zelfs sterk betrokken is in het verenigingsleven (cf. hoofdstuk 3). Er is wel een sterk bewustzijn bij Afrikanen in Gent dat kennis van het Nederlands van groot belang is. Fela vindt dat er teveel verschillende talen zijn onder Afrikanen om één netwerk te kunnen vormen. Het Nederlands is volgens hem een basisvereiste voor de vorming van een positief netwerk onder Afrikanen, vooral naar andere Gentenaars en de politie toe. Een netwerk waarin geen Nederlands gesproken wordt, zou een negatief signaal zijn naar de buitenwereld toe.

Taalgebruik wordt door vele factoren bepaald maar heeft op zijn beurt een grote impact op situaties. Deze bedenking komt ook aan bod in het werk van Li Wei over het taalgebruik van Chinese families in het noordoosten van Engeland. Hij stelt vast dat sociale netwerken van individuele sprekers enerzijds hun mogelijkheden beperken om bepaalde talen of taalvariëteiten te leren en te gebruiken. Anderzijds kan het gebruik van een bepaalde taal of taalvariëteit bijdragen tot de ontwikkeling van netwerkcontacten van individuele sprekers (Wei 1994: 180). De wederzijdse impact maakt het bespreken van taalgebruik uiteraard complex. In de laatste sectie van dit hoofdstuk kom ik hierop terug, bij de bespreking van het belang van het Nederlands voor Afrikanen in Gent.

5.2 Over ruimtes en talen

In een onderzoek als het mijne met mensen van allerlei verschillende nationaliteiten ligt het voor de hand dat we te maken krijgen met meertaligheid. Dit gaat uiteraard verder dan mijn onderzoek. Onze samenleving *is* meertalig. Net zoals Blommaert, Collins en Slembrouck aangeven gaat het echter over ‘truncated multilingualism’ (Blommaert & Collins & Slembrouck 2004b: 4). Dit betekent dat linguïstische competenties topicaal georganiseerd zijn op basis van domeinen of specifieke activiteiten, het gaat dus niet om een volledige kennis van verschillende talen. De auteurs brengen in kaart hoe ruimte bepalend kan zijn in de organisatie van meertaligheid. Elke communicatieve gebeurtenis ontwikkelt zich in een specifieke ruimte en die ruimte beïnvloedt de gebeurtenis op een specifieke manier

(Blommaert & Collins & Slembrouck 2004b: 3). In het artikel ‘Polycentricity and interactional regimes in ‘global neighbourhoods’ gaan Blommaert et al. de interactie regimes (‘interactional regime’) onderzoeken die bestaan in de verschillende ‘centra’ van de Brugse Poort in Gent. Het woord ‘centra’ slaat op allerlei soorten plaatsen, voorbeelden zijn scholen, straten en cafés. Ook mijn veldwerksites kunnen onder die noemer vallen. Net zoals de Brugse Poort benoemd wordt in het artikel, is namelijk ook de buurt van Dampoort een ‘patchwork’ (Blommaert et al. 2004a: 213). De auteurs delen de besproken centra onder in drie types volgens het interactie regime dat er heerst. Mijn veldwerksites behoren allen tot de derde categorie, namelijk ‘as-necessary dialogic places’ (Blommaert et al. 2004a: 216). Meertaligheid is er met andere woorden een logisch gevolg van de situatie. De auteurs benadrukken ook de impact die de functies van de plaatsen hebben op het taalregime dat er heerst. In hoofdstuk 3 merkte ik dit al op en ik haalde daarbij het onderzoek van Watson (1977) aan over de economische niche – restaurants – die de Chinese gemeenschap in Engeland controleert. Watson zegt dat vele koks en keukenwerkers in Chinese restaurants zelfs na jaren in het buitenland verbleven te hebben niet meer dan enkele woorden Engels kennen. De obers hebben een betere kennis van Engels maar zelden voldoende om een uitgebreide conversatie te voeren met de klanten (Watson 1977: 193). Het is me opgevallen dat er bitter weinig Nederlands gesproken wordt in mijn veldwerksites. Met de eigenaar van de Global Shop sprak ik steeds in het Nederlands. Het zijn echter meestal zijn zonen die de winkel openhouden en zij spreken niet voldoende Nederlands en schakelden steeds over naar het Engels als ik hen iets vraag in het Nederlands. Ook in het kapsalon in de Hoogstraat spreekt men me steeds aan in het Engels. In de vzw A.H. wordt er bijna altijd in het Frans gesproken tegen Nederlandstalige klanten tenzij deze duidelijk maken dat ze niet vlot kunnen spreken in het Frans. Afhankelijk van de nationaliteit van de eigenaar en de klanten worden ook veel Afrikaanse talen gesproken in de verschillende ruimtes. Blommaert en Van Avermaet (2006) geven aan dat de taalcompetentie van allochtonen vaak beperkt en taakgericht is. Dat is ook het geval in mijn veldwerksites. De handelszaken van Afrikanen in Gent zijn – met verwijzing naar Watsons werk - eveneens een ‘niche’ waar Nederlands geen vereiste is voor het goed verloop van zaken.

5.3 Sociolinguïstiek van globalisering

In zijn artikel 'Writings in the Margins: Notes on a Sociolinguistics of Globalisation' (2002) geeft Blommaert enkele treffende voorbeelden van 'grassroots literacy' die, eenmaal overgebracht van de periferie naar de kern van het wereldsysteem, hun oorspronkelijke waarde verliezen. Zo kan iemands geletterdheid perfect werken in het land van herkomst maar eenmaal overgebracht naar bijvoorbeeld België, wordt diezelfde geletterdheid als waardeloos beschouwd. Mensen kunnen op die manier hun stem ('voice') verliezen. Ik ondervond dit aan den lijve toen ik recentelijk een sms kreeg van een Burkiniese – met Frans als hoofdtaal naast zijn moedertaal – als antwoord op mijn vraag of ik die vrijdag mocht langskomen om zijn zoontje te helpen met zijn huiswerk. De man schreef '*C'e boune vandriyd merci*' ('Het is goed vrijdag dank u wel'). Hij schreef de woorden zoals ze uitgesproken worden. Het is mogelijk dat zijn kennis van het Frans volstond in Burkina Faso – dat had hij me verteld - maar eenmaal overgebracht naar België, voldoet die helemaal niet aan onze norm. In mijn veldwerksites zag ik vaak dergelijke voorbeelden maar dan eerder op 'small media' zoals affiches en flyers (cf. hoofdstuk 6). Het artikel van James Collins en Stef Slembrouck (2004) over meertalige boodschappen op ramen van winkels en cafés, is verhelderend in dit verband. Zij benadrukken dat het produceren en interpreteren van tekst een *praktijk* is waarbij het tekstuele en contextuele sterk verwezen zijn. Er wordt daarbij verwezen naar de stroming van 'New Literacy Studies' (Collins & Slembrouck 2004: 2). Door het inschakelen van enkele mensen die gevraagd werden de boodschappen op ramen te interpreteren, tonen de auteurs aan dat zo een bericht op twee manieren bekeken kan worden. Enerzijds kan iemand hoofdzakelijk op de tekst zelf focussen en vooral letten op fouten tegen het Nederlands. Anderzijds kan men dergelijke boodschappen bekijken vanuit de functie die de tekst vervult in die bepaalde context (Collins & Slembrouck 2004: 7). De boodschappen die ik vaak zag hangen aan winkelramen of aan de muur in de vzw zijn te vergelijken met de handgeschreven documenten van een Burundese asielzoeker die Blommaert (2004) bespreekt. Het zijn allebei voorbeelden van zogenaamde 'grassroots writing' waarbij de functie van de documenten niet enkel lezen is, het zijn visuele dragers van informatie. Blommaert (2003) merkt terecht op dat een sociolinguïstiek van globalisering er noodzakelijk één is van mobiliteit waarbij we ons steeds bewust moeten blijven van het feit dat globalisering niet gelijk is aan wereldwijde uniformiteit. Integendeel. Een korte bespreking van de positie van het Nederlands in een klein land als België toont dat aan.

5.4 Een meertalige realiteit

Om het fenomeen van meertaligheid in de context van globalisering en diaspora te verduidelijken, schetsen Blommaert et al. de wereldsysteemanalyse van Wallerstein. Daarbij zijn begrippen als ‘scale’ en ‘scaling processes’ essentieel. De afhankelijkheidsrelaties op wereldschaal bestaan ook op kleinere schaal en in allerlei symbolische ruimtes. Die relaties en de hiërarchie die eruit ontstaan zijn verre van neutraal, ze geven betekenis, waarde, structuur en karakteristieken aan de processen waar ze deel van uitmaken (Blommaert & Collins & Slembrouck 2004b: 8). Een gevolg daarvan is dat een aanzienlijk meertalig individu in bepaalde omgevingen geen enkele taal lijkt te bezitten (Blommaert & Collins & Slembrouck 2004b: 25). Niet elke taal of taalvariëteit is over even ‘rijk’ of ‘arm’. In de eerste sectie van dit hoofdstuk vermeldde ik het werk van Li Wei (1994) met betrekking tot de invloed van het sociaal netwerk van mensen op het taalgebruik en vice versa. Die wederzijdse invloed uit zich ook treffend in het gebruik van het Nederlands door Afrikanen in Gent. Enerzijds gaf ik al aan dat kennis van het Nederlands geen vereiste is voor het goede verloop van zaken in mijn veldwerksites. Anderzijds opent kennis van het Nederlands vanzelfsprekend deuren die voor andere gesloten blijven. We moeten hier echter met de nodige voorzichtigheid over spreken. Vele informanten wezen me erop hoe positief het is dat de stad Gent vele mogelijkheden biedt aan allochtonen om Nederlands te leren. Anderzijds kreeg ik geregeld frustraties van mensen te horen die zich de moeite hadden genomen om de taal zo goed en zo kwaad als het kon onder de knie te krijgen en nog steeds geen werk vonden. Dé voorwaarde om werk te vinden of in het algemeen te kunnen integreren in de Belgische samenleving, lijkt kennis van het Nederlands. Zoals Blommaert en Van Avermaet (2006) het benoemen: taal als beleidsmatige sleutel tot de hemel. De auteurs merken op dat zowel de Vlaamse nadruk op ééntaligheid als de creatie van twee soorten meertaligheid - een ‘goede’ en een ‘slechte’- heel sterk ideologisch geladen is. Beide zaken worden dan ook ontkracht in hun artikel. We leven in een meertalige samenleving en ook zogenaamde ‘slechte’ meertaligheid is belangrijk voor zij die ze gebruiken. Dat komt duidelijk tot uiting in de handelszaken van Afrikanen in Gent. Zelfs enkele woorden van een bepaalde taal kunnen voldoende zijn om een hele reeks mensen aan te spreken. Zo vertelden vele informanten me dat de eigenaar van de Global Shop heel erg geapprecieerd wordt omdat hij de moeite doet om van heel veel talen iets te kennen zodat hij met alle klanten kan communiceren. Ook de opmerking van Blommaert en Van Avermaet

over het accent van allochtonen in het Nederlands, dat vaak als ‘slecht’ beschouwd wordt, is relevant met betrekking tot mijn onderzoek. Ik heb tijdens mijn veldwerk het omgekeerde ondervonden en merkte ook de frustratie op van Afrikanen die naar mijn mening heel vlot en verstaanbaar Nederlands spreken maar niets begrijpen van het accent van de Vlaamse arbeiders op het werk. De essentie van de discussie ligt uiteraard niet in het beslissen wie het slechtste accent heeft. Het gaat om de banaliteit van dergelijke uitspraken. Blommaert en Van Avermaet (2006) brengen dit gegeven van zogezegd ‘fout’ of ‘slecht’ Nederlands van migranten samen met de observatie dat vele migranten specifieke taakgerichte vormen van het Nederlands spreken. We moeten de nieuwe varianten van het Nederlands gesproken door migranten beschouwen als wat ze werkelijk zijn: nieuwe, specifieke en nuttige varianten van het Nederlands, die als probleemoplossend instrument dienen voor degenen die ze hebben ontwikkeld. Tot slot stellen de auteurs zich de vraag wat het doel is van de campagne rond Nederlands voor migranten. Welk soort Nederlands moeten ze kennen? De discussie leeft in elk geval ook onder mijn informanten. De strijd tegen die ideologie van uniformiteit rond het Nederlands en ééntaligheid in het algemeen lijkt me heel belangrijk én noodzakelijk om de frustraties van vele mensen in dit verband naar juiste waarde te kunnen inschatten.

6. (SMALL) MEDIA EN VIRTUELE GEMEENSCHAPPEN

Dit hoofdstuk bouwt verder op Appadurai's stelling dat de deterritorialisering van mensen verband houdt met afbeeldingen, ideeën en mogelijkheden die van elders komen en vaak aan de hand van massamedia de wereld rond gaan (Appadurai 2003[1996]: 54). In de eerste sectie overloop ik de verschillende media waarmee ik in contact kwam tijdens mijn veldwerk en laat ik enkele mensen aan het woord over het belang van die media. Hierbij komen ook 'small media' uitgebreid aan bod. De tweede sectie focust op het virtuele aspect van hedendaagse migratiegolven en diaspora gemeenschappen. Daarbij bespreek ik in detail de rol van het internet voor mensen in de diaspora.

6.1 De circulatie en het belang van (small) media in de diaspora

Ik bracht in hoofdstuk 2 Burawoy's concept 'global connections' aan: connecties die bestaan binnen de netwerken die mensen opbouwen in het gastland of tussen het gastland en het land van herkomst (Burawoy et al. 2000). In deze sectie onderzoek ik welke media circuleren binnen die globale connecties van mijn informanten. Ik bekijk ook het politieke engagement van mijn contactpersonen met betrekking tot hun land van herkomst en daarbij aansluitend de media via welke men dat engagement al dan niet aangaat.

Spitulnik (2002) gaat op zoek naar een werkbare definitie voor het concept van 'small media'. Ze legt sterke nadruk op alternatieve 'small media' als onderbelichte tegenhanger van massamedia in de literatuur over de democratisering van het medialandschap in Afrika. Omdat de formele media vaak gecensureerd zijn is het van groot belang om aandacht te schenken aan die 'kleine media': graffiti, flyers, 'underground' geproduceerde cassettes, fora op het internet, slagzinnen, grappen en geruchten (Spitulnik 2002: 177). Spitulnik heeft het zowel over 'small media' in Afrika als in de diaspora. Zoals de auteur zelf zegt, overschrijden de nieuwe communicatieve ruimtes, gevormd door 'small media', de grenzen van natiestaten of continenten. De kleine media overschrijden de fysieke grenzen van de natiestaat (Spitulnik 2002: 179). Aangezien de grenzen tussen enerzijds traditionele en alternatieve massamedia en anderzijds 'small media' niet altijd even scherp zijn, besluit Spitulnik dat 'small media' van alternatieve massamedia verschillen in het feit dat ze geen gebruik maken van dezelfde communicatietechnologie als de dominante media. We mogen

daaruit echter niet besluiten dat ‘small media’ op relatieve kleine schaal voorkomen en een kleine impact hebben (Spitulnik 2002: 180). Het tegendeel blijkt waar. Doorheen het artikel belicht ze enkele specifieke ‘small media’, namelijk Listservs (‘Electronic mail discussion lists’), webpagina’s en audio cassettes. Ze merkt op dat er vaak humor en politieke contestatie schuilt in die ‘kleine media’ (Spitulnik 2002: 194). Dit sluit aan bij wat informanten me vertelden over het politieke potentieel van theatersketches die circuleren op videocassettes. Via dergelijke media kan er kritiek geleverd worden op onder andere politieke leiders.

Tijdens mijn veldwerk kwam ik vaak in contact met ‘kleine media’. Een eerste groep binnen die media omvat allerlei soorten *folders en affiches* uit verschillende contexten, in het bijzonder uit de politieke, religieuze, sociale en recreatieve sfeer (cf. bijlagen). Er is een enorme variëteit aan inhoud, ook zaken die niet onmiddellijk te maken hebben met Afrikaanse gemeenschappen in Gent. Winkelleigenaars wezen me op het systeem van communiceren via de deuren van Afrikaanse winkels. Als een Afrikaan een evenement wil aankondigen zal die persoon aan de deur van elke Afroshop zijn bericht hangen. Ik heb gemerkt dat de impact van dergelijke media niet onderschat mag worden. Een tweede groep ‘kleine media’ bevatten *audio -en videocassettes*. Ik ga uit van de categorisering die mijn informanten gebruiken. Bijvoorbeeld Fana onderscheidt cassettes met socio-culturele, religieuze en politieke boodschappen. De eerste categorie kan gezien worden als sensibilisering over zaken die leven in de maatschappij zoals genderpatronen, huwelijkskwesties, corruptie door militairen enzovoort. Vaak werd me verteld dat migratie op zich een belangrijk thema is voor dit soort cassettes. Deze ‘kleine media’ zijn eerst en vooral bedoeld voor mensen in het land van herkomst om aan te tonen dat migratie niet altijd een rooskleurige toekomst met zich meebrengt. In tweede instantie willen de mensen die al geëmigreerd zijn ook dat soort cassettes bekijken om te zien wat er gezegd wordt over migranten en om de evolutie in dat soort boodschappen te kunnen volgen. De tweede categorie van cassettes, namelijk deze in de religieuze context, gaan meestal uit van pinkster en andere soorten kerken waar veel Afrikanen naartoe gaan. Dergelijke cassettes zijn vooral in Brussel te vinden. Enkele van mijn contactpersonen zijn heel kritisch ten opzichte van dergelijke kerken en hun leiders omdat ze geld aftrommelen van gelovigen. Nyatanyi (2007) merkt in zijn boek op dat zogenaamde charismatische kerken steeds meer aanhang krijgen, vooral van illegalen die er hun enige houvast vinden. Sommige kerken hebben daardoor veel invloed en macht op hun leden. Misbruik is soms niet veraf (Nyatanyi 2007: 100). Ook informanten die – volgens hun verhalen – heel gelovig zijn, staan kritisch ten opzichte van opnames van religieuze diensten. Ze vertelden me dat die Dvd’s of cassettes dienen om bepaalde passages uit de dienst opnieuw

te kunnen beluisteren maar dat ik me ervan bewust moet blijven dat het voor de producenten vooral om de winst gaat en niet om de boodschap. Toch zag ik vaak dergelijke cassettes afspelen in winkels en kapsalons. De derde categorie van cassettes, deze met politieke boodschappen, komt vooral voor onder de vorm van theatersketches op video. Ik heb de indruk dat dit soort cassettes het populairst zijn bij Afrikanen in de diaspora. Niet enkel omdat het elementen uit het land van herkomst dichterbij brengt maar ook omdat er erg maatschappelijk relevante thema's aan bod komen die wegens censuur in vele Afrikaanse landen anders onbespreekbaar zijn. Ook muzikanten die cassettes uitbrengen met politiek getinte liederen zijn heel populair. Ik had zelfs de indruk dat mensen die zangers als een soort vrijheidsstrijders beschouwen omdat ze durven uitspreken wat anderen denken. Pierre vertelde me dat cassettes met politieke boodschappen en ook documentaires over de geschiedenis van een bepaald Afrikaans land, vaak niet mogen circuleren in het land van herkomst wegens censuur en dus in het bijzonder bedoeld zijn voor mensen in de diaspora. In het algemeen stel ik ook vast dat de cassettes, van welke categorie dan ook, vaak beperkt blijven tot die bepaalde Afrikaanse gemeenschap waarin ze geproduceerd werden omdat de taal van dat specifieke land gebruikt wordt. Tot zover de 'small media' die circuleren binnen de Afrikaanse gemeenschappen in Gent.

Nu kom ik tot de conventionele media waarvan mensen gebruik maken in de diaspora. Wat *kranten* betreft, werd me steeds verteld dat er vanuit de gemeenschappen geen behoefte naar is en dat de mensen tijdschriften en het internet verkiezen.

Bron: Kofi (deel A) [30'12'' → 31'30'']

E Concernant les journaux hein,
K Oui.
E Vous ne pensez pas que les..que les gens euh..veulent ça ?
K Euh..
E Ou: c'est assez de voir sur l'internet ce qui se passe.
K C'est pas tout le monde ceux qui voient l'internet hein, il y a ceux là..
E Beaucoup=
K =En géné..en général..
E Uhu.
K Ca c'est..c'est une vérité cachée que je..je dis (gelach) une vérité cachée..que je dis..les Africains n'aiment pas beaucoup lire hein ?
E Uhu.
K N'aiment pas beaucoup lire qu'il est là..il prend son truc..euh ce n'est pas un truc de classe tout ça..il a beaucoup de temps pour lire..((snel)tout tout tout tout tout tout)
E Uhu.
K C'est pas beaucoup..il y a moins de gens peut-être dix pour cent.
E Uhu.
K Ceux qui peut entendre ou:: regarder la musique..ou regarder euh..les théâtres..ou quelqu'un qui prêche..de la religion..tout ça.

E Uhu.
K Ca vraiment qui prend plus de l'ampleur quoi.
E Oui.
K Mais la lecture..
E Donc ça c'est peut-être un peu euh..la raison.
K Euh oui et lecture..quelqu'un prend un journal, passer du temps pour lire, c'est moins de gens.

Kofi geeft - weliswaar voorzichtig - een 'culturele' invulling (Afrikanen lezen niet graag) aan het feit dat er weinig kranten gelezen worden in de diaspora. Winkeleigenaars vertelden me dat een krant geen rendabel importproduct is omdat het weinig opbrengt en al gedateerd is wanneer het in de winkel in België aankomt. De enige krant waarvoor vele mensen interesse tonen is deze van Western Union waarin nieuws verzameld wordt vanuit verschillende Afrikaanse landen. Die is geschreven in het Frans en in het Engels. Door de grote aanwezigheid van callcenters is *het internet* een heel belangrijk medium voor mensen in de diaspora. Men kan op die manier makkelijk op de hoogte blijven van het nieuws in het land van herkomst, online kranten lezen en naar radiostations uit het land van herkomst luisteren.¹¹ Florian, de eigenaar van de Global Shop, vertelde me dat hij tot voor kort een gratis internetverbinding in zijn winkel had geïnstalleerd om op die behoefte in te spelen. Hij slaagde echter niet in zijn opzet omdat vele klanten het internet misbruikten om porno te bekijken. Ik ga dieper in op de rol van het internet in de laatste sectie van dit hoofdstuk waar ik het heb over virtuele gemeenschappen.

Vele mensen gaan actief om met de verschillende media die circuleren in de diaspora. Anderzijds nemen sommigen er afstand van omdat media geconnoteerd wordt met macht en censuur wegens de situatie in het land van herkomst. Op de hoogte blijven van de politiek in het land van herkomst is voor die mensen uit den boze. Het nieuws uit hun land doet hen terug denken aan de verschrikkingen die ze er aan den lijve ondervonden. Daar wordt liefst afstand van genomen eenmaal men hier in België aankomt. Een andere reden om zich te distantiëren van de massamedia is de onjuiste beeldvorming over Afrikanen die ze creëren. In hoofdstuk 4 gaf ik al de scherpe kritiek aan van een gesprekspartner ten opzichte van verschillende media met betrekking tot de beelden die getoond worden van 'Afrikanen'.

¹¹ Een Congolees wees me op deze site (<http://www.digitalcongo.net/>), men kan er allerlei informatie over Congo lezen. Vele Congolese informanten luisteren ook online naar radio Okapi (<http://www.radiookapi.net/>).

6.2 Een virtuele migratie

“Computer-mediated communication, it seems, will do by way of electronic pathways what cement roads were unable to do, namely, connect us rather than atomize us, put us at the controls of a ‘vehicle’ and yet not detach us from the rest of the world.” (Jones 1995: 11)

Theoretici, onder andere Castells, benadrukken het belang van de radicale veranderingen in het laatste kwart van de twintigste eeuw. De technologische revolutie en de creatie van aan informatiemaatschappij met als kernwoorden ‘networks’ en ‘flows’, staat centraal (Hamilakis 2000: 243). In hoofdstuk 2 gaf ik al aan dat Appadurai onderzoekt hoe mensen lokaliteit produceren in de hedendaagse transnationale publieke sfeer waarin we ons bevinden. Hij bestempelt het proces van lokaliteit verwerven als een ‘strijd’ en geeft daarbij drie dimensies aan. De laatste dimensie focust op de rol van massamedia in de relatie tussen ruimtelijke en virtuele buurten.¹² Appadurai zegt dat er vele nieuwe vormen van gemeenschappen en communicatie ontstaan waardoor buurten eerder ‘context-producing’ dan ‘context-driven’ geworden zijn. Nieuwe vormen van elektronisch gestuurde communicatie liggen aan de basis van zogenaamde virtuele gemeenschappen. Deze zijn niet langer gebonden aan territorium, pasports, taksen, verkiezingen en andere conventionele politieke diakritisch. De toegang tot dergelijke virtuele (elektronische) gemeenschappen is echter beperkt tot mensen die over computer gestuurde technologische middelen beschikken (Appadurai 2003[1996]: 195). In mijn eigen onderzoek zie ik dat het fenomeen van callcenters, waar men ook het internet kan consulteren, een groot succes kent. Quasi alle informanten maken er gebruik van en vertellen me dat het op die manier heel makkelijk is om op de hoogte te blijven van wat er in het land van herkomst gebeurt. Appadurai merkt op dat de scheiding tussen ruimtelijke (geografische) en virtuele gemeenschappen niet te strikt gezien mag worden. Er is geen simpele oppositie, wel is er een belangrijk nieuw gegeven in de productie van lokaliteit, de globale stroom van beelden, nieuws en meningen, die heel snel in de geografische buurten terecht komen (Appadurai 2003[1996]: 197). Dit ondervond ik zelf ook. Mensen komen veel te weten via de technologische middelen die voor handen zijn maar het is net de input van die informatie in de ruimtelijke gemeenschappen dat het geheel boeiend maakt. Zo merkte ik bijvoorbeeld op het moment van de Congolese verkiezingen dat er in Ndako veel meer gesproken werd over

¹² De term ‘ruimtelijk’ is een vertaling van wat Appadurai (2003[1996]) ‘spatial’ noemt.

de situatie in Congo. Er werd meer gekeken naar de televisie in de vzw en informanten gaven me ook enkele websites waar men zelf berichten plaatst over de verkiezingen op fora. De woorden die gewisseld worden op dergelijke sites en de discussies die er op gang komen, zijn uiteraard ook aanwezig in het ‘echte’ leven. Het internet vormt eerder een aparte wereld voor de mensen in het land van herkomst die niet zomaar kritiek kunnen geven op het regime. In de diaspora kan men wel in alle vrijheid meningen verkondigen en wordt er op een heel actieve manier gedebatteerd op fora. De mogelijkheid tot engagement via het internet wordt ook door Castells (2004 [1997]) uitgebreid beschreven. Hij schrijft in ‘The Power of Identity’ over enkele sociale bewegingen die zich via het internet uitbreiden, zoals de antiglobalisering beweging (Castells 2004 [1997]: 145-147). In het eerste volume van zijn trilogie (2001) wijst Castells net als Appadurai op het feit dat het ‘échte’ en het ‘virtuele’ niet té strikt gescheiden mag worden. Hij zegt dat realiteit altijd virtueel geweest is omdat die altijd waargenomen wordt door symbolen die ruimer geïnterpreteerd worden dan de strikte semantische betekenis. Dus, stelt hij, wanneer critici van elektronische media stellen dat de nieuwe symbolische omgeving geen ‘realiteit’ representeert, verwijzen ze impliciet naar een absurde primitieve notie van ‘ongecodeerde’ echte ervaring die nooit heeft bestaan. Alle realiteiten worden via symbolen gecommuniceerd en in menselijke, interactieve communicatie zijn alle symbolen – ongeacht het medium - verbonden met hun toegekende semantische betekenis. In zekere zin wordt alle realiteit virtueel waargenomen (Castells 2001 [2000]: 404).

In hoofdstuk 4 heb ik de focus gelegd op identiteitsconstructies van Afrikanen in Gent. In dit hoofdstuk wil ik daar terug op inpikken maar dan in het bijzonder met het oog op verschillende media die circuleren in de diaspora en de manier waarop deze aangewend worden in het proces van identiteitsconstructie. Hamilakis (2000) doet in zijn artikel hetzelfde met betrekking tot de Griekse diaspora. Hij vertrekt vanuit een kritiek op het bestuderen van nationalisme als een onproblematisch en zuiver politiek fenomeen opgelegd door de autoriteit van de natiestaat. Hij verschuift de aandacht naar de constructies van en het negotiëren rond nationale identiteit in het alledaagse leven en het gebruik van materiaal uit het verleden in dat proces (Hamilakis 2000: 242). Hij tracht zicht te krijgen op een schijnbaar inwendig tegenstrijdig concept, namelijk nationalisme in de diaspora. Deze focus sluit naadloos aan bij mijn eigen onderzoek. In hoofdstuk 2 vermeldde ik de vijf dimensies (‘scapes’) waarmee Appadurai globale culturele stromingen omschrijft. Hamilakis gaat in zijn artikel aan de slag met deze termen. Hij stelt vast dat mensen in de diaspora steeds meer gescheiden worden van hun thuisland en daarom hun eigen beeld ervan gaan creëren, ze gaan nieuwe ‘mediascapes/ideoscapes’ ontwikkelen. Om daarop zicht te krijgen heeft de auteur websites

geconsulteerd die uitgaan van Griekse organisaties, vooral buiten Griekenland: studentenverenigingen, professionele intellectuele organisaties, emigranten gemeenschappen en persoonlijke sites van Grieken in de diaspora (Hamilakis 2000: 246). Hij besluit dat symbolen uit de oudheid heel vaak aangewend worden op dergelijke websites met het oog op het construeren van een nationale Hellenistische identiteit in de diaspora (Hamilakis 2000: 249). Zo komt de auteur tot een paradox die ook relevant is met betrekking tot mijn eigen onderzoek.

“Why is it that cyberspace, which is seen as one of the most powerful signifiers of globalization, is used in this context to promote anti-globalizing attitudes such as nationalism?” (Hamilakis 2000: 253)

Hamilakis merkt op dat het geen toeval is dat nationalistische discours vooral ontstaan buiten Griekenland. Men droomt gemakkelijker van de ingebeelde gemeenschap (‘imagined community’) als men niet in het land van herkomst is (Hamilakis 2000: 253). Hij verwijst daarbij naar Appadurai’s stelling - die ik ook vermeldde in hoofdstuk 4 - dat het land van herkomst voor een deel enkel bestaat in de verbeelding van gedeterritorialiseerde groepen. Het internet vormt niet enkel een manier om een nationale identiteit te promoten, maar wordt ook aangewend voor heel andere onderwerpen. Hamilakis (2000: 255-256) spreekt over ‘the battleground of cyberspace’ omdat ook politiek er een plaats krijgen. De auteur merkt daarbij op dat statische noties van cultuur, geest en gebondenheid (‘boundedness’) gereproduceerd worden waardoor cyberspace een zekere vorm van lokaliteit creëert, de ‘imagined topos’ van Hellenisme. Deze opmerking brengt mij terug bij hoofdstuk 2 waarin ik mijn onderzoek theoretisch situeerde en benadrukte dat het globale en het lokale niet strikt gescheiden mogen worden. Hamilakis concludeert in zijn artikel dat er zelfs in een ‘network society’ intimiteit en lokaliteit gecreëerd wordt (Hamilakis 2000: 258). Everards boek met als hoofdvraag ‘W(h)ither the State?’ sluit hierbij aan (Everard 2000). Hij denkt kritisch na over de hype rond het internet en stelt de veronderstelde neergang van de natiestaat in vraag. In zijn uitgangspunt ligt dezelfde paradox verborgen als deze die Hamilakis (2000) in zijn artikel aanbracht, namelijk nationalisme in de diaspora. Everard verwoordt die tegenstrijdigheid aan de hand van het begrip ‘virtual communities’. Hij benadrukt dat die gemeenschappen écht zijn maar dat ze ontstaan in een virtuele omgeving. Toch kan een dergelijke virtuele gemeenschap vaak een grotere samenhang vertonen dan een ‘tastbare’ gemeenschap (Everard 2000: 133). Door het gebrek aan ruimte -en tijdsgrenzen op het internet worden bepaalde aspecten van de connectie tussen identiteit en landschap uitgedaagd (Everard 2000: 151). Tot slot komt de auteur tot de

hamvraag: zal de natiestaat verdwijnen door de bloei van het internet? Everard denkt dat geografische staten steeds zullen blijven bestaan omdat het construeren van identiteit met als gevolg wij – zij tegenstellingen, een eeuwig durend verhaal is (Everard 2000: 160). Sreberny-Mohammadi stipt dit ook aan in het kader van het theoretiseren over globalisering. Enerzijds zijn er precies geen ‘anderen’ meer omdat massamedia de indruk geven dat informatie wereldwijd beschikbaar is en er dus geen ongelijkheid meer bestaat. Anderzijds zorgen vooroordelen en zelfperceptie voor een constante herdefiniëring en het creëren van ‘otherness’. Er zijn geen anderen maar tezelfdertijd zijn er overal anderen. De constante spanning van homogenisering en heterogenisering toont aan dat identiteitscreatie de kern is van globalisering (Braman & Sreberny-Mohammadi 1996: 8). Castells (2004 [1997]) bevraagt net als Everard en anderen de betekenis van staten – en daarbij aansluitend nationalisme - in een globaliserende wereld. Hij zegt dat de natiestaat vandaag de dag nog bestaat maar slechts één van de vele bronnen van autoriteit en macht is. De decentralisering van macht karakteriseert het hedendaagse politieke landschap. Er zijn ook veel meer tegenwerkende machten waartegen de staat moet opboksen, zowel ‘boven’ - bijvoorbeeld internationale instituties en transnationale religies - als ‘onder’ - bijvoorbeeld gemeenschappen, stammen en lokaliteiten - de staat (Castells 2004 [1997]: 356, 357).

Everard (2000) heeft een andere focus dan Hamilakis. Hij plaatst virtuele staten tegenover ‘echte’ (geografische) staten en kijkt of de opbloei van het eerste noodzakelijk de neergang van de tweede soort staten betekent. Hierin past het politieke potentieel van virtuele gemeenschappen dat ik bevraagd heb tijdens mijn veldwerk. Ik heb namelijk gesproken met informanten over politiek engagement met betrekking tot het land van herkomst via het internet. Er waren effectief informanten die me enkele websites bezorgden waarop ongecensureerde politieke debatten te volgen zijn en waar men zelf ook af en toe zaken aan toevoegt.¹³ Dit soort fora mag zeker niet onderschat worden aangezien dergelijke politieke statements vaak niet geuit kunnen worden in het land van herkomst wegens censuur. Dit wijst duidelijk op de ‘agency’ van de mensen die het internet consulteren. Castells verschuift de aandacht naar de kant van de politici en hun bewustzijn daarvan. Hij benadrukt dat elektronische media de bevoorrechte ruimte van politiek geworden zijn. Niet alle politiek kan herleid worden tot beelden, geluiden of symbolische manipulatie maar zonder die media is er

¹³ Enkele voorbeelden daarvan voor de Congolese gemeenschap zijn: <http://www.congoindependant.com/>, <http://www.congoone.com/>, <http://congomania.afrikblog.com/archives/2005/11/16/1003762.html> en <http://www.muanacongo.com/index.html>. Een algemene site voor meerdere Afrikaanse landen is <http://www.africatime.com/>.

geen kans om te winnen of controle uit te oefenen. Dus uiteindelijk gaat iedereen toch hetzelfde spel spelen, echter niet op dezelfde manier of met hetzelfde doel (Castells 2004 [1997]: 369). Men ondergaat het fenomeen van globalisering niet zomaar maar geeft het zelf vorm, zo wordt er ook creatief omgegaan met de mogelijkheden die het internet biedt. Harcourt's werk pikt hierop in: 'Women@internet' is een bundeling van verhalen over stemmen van vrouwen op het internet. Ze besluit dat het internet steeds toegankelijker wordt als leerplaats waar vrouwen aan 'networking' kunnen doen en macht kunnen verwerven. Vrouwen vermelden wereldwijd hun lokale noden in de globale ruimte van het internet waardoor een 'glocaliteit' gecreëerd wordt die de eigen behoeften en die van andere vrouwen reflecteert (Harcourt 1999: 223). Deze focus lijkt me uiterst relevant wanneer we dit plaatsen in het ruime kader van 'agency'. Mensen zijn immers geen passieve subjecten, maar gaan creatief om met de middelen die ter beschikking zijn.

7. CONCLUSIE

Fela's omschrijving van een Afrikaans netwerk, 'Feel like you are living in Africa but in Europe', was het startpunt van mijn scriptie. In de inleiding lanceerde ik enkele vragen. Bestaat er een al dan niet zicht - of voelbaar 'netwerk' of 'netwerken' onder Afrikanen? Zoja, onder welke vorm(en)? Creëren de verschillende gemeenschappen al dan niet 'een klein Afrika' of verschillende 'Afrika's' in Gent? Doorheen de opeenvolgende hoofdstukken heb ik de titel van mijn thesis, 'We bring Africa to your doorstep', in vraag gesteld. Vooraleer te concluderen geef ik beknopt de essentie van de belangrijkste hoofdstukken weer.

Hoofdstuk 3 is een overzicht van de verschillende invullingen die mijn contactpersonen geven aan het begrip 'netwerk'. Daaruit blijkt dat alle individuen een heel persoonlijke visie hebben op Gentse Afrikanen als één groep en dat we eerder van subnetwerken moeten spreken. Ook in het daarop volgende hoofdstuk blijkt die versnippering. Naargelang de verschillende identiteiten die mijn gesprekspartners al dan niet aannemen, beschouwen ze zichzelf als lid van welbepaalde groepen of 'netwerken'. Mijn informanten gebruiken vaak het begrip 'cultuur(verschil)' in hun verhalen. In hoofdstuk 5 ligt de nadruk op het feit dat ook talen een afstand creëren tussen bepaalde gemeenschappen en een impact hebben op het 'networking' van individuen. In het laatste hoofdstuk ligt de focus niet meer op mensen zelf maar wel op de verschillende media waarmee men geconfronteerd wordt in de diaspora. Daaruit blijkt dat een samenhangsgevoel, al dan niet nationaal of continentaal gericht, ook via verschillende (small) media uitgedrukt wordt.

In de beginfase van mijn veldwerk ging ik er van uit dat de expliciet Afrikaanse profilering van de verschillende zaken in de Hoogstraat een teken is dat er zoiets bestaat als 'een Afrikaans netwerk' in Gent. Ik veronderstelde dat er heel wat banden zouden bestaan tussen verschillende Belgische steden en zelfs tussen België en andere landen. Na verloop van tijd besepte ik dat er net zo min één Afrikaans netwerk bestaat als dé Gentse Afrikanen bestaat. Heel wat factoren liggen aan de basis van de versnippering van 'het Afrikaanse netwerk': maatschappelijke positie (het al dan niet bezitten van papieren), leeftijd, gender, nationaliteit, religie, 'etnie', taal, geletterdheid, migratiemotief, toegang tot verschillende media, huidskleur, enzovoort. Ik benadrukte in de inleiding dat ik niet de intentie heb om tot een persoonlijke definiëring van het begrip 'netwerk(en)' of 'Afrikaans(e) netwerk(en)' te komen. Met Andersons 'Imagined Communities' in het achterhoofd heb ik onderzocht hoe een mogelijk netwerk verbeeld wordt door mijn contactpersonen. James Ferguson en Akhil Gupta

onthullen de ironie die relevant is voor elk onderzoek in een diasporacontext: *ideeën* van cultureel en etnisch verschillende plaatsen worden opvallender naarmate werkelijke plaatsen en lokaliteiten vager worden. Het is duidelijk dat ‘imagined communities’ samenhangen met ‘imagined places’. Vluchtelingen verenigen zich rond herinnerde of ingebeelde thuislanden, plaatsen of gemeenschappen in een wereld die steeds meer dergelijke verankering lijkt te negeren (Ferguson & Gupta 1992: 10-11). De Hoogstraat is naar mijn mening zo een ‘verbeelde plaats’ voor de Afrikaanse gemeenschappen in Gent. De handelszaken in de straat zijn de schakels die de verschillende subnetwerken bijeen houden. Alle mensen waarmee ik sprak omschrijven het belang van de Hoogstraat op diezelfde manier. Ze wanen er zich in Afrika. Watsons werk over Chinese migranten in Engeland is hierbij verhelderend. Ik vergelijk in hoofdstuk 3 de restaurants van Chinezen in Engeland met de winkels van Afrikanen in Gent. Watsons term ‘virtual islands’ lijkt me heel toepasselijk om aan te tonen dat de Chinese restaurants voor de gemeenschap in kwestie, plaatsen zijn waar de Britse sociale verwachtingen niet gevolgd moeten worden (Watson 1977: 193). Alle Afrikaanse handelszaken in de Hoogstraat lijken dergelijke virtuele eilanden. Het is echter van groot belang om de creatie van een ‘klein Afrika’ in Gent te nuanceren.

De bedrijvigheid in de Hoogstraat geeft aan buitenstaanders – waaronder ikzelf – de indruk van saamenhorigheid tussen de verschillende Afrikaanse gemeenschappen. De handelszaken stralen een vorm van exclusiviteit uit, iets voor en door Afrikanen. Het feit dat ook Belgen, Turken en vele anderen tot het cliënteel behoren, doet niets af van die indruk. Afrikanen lijken op een andere manier in de expliciet Afrikaanse handelszaken te vertoeven dan andere klanten. In hoofdstuk 3 vermeld ik de term ‘India shopping’ die Mankekar (2002) gebruikt om aan te tonen dat Indiërs in Californië niet enkel naar de Indische kruidenierszaken gaan om inkopen te doen. Ze vertoeven in de winkels voor het hele pakket, namelijk de constructie van India en de Indische cultuur in de diaspora. Afrikanen doen duidelijk aan ‘Africa shopping’ wanneer ze naar de Hoogstraat gaan. De verschillende functies van mijn veldwerksites getuigen hiervan. Een Afroshop als ontmoetingsplaats voor Afrikanen, een Afrikaanse kapper waar vrouwen vaak samenkomen om bij te praten en waar geen ‘Europees haar’ (*European hair*) geknipt wordt en Afrikaanse cafés met quasi alleen zwarte klanten. Zelfs na maanden voelde ik nog wat drempelvrees bij het binnenkomen in Ndako of in het kapsalon. Huidskleur speelt daarbij uiteraard ook een rol. Als blanke val je onmiddellijk op in mijn veldwerksites. Na verloop van tijd ging ik echter inzien dat de geslotenheid en de Afrikaanse profilering van de Hoogstraat genuanceerd moeten worden. Wat de verschillende handelszaken teweegbrengen is geen delokalisering van Afrikaanse

gewoontes naar Gent. Het is veel complexer dan dat. Het ‘verbeelde’ aspect van de plaatsen die Ferguson en Gupta benoemen, is van belang. De situatie die gecreëerd wordt in de Hoogstraat heeft enkel zin in de diaspora context en is het gevolg van etnische herdefiniëring of creolisatie (zie ook Watson 1977).

Ook het temporele aspect is van belang bij de bespreking van de handelszaken in de Hoogstraat. Tijdens het weekend en na de werkuren tijdens de week is het er vaak heel druk. Het feit dat er op die momenten overwegend Afrikanen aanwezig zijn in de straat doet vermoeden dat die buurt in zekere zin tot leven komt *los van* de rest van de stad. Alsof de Hoogstraat aan Afrikanen de mogelijkheid geeft om ‘even niet te integreren’, om afstand te nemen van de verwachtingen van de stad ten opzichte van allochtonen (cf. Watson). Die indruk is echter slechts een momentopname. Overdag draaien diezelfde mensen mee in het ritme van de rest van de stad. Ze maken deel uit van de stad. In hoofdstuk 3 citeer ik Fela die beweert dat er in Gent of Brussel geen Afrikaans netwerk is, in tegenstelling tot steden als Parijs en London waar de groep Afrikaanse migranten veel groter is. In die steden speelt de temporele factor een kleinere rol en is er veel meer sprake van onder andere gettovorming. Ik heb uiteraard geen materiaal waarop ik me kan baseren om dergelijke vergelijkingen te maken. Fela’s opmerking is echter een boeiend uitgangspunt voor verder onderzoek. Sluit een sterk uitgebouwd ‘netwerk’ van een bepaalde gemeenschap een vlotte integratie in de stad en een doorstroom naar inspraak in het stadsbestuur uit? Ik laat deze vraag voorlopig open maar mijn scriptie kan alvast als bewijs dienen dat er heel wat verschillende niveaus zijn waarop mensen aan ‘networking’ doen. Alleen al binnen de vzw-cultuur zijn er kleine en grotere zelforganisaties, koepels, fora enzovoort. Het ‘networking’ gebeurt ook duidelijk op heel diverse vlakken die met elkaar verweven zijn. Het commerciële, het ‘culturele’, het politieke, het talige en zeker ook het sociale aspect binnen de netwerken van Afrikaanse gemeenschappen is aan bod gekomen in de verschillende hoofdstukken.

Een tekst als deze, met een inleiding en een conclusie, geeft wellicht de indruk van een stukje realiteit met een begin en een einde. Echter, de dynamiek van de realiteit en de levens van de mensen die daarvan deel uitmaken, waaronder het uwe, het mijne en dat van mijn contactpersonen, is waarschijnlijk het enige waarvan ik met zekerheid kan zeggen dat het ‘een netwerk’ maakt tot wat het is. ‘Netwerken’ als werkwoord dus.

BIBLIOGRAFIE

Anderson, Benedict

2006 [1983] *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London and New York: Verso.

Anderson, Kay & Mona Domosh & Steve Pile & Nigel Thrift (eds.)

2003 *Handbook of cultural geography*. Londen: Sage.

Appadurai, Arjun

2003 [1996] *Modernity at large: cultural dimensions of globalization*. Minneapolis (Minnesota): University of Minnesota press.

Balibar, Etienne

1992 “Is there a ‘Neo-Racism’?” In: Etienne Balibar & Immanuel Wallerstein. *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. London: Verso, 17-28.

Blommaert, Jan

- 2002 *Writing in the Margins: Notes on a Sociolinguistics of Globalisation*. LPI Working Papers No. 13.

- 2003 Commentary: A sociolinguistics of globalization. *Journal of Sociolinguistics* 7/4: 607-623.

- 2004 Writing as a problem: African grassroots writing, economies of literacy, and globalization. *Language in Society* 33: 643–671.

Blommaert, Jan & James Collins & Stef Slembrouck

- 2004a *Polycentricity and interactional regimes in 'global neighbourhoods'*. LPI Working Paper No. 20.

- 2004b *Spaces of Multilingualism*. LPI Working Papers No. 18.

Blommaert, Jan & Piet Van Avermaet

2006 Wiens Nederlands? Over taalnaïviteit in het beleid. *Sampol* 13/3.

Braman, Sandra & Annabelle Sreberny-Mohammadi

1996 *Globalization, communication and transnational civil society*. Cresskill (N.J.): Hampton press.

Burawoy, Michael

2001 Manufacturing the Global. *Ethnography* 2/2: 147-159.

Burawoy, Michael & Joseph A. Blum & Sheba George & Zsuzsa Gille & Millie Thayer & Teresa Gowan & Lynne Haney & Maren Klawiter & Steven H. Lopez & Sean O'Riain

2000 *Global ethnography: forces, connections and imaginations in a postmodern world*. Berkeley: The University of California Press.

Castells, Manuel

- 2001 [2000] *The rise of the network society*. Malden (Massachusetts): Blackwell.

- 2004 [1997] *The power of identity*. Malden (Massachusetts): Blackwell.

Chavez, Leo

1991 Outside the Imagined Community: Undocumented Settlers and Experiences of Incorporation. *American Ethnologist* 18/2: 257-278.

Cohen, Anthony P.

1985 *The Symbolic Construction of Community*. New York: Tavistock.

Cohen, Anthony P. (ed.)

1986 *Symbolising Boundaries. Identity and diversity in British cultures*. Manchester University Press.

Collins, James & Stef Slembrouck

2004 *'Reading shop windows in globalized neighbourhoods: Multilingual literacy practices and indexicality'* LPI Working Papers No. 21.

Desender, Nele

2005 *Multi-site etnografie. Meertaligheid en multifunctionaliteit in twee commerciële centra in de Hoogstraat te Gent: Global Shop en Kissi International Afroshop*. Universiteit Gent, ongepubliceerde licentiaatsthesis.

Everard Jerry

2000 *Virtual states: The Internet and the boundaries of the nation-state*. London: Routledge.

Fardon, Richard (ed.)

1995 *Counterworks : managing the diversity of knowledge*. Londen: Routledge.

Ferguson, James & Akhil Gupta

1992 Beyond "culture": Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology* 7/1:6-23.

Geschiere, Peter & Birgit Meyer

1998 Globalization and Identity: Dialectics of Flow and Closure. *Development and Change* 29/4: 601-615.

Hamilakis, Yannis

2000 Cyberspace/cyberpast/cybernation: Constructing Hellenism in cyberreality. *European Journal of Archaeology* 3/2:241-264.

Hannerz, Ulf

1996 *Transnational Connections: Culture, People, Places*. Londen: Routledge.

Harcourt, Wendy (ed.)

1999 *Women@Internet: Creating new cultures in cyberspace*. London: Zed Books.

Harris, Trudier

1979 The Barbershop in Black Literature. *Black American Literature Forum* 13/3: 112-118.

Johnstone, Barbara

1990 *Stories, Community, and Place*. Bloomington: Indiana University Press.

Jones, Steven G. (ed.)

1995 *Cybersociety: Computer Mediated Communication and Community*. Thousand Oaks (California) : Sage.

Mamdani, Mahmood

2004 Culture talk; or, how not to talk about Islam and politics. In: *Good Muslim, Bad Muslim: America, the Cold War and the Roots of Terror*. New York: Pantheon, 17-62.

Mankekar, Purnima

2002 'India Shopping': Indian Grocery Stores and Transnational Configurations of Belonging. *Etnos* 67/1: 75-98.

Mason, Jennifer

2002 *Qualitative Researching*. London: Sage Publications

Nyatanyi, Gilbert

2007 *Symfonie van zwart in wit. Zwarte Afrikanen in België*. Regionaal Integratiecentrum Foyer Brussel vzw.

Pels, Peter & Oscar Salemink

1999 *Colonial subjects: essays on the practical history of anthropology*. Ann Arbor (Michigan): University of Michigan press.

Pinxten, Rik

1999 [1994] *Culturen sterven langzaam: over interculturele communicatie*. Antwerpen: Houtekiet.

Portes, Alejandro

1997 *Globalization from Below: The Rise of Transnational Communities*. Working Paper
[<http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/portes.pdf>]

Rahier, Jean M.

2003 “Métis/Mulâtre, Mulato, Mulatto, Negro, Moreno, Mundele Kaki, Black,... The wanderings and meanderings of identities.” In: Percy Claude Hintzen & Jean Muteba Rahier (eds.) *Problematizing Blackness: Self-Ethnographies by Black Immigrants from the United States*. London: Routledge, 85-112.

Rosaldo, Renato

1988 Ideology, Place, and People Without Culture. *Cultural Anthropology* 3/1:77-87.

Sayad, Abdelmalek

1999 *La double absence: des illusions de l'émigré aux souffrances de l'immigré*. Paris: Seuil.

Spitulnik, Debra

2002 Alternative Small Media and Communicative Spaces. In Hydén, Göran & Michael Leslie & Folu F. Ogundimu (eds.) *Media and democracy in Africa*:177-207. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.

Strathern Marilyn

1996 Cutting The Network. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 2/3: 517-535.

Tuchman, Gaye & Harry Gene Levine

1993 New York Jews and Chinese food: The social construction of an ethnic pattern. *Journal of Contemporary Ethnography* 22/3: 382-407.

Tythacott, Louise

1994 *Kinyozi. The art of African hairstyles*. Brighton: The Royal Pavilion (Catalogues and Occasional Papers Series 1)

Wallerstein, Immanuel

1991 The construction of peoplehood: Racism, nationalism, ethnicity. In: Etienne Balibar & Immanuel Wallerstein. *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. London: Verso, 71- 85.

Watson, James L. (ed.)

1977 *Between Two Cultures. Migrants and minorities in Britain*. Oxford: Blackwell.

Wei, Li

1994 *Three Generations, Two Languages, One Family. Language Choice and Language Shift in a Chinese Community in Britain*. Clevedon: Multilingual Matters.

Werbner, Pnina

2002 *Imagined diasporas among Manchester Muslims: the public performance of Pakistani transnational identity politics*. World Anthropology Series. Oxford: James Currey Publishers and Santa Fe: New School of American Research.

Internetadressen

- <http://www.use-it.be/gent/ned/exotischewinkels.php> (laatst geconsulteerd op 18/01/06)
- <http://www.foreignshop.be> (laatst geconsulteerd op 26/01/07)
- <http://www.digitalcongo.net/> (laatst geconsulteerd op 05/02/07)
- <http://www.radiookapi.net/> (laatst geconsulteerd op 05/02/07)
- <http://www.congoindependant.com/> (laatst geconsulteerd op 05/02/07)
- <http://www.congoone.com/> (laatst geconsulteerd op 05/02/07)
- <http://www.africatime.com/>(laatst geconsulteerd op 05/02/07)
- <http://congoomania.afrikblog.com/archives/2005/11/16/1003762.html> (laatst geconsulteerd op 05/02/07)
- <http://www.muanacongo.com/index.html> (laatst geconsulteerd op 05/02/07)

BIJLAGEN

Document 1: Beknopte biografie hoofdinformanten en inventaris interviews

Document 2: Twee aankondigingen van activiteiten in Ndako

Document 3: Transcriptieconventies

Beeldmateriaal van veldwerksites

5 figuren zijn weggelaten uit deze versie van de scriptie met het oog op de bescherming van de privacy van mijn informanten en hun handelszaken.

Voorbeelden van ‘small media’ in de politieke context

Figuur 6: Oproep tot manifestatie op 28/04/06

Figuur 7: Oproep tot manifestatie op 30/06/06 van de organisatie ‘Bana-Congo’

Figuur 8: Affiche Dimonekene-Vanneste Mulongo, verkiezingskandidaat CD&V – NVA lijst

Figuur 9: Tekst die de betogers op hun borst droegen tijdens de manifestatie van ‘Bana Congo’ op 30/06/06 te Brussel

Figuur 10: Congolese vlag waarmee de mensen rondzwaaiden tijdens de manifestatie van ‘Bana Congo’ op 30/06/06 te Brussel

Figuur 11: Oproep tot manifestatie op 29/06/06 voor mensen zonder papieren

Figuur 12: Affiche oproep manifestatie op 10/06/06 en 30/06/06

Voorbeeld van ‘small media’ in de religieuze context:

Figuur 13: Aankondiging van evenementen in kerken

Voorbeelden van ‘small media’ in de sociale context

Figuur 14: Publieke aankondiging van een begrafenisplechtigheid

Figuur 15: Informatie over het afnemen van een AIDS test

Voorbeelden van 'small media' in de recreatieve context

Figuur 16: Aankondiging van een feest georganiseerd door de Ivoriaanse gemeenschap ('De Centrale', Gent)

Figuur 17: Reclame voor de Gentse feesten in 'Quartier'

Figuur 18: Reclame 'courrier et colis express'

Figuur 19: Aankondiging van het buurtfeest 'Zuiden in de Wijken'

Figuur 20: Aankondiging van een avond georganiseerd door vzw 'Senegal Bantamba'

Figuur 21: Reclame voor 'InterExpress'

Figuur 22: Aankondiging van een optreden van 'The Victims' op 28/10/06

Figuur 23: Aankondiging van het evenement 'Woosha' in Oostende

Document 1: Beknopte biografie hoofdinformanten en inventaris interviews

HOOFDINFORMANTEN

- **Pierre:** Congolees afkomstig uit Kinshasa, eind dertig jaar, arbeider en eigenaar van vzw A.H. (Ndako), reeds lange tijd in België (is voor zijn studies naar België gekomen)
- **Charles:** Ghanees, 31 jaar, arbeider, 6 jaar in België
- **Kofi:** Angolees, 22 jaar, arbeider, bijna 4 jaar in België, geen papieren
- **Akinji:** Ivoriaan, leeftijd niet geweten, werkloos, vijf maanden in België, geen papieren
- **Ayo:** Nigeriaanse, 32 jaar, arbeidster, ongeveer 3 jaar in België
- **Oji:** Ivoriaan, 29 jaar, arbeider, 5 jaar in België
- **Fela:** Ivoriaan, eind de twintig, werkloos, 12 jaar in België
- **Mulongo Dimonekene-Vanneste:** Congolees, 31 jaar, advocaat, sinds zijn 12de in België
- **Kajumba:** Congolese, 56 jaar, poetsvrouw, 3,5 jaar in België, geen papieren
- **Latasha:** Congolese, 25 jaar, werkloos, 3 jaar in België
- **Matunde:** Senegalees, 21 jaar, volgt een vdab opleiding, 2 jaar in België
- **Afi:** Mauritaanse, 30 jaar, beroep niet geweten, 4 jaar in België
- **Ghedi:** Guineeër, 38 jaar, arbeider, 11 jaar in België
- **Gzifa:** Ghanees, 50 jaar, beroep niet geweten, 8 jaar in België, geen papieren
- **Danuwa:** Nigeriaanse, 24 jaar, beroep niet geweten, aantal jaren in België niet geweten, geen papieren
- **Jafari:** Congolees, 24 jaar, verblijft reeds drie jaar in asielcentrum, geen papieren.
- **Dalila:** Congolese, 20 jaar, studente, sinds haar 12de in België
- **Fana:** Senegalees, leeftijd niet geweten, geëngageerd in verenigingsleven, 12 jaar in België
- **Florian:** Ghanees, leeftijd niet geweten, eigenaar van de Global Shop, ongeveer 12 jaar in België

INVENTARIS INTERVIEWS

DATUM	BRON	LENGTE INTERVIEW
23/08/06	Pierre	1 30' 24"
27/08/06	Charles	1 30' 24"
28/08/06	Kofi	1 30' 24" (deel A) 22' 19" (deel B)
04/10/06	Akinji	1 11' 16"
11/10/06	Ayo	1 13' 12"
15/10/06	Oji	1 12' 05"
16/10/06	Fela	1 19' 10"
17/10/06	Mulongo Dimonekene-Vanneste	1 18' 32"
19/10/06	Kajumba	1 10' 26"
26/10/06	Latasha	1 28' 31"
27/10/06	Matunde	1 10' 14"
01/11/06	Afi	31' 32"
06/11/06	Ghedi	1 01' 39"
08/11/06	Gzifa en Danuwa	55' 29"
09/11/06	Jafari	1 14' 50"
10/11/06	Dalila	1 24' 46"
17/11/06	Fana	1 09' 34"
22/11/06	Florian	15' 09"

Document 2: Twee aankondigingen (activiteiten in Ndako)

Jullie zijn welkom! Vous êtes les bienvenus! You are welcome!

Voor vrouwen en mannen- Pour femmes et hommes- For women and men

Gratis-Gratuitement-For free:

Cursus Nederlands (verschillende niveaus) (*)

Cours de néerlandais (différents niveaux)

Dutch lessons (different levels)

Eerste les-Premier cours-First lesson:

Wanneer-Quand-When?

Maandag-Monday-Lundi 29/05/06

10.00u-12.00u

Waar-Où-Where?

Ndako, Afrikaans Huis vzw

Hoogstraat 101 A, 9000 Gent

Vragen? Questions? → Contact:

Elena Dikomitis / 0476.70.56.22 / Elenadikomitis@hotmail.com

(*) We vormen groepen tijdens de eerste les – Nous allons former les groupes le premier cours - We will make groups the first lesson

Kan ik u helpen?
Can I help you?
Est-ce que je peux vous aider?

Gratis-For free-Gratuite

(1)	Administratie (vertalingen enz.)- Administration (traductions etc.)
(2)	Het huiswerk van uw kinderen - The homework of your children – Les devoirs de vos enfants
(3)	Lessen Nederlands voor volwassenen (vrouwen en mannen) – Dutch lessons for adults (women and men) – Cours de néerlandais pour adultes (femmes et hommes)

Jullie zijn welkom! Vous êtes les bienvenus! You are welcome!

Contacteer mij! Contact me! Contactez moi!

Elena Dikomitis

0476 70 56 22

Elenadikomitis@hotmail.com

Document 3: Transcriptieconventies

tekst, *kleine daling in pitch* ('er is nog meer op komst')

tekst. *sterke daling in pitch, finale stop*

tekst? *sterke stijging in pitch, vaak geassocieerd met vraag*

te::kst *verlenging van een klinker (het aantal dubbelpunt-tekens geeft intuïtief aan hoe lang deze duurt)*

Nadruk *nadruk geef ik aan door te onderlijnen*

((snel) tekst tekst) *Het door haakjes omsloten fragment wordt sneller uitgesproken*

((luid) tekst tekst) tekst') *Het door haakjes omsloten fragment wordt luider uitgesproken*

((stil) tekst tekst) *Het door haakjes omsloten fragment wordt stiller uitgesproken*

.. *pauze korter dan .5 seconden*

... *pauze langer dan .5 seconden*

A: tekst tekst

B:==tekst

dubbele '=' geven te kennen dat twee woorden zonder pauze aan elkaar gekoppeld worden

A:teks[t tekst]

B:[tekst t]ekst

De rechte haakjes duiden overlappende uitingen van verschillende sprekers aan

(tekst) *moeilijk transcribeerbaar segment, 'reasonable guess'*

(xxx) *onbegrijpbaar segment (het aantal 'x'en stemt overeen met het aantal lettergrepen)*

Contextuele informatie bij het interview wordt telkens cursief weergegeven boven het specifieke stuk transcriptie

Figuur 6: Oproep tot manifestatie op 28/04/06

Figuur 7: Oproep tot manifestatie op 30/06/06 van de organisatie 'Bana-Congo'

Gemeenteraadsverkiezingen 8 oktober 2006 Stad Gent

Local elections of October 8th 2006 in Ghent

Elections communales du 8 octobre 2006 Ville de Gand

Dimonekene-Vanneste Mulongo

Kandidaat N°37

- Meer veiligheid voor iedereen in Gent
- Voor meer kinderopvang voor jonge gezinnen
- Voor een multiculturele stad Gent
- Voor meer tewerkstelling voor iedereen

- Plus de sécurité pour tous à Gand
- Pour une ville multiculturelle, non discriminatoire
- Pour une intégration par le travail à Gand
- Pour plus de crèches

- For more security in Ghent
- For a multicultural Ghent
- For more integration through jobs
- For more nursery

Gsm: 0495 751386

E-mail: mulongo.dimonekene@telenet.be

Site: <http://www.nieuwtogent.be>

CD&V-NVA lijst Gemeenteraad: Lijsttrekker Filip Van Laecke

Figuur 8: Affiche Dimonekene-Vanneste Mulongo, verkiezingskandidaat CD&V – NVA lijst

NE VOTONS PAS MR

PARTI POLITIQUE DE

LOUIS MICHEL

**CE SONT DES
VOLEURS**

ET ASSASSINS

AU CONGO

Figuur 9: Tekst die de betogers op hun borst droegen tijdens de manifestatie van 'Bana Congo' op 30/06/06 te Brussel

Figuur 10: Congolese vlag waarmee de mensen rondzwaaiden tijdens de manifestatie van 'Bana Congo' op 30/06/06 te Brussel

Figuur 11: Oproep tot manifestatie op 29/06/06 voor mensen zonder papieren

Figuur 12: Affiche oproep manifestatie op 10/06/06 en 30/06/06

Hoofdttekst op de affiche (cf. infra, kopie affiche):

DIEU EST GRAND
GRANDES MANIFESTATIONS CONGOLAISES
10 JUIN 06 ET 30 JUIN 06
LE 10 RASSEMBLEMENT GARE DU NORD A 11H00 DESTINATION
GARE DU MIDI. LE 30 PORTE NAMUR A 11H00 DESTINATION L'UE

FEMMES ET HOMMES EPRIS DE LIBERTE TOUS
SOLIDAIRES POUR CHASSER KABILA DU CONGO
CAR, C'EST UN ETRANGER, IMPOSTEUR, GENOCIDAIRE
UN ANTI-RACE NOIRE

LA FAMINE. LA PAUVRETE. MAUVAISE GOUVERNANCE
LES PILLAGES DES RICHESSES. L'IMPUNITE
+ 6.000.000 DE MORTS (GENOCIDE)

THE REDEEMED CHRISTIAN CHURCH OF GOD
NEW LIFE ASSEMBLY

Presents
Revival Weekend

TOTAL VICTORY

Date : 24 - 26 February 2006
Venue : New Life Assembly Auditorium
25 Heernislaan 9000 Ghent

Time : Friday & Saturday 16.30
Sunday 17.00

REVIVAL 2006

FROM **28 FEB. TO 1ST & 2ND**
4 & 5th of
MARCH 2006

G.D.M.

GILBERT DEYA MINISTRIES
LONDON

**PRESENT 3 DAYS HEALING,
MIRACLES, SIGNS AND WONDERS SERVICE.**
HOST REV. AMOS DEYA

VENUE : "RESIDENCE HOTEL"
MOLENBERGSTRAAAT 9/11 - 2000 ANTWERPEN

TIME : 19.00 PM TO 21.30 PM

**ARE YOU STRUGLING WITH INCURABLE
DESEASES AND SICKNESSES
JESUS HAS THE ANSWER**

CONTACT LINE : 0497-33 86 11 * 0495-74 26 34
0498-363 033

SUNDAY 19TH MARCH AT 4PM

The Challenge

of the

CROSS

CRUSADE

IF GOD IS GOD WHERE ARE HIS MIRACLES?

PARTICIPATE

AND SEE THAT GOD IS STILL THE SAME TODAY

HEALING * DELIVERANCE * PROSPERITY * FAMILY RESTAURATION * VICTORY

FREE ENTRANCE!!

GENT- LEDEBERGPLEIN 21,
Reachable with tram 4, bus 9, 28 & 94
For more information call 0474/273426

Figuur 13: Aankondiging van evenementen in kerken

DIRECTIONS

FROM BRUSSELS OR ANTWERP FOLLOW GENT CENTRAL AND THEN ANDERS RIGHTTOWN AT THE FIRST TRAFIC LIGHTS TURN LEFT (IT SHOWS THE BRIDGE TO JOIN THE BAY L'UNIONPOORTLAIN IT'S A DOUBLE LANE STREET) FOLLOW THIS STREET TILL THE TRAFIC LIGHTS THEN TURN RIGHT (KINGRODEESTERENBOS) GO STRAIGHT TILL END OF THE STREET THEN TURN LEFT (SANTOZONDELAN) AND THEN THE FIRST STREET LEFT IS THE REINAERTSTRAAT ABOUT 28km FURTHER.

FINAL FUNERAL RITES

IN EVER LOVING MEMORY
OF THE LATE
HANNA MAMLE WAYOE
(Alias Yayoray)
AGED: 74

MAY REST IN PEACE

IN-LAW

DAUGHTER

DAUGHTER

WENT WITH SOUL, HEART IN PEACE, WITH THE LORD
(Mama, Damirifa Dual Damirifa Dual! Due!!!!)

A busuapanin Nene Teye Mensah (Kokotako, Mechelen),
Obaapanin Maame Konadu Yiadom (Gent)
and the Dosu-Wayoe family of Sais-Krobo sorrowfully announce the final
funeral rites of their lovely mother

Hanna Mamle Wayoe

whose death occurred at Tema General Hospital on the 8th Nov. 2005.
she was 74years
The entire family respectfully invite the company of
Mr. & Mrs, Miss, Mr. _____
to mourn with us.

Funeral arrangements are as follows:

DATE: 25th MARCH 2006
VENUE:
CENTRUM REINAERT
REINAERTSTRAAT 28
9000 GENT.
TIME: 9pm - T.D.B.

M.C: Kwahu Announcer

WIDOWER:
Mr. Samuel Dosu

CHILDREN:
Comfort Dosu Amegbanu (Ghana) Eric Dosu (Ghana)
Esther Dosu Miezah (Esther Blay, Gent.)
Cecelia Dosu (Vienna), Doris Dosu (Berlin), Frank Dosu (Mechelen)
Esther Wayoe (Baby, Gent), Eunice Maku (Gent)
Emmanuel Wayoe (London), Mercy Wayoe (Gent),

GRANDCHILDREN:
She left behind 31 grandchildren including
Anita Miezah, Winitred Miezah, Kingsley Boahene, Jerry Gottshrich,
Amabelle Schmelter, Linda, Frida, Ruth Bekoe, Teric Dosu and many more.

IN-LAWS:
Emmanuel Blay Miezah (Gent), George Gottshrich (Vienna)
Ralph Amegbanu (Ghana), Joseph Bekoe (Gent)
Ben Agbanyo (Gent).

UNCLE:
John Tete Dosu (Paris)

CHIEF MOURNER IN GENT:
Emmanuel Blay Miezah

CONTACTS:
092243137 / 0485419453 / 0473598490
0495418458 / 093734956 / 0499244897
0476320971
FOREIGN SHOP: 092339267
E-mail: emf.miezah@caremail.com

PLEASE COME AND SYMPATHIZE WITH
ESTHER BLAY (DAUGHTER) AND
THE FAMILY AS THEY MOURN THE DEATH
OF THEIR BELOVED MOTHER.

PLEASE JOIN THEM THAT CONSOLE AND HELP WITH THEM THAT COULDN'T COME (ROMANS 12:15)

Mr & Mrs Kojo & Joyce Boamah
(Bereaved couple)

DIRECTIONS

From Antwerp with Car:

Join the Singel (Noord or Zuid) or Turnhoutsebaan to the direction of Hof ter Lo. Follow the tram 10 road to Deurne. After the highway bridge, turn on the left at the first traffic light. After 100m turn left again and look for Colruyt. You are at the parking near the Hall.

Tram: Take Tram 10 from A'pen Station to Deurne

Get off at the first traffic light after the highway-bridge (the tram has crossed the Singel). Turn left and walk for 100m. Turn again on your left and look out for Colruyt. The Hall is near the Colruyt.

FUNERAL RITES

Madam Mary OBENG (62 YEARS)

DATE : SAT. 25 March 2006

Venue : Zaal Centrum

Hallershoofstraat 14

Deurne (Antwerp)

Time: 9pm till 5am

Mr & Mrs Kojo and Joyce Boamah,
(Luchtbal Antwerp), wish to invite :

Nana, Mr&Mrs, Miss.....

As

to the final funeral rites of the late
mother(+ in-law) Madam Mary Obeng,
who died at Obuasi (Ghana)

ABUSUAFO.

Abusuapania Joe Kizzi (Linkoever- A'pen)

Mr & Mrs Anrah (Corporal-Mol).

Wofa Anokye. (Antwerp)

Wofa Victor Antwi Agyekum (London) .

Mr & Mrs Kwaku B. Acheampong(A'p en)

Mr Kennedy Boamah. Mr Anante (Liege)

Mr Enoch Osei(British Army U.K).

Mr Paa Kwasi Mensah (The Hague).

CHILDREN

Mr Kwasi Gyebi (Obuasi)

Mr Stephen Obeng Antwi (Obuasi)

Mrs Joyce Obeng Antwi (Antwerpen)

Mr Francis Gyamena, Businessman Accra

Miss Sarfoah (Antwerpen)

Miss Georgina Boah, Tema

M.Cs. Mr Amoako Gyampa (Holland)

Videoman: Mr Osei Toyota (Antwerp)

ORGANISERS:

Mr Kwame George

Mr Gabriel

Mr Prosper

Mr Jackson Attuahene

Contact lines:

0496/349182, 0496/843128, 0497/725932

0494/342301, 03/544.86.05, 03/541.74.89

014/316548

Figuur 14: Publieke aankondiging van een begrafenisplechtigheid

**DO YOU
CONSIDER
TO DO AN
HIV TEST**

**FREE AND CONFIDENTIAL
HIV TEST !**

**PROJECT OF THE FIGHT
AGAINST AIDS
INSTITUTE OF TROPICAL MEDICINE
(ITM)
NATIONALESTRAAT 155,
2000 ANTWERPEN
TEL: 03/247.64.72 - 03/247.64.81
FAX: 03/247.64.61**

Figuur 15: Informatie over het afnemen van een AIDS test

TER GELEGENHEID VAN DE KWALIFICATIE VAN
« LES ELEPHANTS DE COTE D'IVOIRE »
VOOR DE WERELDBEKER VOETBAL 2006 TE DUITSLAND

De Ivoirianen uit Vlaanderen organiseren een soirée dansante **vrijdag 17 maart 2006.**
Adres: Kraankinderstraat 2 te Gent (kelder van 'de Centrale')

Op deze avond willen we niet alleen het Ivoiriaans nationaal elftal feliciteren, maar vooral ook alle voetballiefhebbers mobiliseren om samen met ons naar Duitsland (Hamburg, Stuttgart en München) te gaan en LES ELEPHANTS naar de overwinning te leiden.

Kom in grote getale want er zal spectacle à GOGO zijn !

Programma

- 17.00 u deuren open
- 17.15 u tentoonstelling Afrikaanse kunst en projectie van Ivoiriaanse muziekclips
- 18.00 u projectie van enkele voetbalmatches van Ivoorkust (kwalificatie en vriendschappelijk: Italië en Roemenië)
- 19.00 u maaltijd (bakbananen, rijst met vis en kip)
- 21.00 u akoestische sologitaar met HANNE LORE
- 21.45 u percussie met de groep DZIDZOLIE
- 22.30 u Reggae party met the STAR LIGHT and ABUMAN

SOIREE OK met DJ DAVID

Inkom concert: 3 €
Reserveren maaltijden aan 5 € (gsm: 0486.617.433, 0474.714.295, 0495.337.231), 7 € ter plekke.

FFONTSOL

V.U. : Algemene Coördinatie Ivoiriaans Vlaanderen / Coordination Générale des Ivoiriens de Flandres - A Vercyfontstraat 111, 9000 Gent

Figuur 16: Aankondiging van een feest georganiseerd door de Ivoiriaanse gemeenschap ('De Centrale', Gent)

Gentsche Fieste 2006 / Quartier

za 15/7: Flowlife Burns XXI, Versatell, El-One
 zo 16/7: Selectah WAXX, Massive Sound
 ma 17/7: Jack & Swords
 di 18/7: HypeSquad
 wo 19/7: Teknar, Jerboa
 do 20/7: NSG + guest
 vri 21/7: BEqualSeyez: Lefto + DieselDan
 za 22/7: Strictly Boombap: F3D, Dexta,
 Prime, Wicked
 zo 23/7: Fijah Music, Samurai-Movement,
 BombaSOund
 ma 24/7: FlowlifeBurns feat. BigBand DJ's
 Boula-ons, Aals, Menno+ special guest???

gallons start op de sprekerse weg te goudan / v.a. fieske be - versieplate 8 - 1000 Goud
www.lequartier.be versieplate 8 - 1000 Cent

Figuur 17: Reclame voor de Gentse feesten in 'Quartier'

COURRIER ET COLIS EXPRESS

Selon sa nature son degré d'urgence et sa destination notre société met à votre disposition la solution la plus adéquate et la plus avantageuse pour votre envoi

- Nous évoluons toutes les formalités administratives

Service régulier toute destination

- Expédition: Mer - Air toute l'Afrique
- Départ régulier à partir du Port d'Anvers
- Afrique-Europe-Asie-Amérique

à des prix défiant toute concurrence

Vous avez des soucis pour vos colis nous avons la solution

EurAfrique 4 Av. Georges Rodenbach 1030 Bruxelles (100m Gue Scherbe)
 Bus: 88-88-88 avec Scherbeek - Taxi: 22-22-22 avec 100m Scherbeek

Tel: 02 243 05 58 02 215 62 81 GSM: 0476 687257 0497 181888

Figure 18: Reclame 'courrier et colis express'

Programma

SINT-AMANDSBERG

Zaterdag 18 november 2006

Stedelijke school 'De Vlieger'
Dendermondsesteenweg 53 - 9000 Gent
vanaf 15 uur

15u voor kinderen POPPENKAST van DJAPO:
'Keiharde Aardappeloogst'

15u voor volwassenen : DE VIEZE GASTEN met
'Mag het iets meer zijn!'

Na de voorstellingen is er gelegenheid tot het nuttigen van een drankje

Info

Buurtwerk Dampoort & Sint-Amandsberg - Antwerpssteenweg 249 - 9040 Gent
tel. 09/219 96 51 - e-mail: buurtwerking.sint-amandsberg@gent.be

Re: 08g, 'De Wijk' - Dendermondsesteenweg 251 - 9000 Sint-Amandsberg

Figuur 19: Aankondiging van het buurtfeest 'Zuiden in de Wijken'

SENEGAL BANTAMBA VZW
Organiseert op

ZATERDAG 2 DECEMBER 2006

EEN INITIATIELES
AFRIKAANSE DANS

met

LIVE PERCUSSIE

Plaats: DE IN-GANG
Lind Van Woudeloek 76, 9040 Sint-Amandsberg

Uur: 14u30-16u00

Toegang : 5 euro (gratis voorafje bijkap (beleggen))

*De plaatsen zijn beperkt, dus voor 25/11 inschrijven op
onderstaand telefoonnummer of e-mail adres*

Senegal Bantamba vzw
Elyzeese Velden 76
9000 Gent
09/225 89 59
Senegal.bantamba@skynet.be

Figuur 20: Aankondiging van een avond georganiseerd door vzw 'Senegal Bantamba'

InterExpress
 France Belgique Suisse Belgique France Belgique Suisse Belgique

<-> **250 destinations internationales desservies...**

Meilleur Prix. Meilleure Qualité de service.

Imbattable!

Tout le monde n'est pas...
Tout le monde n'est pas...

Enlèvements à domicile :
 Tel. 02 502 24 08 - Fax. 02 502 24 01
 E-mail : interexpress@skynet.be - www.interexpress.com

Ouvert du lundi au samedi, de 10h à 18h
 7, Galeries de la Porte de Namur, 1250 Ixelles

Promo remplissage
-10€
 Avantages 2002 tout Wines
 à partir de 150€
 (valable pour les clients membres
 des associations)

Figuur 21: Reclame voor 'InterExpress'

Figuur 22: Aankondiging van een optreden van 'The Victims' op 28/10/06

Figuur 23: Aankondiging van het evenement 'Woosha' in Oostende